

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN HUOMIOIMINEN
VIRANOMAISTEN VOIMANKÄYTÖSSÄ: TARKASTELU EUROOPAN
IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMEN RATKAISUKÄYTÄNNÖN
VALOSSA**

Pro Gradu
Tutkielma

Yliluutnantti
Toni Hult

Sotatieteiden maisterikurssi 9
Panssariopintosuunta

Huhtikuu 2020

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi	Linja
Sotatieteiden maisterikurssi 9	Panssariopintosuunta
Tekijä	
Yliluutnantti Toni Hult	
Tutkielman nimi EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN HUOMIOIMINEN VIRANOMAISTEN VOIMANKÄYTÖSSÄ: TARKASTELU EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMEN RATKAISUKÄYTÄNNÖN VALOSSA	
Oppiaine, johon työ liittyy Johtaminen	Säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto
Aika Huhtikuu 2020	Tekstisivuja 80 Liitesivuja 0
TIIVISTELMÄ <p>Tutkielman keskeinen aihepiiri on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö tapauksissa, joissa valtion viranomaisen on epäilty voimankäytöllään loukanneen Euroopan ihmisoikeussopimuksen takaamia perusoikeuksia. Tutkielma sijoittuu kansainvälisen oikeuden alalle ja edustaa kansainvälistä oikeuspositivismia. Tutkielman tärkeimpinä lähteinä on hyödynnetty Euroopan ihmisoikeussopimuksen virallista sopimusversiota sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja perusteluineen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuinta sekä Euroopan ihmisoikeussopimusta on tutkittu laajasti eri näkökulmista, vaihdellen valtioiden ihmisoikeustilanteen tutkimuksesta yksittäisen ihmisoikeussopimuksen artiklan tulkintaan liittyvään tutkimukseen. Viranomaisten voimankäyttöä on tutkimuksellisesti käsitelty eniten opinnäytteiden tasolla ja pääsääntöisesti kansallisesta näkökulmasta. Tutkielma kartoittaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintoja tapauksissa, joissa epäilty ihmisoikeusloukkaus on suoraa seurausta viranomaisen voimankäytöstä. Tutkielma koostuu johdannosta, metodologialuvusta, kahdesta teorialuvusta, oikeustapaustarkastelusta ja johtopäätöksistä. Tarkasteluun valikoitui neljä oikeustapausta, joista jokaisessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin arvioi viranomaisten voimankäytön ja kohdehenkilön kuoleman suhdetta. Tapauksista koostettiin niiden tosiseikasto, osapuolten argumentit, tuomioistuimen perustelut sekä esitettiin erillisiä huomioita, kuten tuomareiden eriäviä mielipiteitä. Johtopäätöksinä tutkielmassa syntyi useita havaintoja ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä. Valtioiden on noudatettava sopimusvelvoitteitaan rajatusti myös oman valtionsa rajojen ulkopuolella, mikäli kohdealueen tai -henkilön voidaan katsoa kuuluneen sopimusvaltion lainkäyttövaltaan. Viranomaisten toiminnan arvioinnissa korostuu suunnittelun merkitys. Suunnittelussa on otettava huomioon koko operaation kaari toimintavaihtoehtojen pohdinnasta aina jälkitoimiin asti. Jälkitoimien osalta tuomioistuin korostaa lääkintä- ja pelastustoiminnan suhteuttamista operaation riskiarvioon. Viranomaisten voimankäytön seurauksena syntyneet kuolemantapaukset on tutkittava tehokkaasti ja puolueettomasti. Parhaiten voimakeinoja käyttänyt viranomainen voi tukea tutkimusta tallentamalla huolellisesti operaation suunnitteluun ja toteutukseen liittyvän materiaalin. Jatkotutkimustarpeeksi muodostui ekstraserritoriaalisen soveltamisen mahdollisuus tuomioistuimessa, viranomaisten voimassa olevien ohjeiden vertaaminen tuomioistuimen vaatimuksiin sekä sopimusvelvoitteiden rajoittaminen hätätilan aikana.</p>	
AVAINSANAT <p>Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, Euroopan ihmisoikeussopimus, kansainvälinen oikeus, oikeuspositivismi, ennakkoratkaisut, ratkaisukäytäntö, voimankäyttö, ihmisoikeudet.</p>	

EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN HUOMIOIMINEN VIRANOMAISTEN VOIMANKÄYTÖSSÄ: TARKASTELU EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMEN RATKAISUKÄYTÄNNÖN VALOSSA

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
1.1	TOIMENPITEESTÄ TUOMIOISTUIMEEN.....	1
1.2	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	3
1.3	AIKAISEMPI TUTKIMUS.....	4
2	TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT.....	7
2.1	OIKEUDELLISESTA TULKINNASTA	7
2.2	PERINTEISET TAVAT HAHMOTTAO OIKEUTTA	8
2.3	EPISTEMOLOGIA JA OIKEUSLÄHDEOPPI	8
2.4	KANSAINVÄLISTEN SOPIMUSTEN TULKINNASTA	10
2.5	EUROOPPALAINEN OIKEUSPOSITIVISMI	11
2.6	TUTKIMUKSEEN VALITTU NÄKÖKULMA	12
2.7	TUTKIMUSKYSYMYKSET	13
2.8	AIHEALUEEN RAJAUS	13
2.9	VOIMAKEINOJEN JA VOIMAN KÄYTÖN MÄÄRITTELY	14
3	EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMEN ROOLI JA ASEMA	16
3.1	SUOMI JA EUROOPPALAINEN OIKEUS.....	16
3.2	EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUS	17
3.3	SUOMEN OIKEUDEN JA EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN SUHDE	18
3.4	EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMEN.....	19
3.5	EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMEN RATKAISUKOKOONPANOT	20
3.6	VALITUSMENETTELY	22
3.7	TUOMIOISSA HUOMIOITAVIA SEIKKOJA	24
4	IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN SISÄLLÖSTÄ.....	27
4.1	EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN PERUSOIKEUDET	27
4.2	SOPIMUKSEN YLEISET TULKINTAPERIAATTEET	28
4.3	IHMISOIKEUKSIEN RAJOITTAMINEN JA VALTION HARKINTAMARGINAALI	29
4.4	IHMISOIKEUKSIEN RAJOITTAMINEN HÄTÄTILANTEESSA - 15 ARTIKLA.	32
4.5	OIKEUS ELÄMÄÄN - 2 ARTIKLA.....	34
4.6	VOIMANKÄYTÖN VÄLILLINEN VAIKUTUS - 3 ARTIKLA.....	36
5	EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMEN TULKINTOJA.....	39
5.1	JALOUO V. ALANKOMAAO, 2014.....	39
5.1.1	OSAPUOLTEN ARGUMENTIT	40
5.1.2	TUOMIOISTUIMEN JOHTOPÄÄTÖKSET	43
5.1.3	HUOMIOITA JALOUO -TAPAUKSESTA.....	46
5.2	MCCANN YM. V. YHDISTYNYO KUNINGASKUNTA, 1991	47
5.2.1	ARGUMENTOINTI	51
5.2.2	TUOMIOISTUIMEN JOHTOPÄÄTÖKSET	52
5.2.3	HUOMIOITA MCCANN -TAPAUKSESTA	53
5.3	FINOGENOV YM. V. VENÄJÄ, 2011	55
5.3.1	ARGUMENTOINTI	57
5.3.2	TUOMIOISTUIMEN JOHTOPÄÄTÖKSET	59
5.3.3	HUOMIOITA FINOGENOV -TAPAUKSESTA.....	61
5.4	HUOHVANAINEN V. SUOMI, 2007.....	63
5.4.1	ARGUMENTOINTI	65

5.4.2	TUOMIOISTUIMEN JOHTOPÄÄTÖKSET	67
5.4.3	HUOMIOITA HUOHVANAINEN -TAPAUKSESTA	69
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	71
6.1	IHMISOIKEUKSIEN JA VOIMAKEINOJEN KONFLIKTI	71
6.2	RAJOITTAA EI VOI, MUTTA OIKEUTTAA SAATTAA	72
6.3	EKSTRATERRITORIAALINEN SOVELTAMINEN	73
6.4	VOIMAKEINOJEN KÄYTÖN SUUNNITTELU	74
6.5	TOTEUTUS.....	75
6.6	JÄLKITOIMET	77
6.7	TUTKIMUKSEN KRITIIKKI	78
6.8	JATKOTUTKIMUSTARVE	79
	LÄHTEET	81

EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN HUOMIOIMINEN VIRANOMAISTEN VOIMANKÄYTÖSSÄ: TARKASTELU EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMEN RATKAISUKÄYTÄNNÖN VALOSSA

1 JOHDANTO

1.1 Toimenpiteestä tuomioistuimeen

Vuonna 1988 Yhdistyneen Kuningaskunnan tiedustelupalvelu selvitti IRA¹:n suunnittelevan pommi-iskua Gibraltarilla. Iskua estämään lähetettiin neuvonantoryhmä, jonka tehtävänä oli avustaa Gibraltarin viranomaisia iskun suunnittelusta epäiltyjen henkilöiden kiinniotossa. Viranomaiset suorittivat huolellista seurantaa ja lopulta saivat käskyn toteuttaa pidätykset. Pidätyksen riskinä oli, että terroristit yrittäisivät laukaista pommin, mikäli heidät yritettäisiin ottaa kiinni. Kaksi yhdenaikaista Yhdistyneiden kuningaskuntien sotilaiden toteuttamaa pidätystä johtivat virka-aseiden käyttöön, sillä seurauksella, että kolme iskusta epäiltyä henkilöä kuolivat tapahtumapaikalla. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi suuren jaoston päätöksessään terrori-iskusta epäiltyjen henkilöiden osalta ihmisoikeussopimuksen toista artiklaa - oikeus elämään - loukatun. Loukkauksen todettiin tapahtuneen kymmenen tuomarin äänellä yhdeksää tuomaria vastaan.²

Vuonna 2004 Irakissa oli käynnissä kansainvälinen rauhanturvaoperaatio, jonka johtovaltioina toimivat YK:n mandaatilla Yhdysvallat ja Yhdistynyt kuningaskunta. Kyseiset valtiot toimivat virallisesti miehittäjävaltioina ja olivat siten aluehallintovastuussa. Alankomaat osallistui operaatioon pataljoonan vahvuisella osastolla, joka oli sijoitettuna Irakin kaakkoisosaan ja toimi siellä Yhdistyneiden kuningaskuntien johtovastuulla. Eräänä yönä kello 02:12 Irakilaisten turvallisuusjoukkojen miehittämää tarkastuspistettä lähestyi auto, josta avattiin tuli kohti sotilaita. Auto poistui tapahtumapaikalta nopeasti laukaustenvaihdon jälkeen. Irakilaiset turvallisuusjoukot kutsuivat paikalle alankomaalaisen osaston, jonka tehtävä oli neuvoa ja

¹ (Irish Republican Army, terroristijärjestöksi luokiteltu irlantilainen kansallismielinen separatistiryhmittymä)

² Case of McCann and others v. The United Kingdom, 27 September 1995.

avustaa Irakin turvallisuusjoukkoja kyseisellä alueella. Alankomaalainen osasto saapui paikalle noin 02:30. Noin varttia myöhemmin tarkastuspisteen ajoneuvoesteisiin ajoi vauhdilla auto, joka ei käskyistä huolimatta pysähtynyt vaan jatkoi ajoaan kohti tarkastuspistettä. Alankomaalaiset sotilaat avasivat tulen kohti ajoneuvoa, minkä johdosta ajoneuvon irakilainen matkustaja menehtyi luoteihin. Suuren jaoston yksimielisellä päätöksellä totesi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin Alankomaiden syyllistyneen ihmisoikeussopimuksen 2 artiklan loukkaukseen. Yksimielisyydestä huolimatta on tuomion liitteenä kolme kirjallista mielipidettä, joihin on yhtynyt yhteensä 10 tuomaria.³

Vuonna 2001 Genevessä järjestetyn G8-kokouksen mielenosoitusten väkivaltaisuuksiin varautumiseksi oli poliisijoukkoja vahvennettu sotilashenkilöstöllä. Tavoitteena oli väliaikaisesti kasvattaa poliisin henkilöstöä ja poliisin mellakantorjuntakykyä. Mellakoitsijoiden ja turvallisuushenkilöstön yhteenotot äityivät väkivaltaisiksi iltapäivällä ja mielenosoittajat onnistuivat pakottamaan turvallisuusviranomaiset perääntymään. Takaa-ajon seurauksena pieni sotilasosasto jäi aggressiivisten mielenosoittajien saartamaksi. Sotilaiden jeepissä oli kolme sotilasta, joista yksi oli aikaisemmin loukkaantunut mielenosoittajien heittelemistä kivistä. Auton moottori oli sammunut, eikä kuljettaja saanut sitä käynnistettyä. Mielenosoittajat olivat rikkoneet jeepin sivu- ja takaikkunat ja heittelivät sitä kivillä sekä löivät sen ikkunoita rikki palosammuttimella. Takatilassa ollut haavoittunut sotilas pelkäsi mielenosoittajien saavan sotilaat vedettyä ulos ajoneuvosta. Sotilas meni piirityksen seurauksena paniikkiin ja ampui kaksi laukausta kohti rikottua takaikkunaa. Toinen laukauksista osui yhtä mielenosoittajaa kuolettavasti päähän. Lähes samalla hetkellä auton kuljettaja sai moottorin käynnistettyä ja auto saatiin ajettua turvaan tapahtumapaikalta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suuren jaoston päätöksellä tapauksessa ei havaittu Italian loukanneen ihmisoikeussopimuksen 2 artiklaa. Päätös tehtiin kymmenen tuomarin äänellä seitsemää vastaan. Tuomioistuimen päätöksen liitteenä on kolme eriävää tulkintaa, jotka on allekirjoittanut neljästä seitsemään tuomaria.⁴

Lokakuun 23. päivän iltana vuonna 2002 Moskovassa Dubrovkaksi nimitetyssä teatterissa räjähtein ja tuliasein varustautunut noin neljän kymmenen hengen joukko Tšetšenalaisia kapinallisissa otti panttivangeiksi noin 900 ihmisen joukon. Terroristit ansoittivat rakennuksen, kokosivat panttivangit teatterin auditorioon ja sijoittivat räjähdeliivein varustautuneita kaappaajia panttivankien sekaan. Rakennus eristettiin viranomaisten toimesta, neuvottelut käynnistettiin ja pelastusoperaation suunnittelu käynnistettiin välittömästi. Neuvottelut

³ Case of Jaloud v. The Netherlands, 20 November 2014.

⁴ Case of Giuliani and Gaggio v. Italy, 24 March 2011.

jatkoivat tuloksettomina kahden vuorokauden ajan. Yksittäisiä vankeja surmattiin päivien kuluessa ja vankeja - pääsääntöisesti lapsiryhmiä - vapautettiin. Lokakuun 26. päivän aamuna poliisin erikoisjoukot iskivät rakennukseen. Suunnitelma oli yksinkertainen ja rohkea: Ensimmäisessä vaiheessa teatterin ilmastointijärjestelmään laskettiin tainnuttavaa kaasua. Tunteettoman kaasun tarkoituksena oli tainnuttaa teatterin sisällä olevat ihmiset. Toisessa vaiheessa erikoisjoukot tunkeutuivat nopeasti rakennukseen kaasun tainnutettua yhtä lailla niin terroristit kuin panttivangit. Teatterin sisällä ammuttiin kaasusta huolimatta laukauksia ja useat terroristit menehtyivät hyökkäyksessä. Kolmannessa vaiheessa aloitettiin vastalääkintä kaasun sisältämiä kemikaaleja vastaan ja suoritettiin massaevakuointi lähisairaaloihin ambulansseilla ja kaupungin julkisen liikenteen linja-autoilla. Panttivangeista 125 henkilöä menehtyi tapahtumapaikalla, kuljetuksen aikana tai sairaalassa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen jaoston yksimielisellä päätöksellä vuonna 2012 todettiin Venäjän syyllistyneen Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artiklan loukkaukseen. Ratkaisuasikirjan liitteenä ei ole yhteneviä, eikä eriäviä mielipiteitä.⁵

Kyseiset tapaukset toimivat esimerkkeinä siitä minkälaisiin lopputuloksiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisuissaan päätenyt. Edellä mainituissa tiivistelmissä kerrotaan lyhyesti niistä tapahtumista, jotka ovat johtaneet tuomioistuimen päätökseen. Tiivistelmissä ei oteta kantaa tuomioistuimen perusteluihin tai niihin tulkintoihin, joita tuomioistuin on päätöksessään tehnyt. Tiivistelmistä on havaittavissa, että tuomioistuin ei ratkaisuissaan aina ole täysin yksimielinen tekemistään tulkinnoista. Toisinaan tuomioistuimen langettamat tuomiot saattavat perustua hyvinkin pieneen eroon tuomareiden äänestyksessä. Tulkintaerojen hahmottaminen ja niiden perustelu ovat oleellinen osa Euroopan ihmisoikeussopimusten soveltamista.

1.2 Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkielman keskeinen aihepiiri on kansainväliset sopimukset ja niiden soveltaminen kansainvälisessä tuomioistuimessa. Kansainvälisistä sopimuksista tutkielmani kannalta tärkein on Euroopan ihmisoikeussopimus lisäpöytäkirjoineen. Sopimus takaa yhtäläiset ihmisoikeudet jokaiselle sopimusvaltioiden lainkäyttövaltaan kuuluvalla ihmiselle. Suomi on ratifioinut sopimuksen 23.5.1990 ja se velvoittaa Suomen valtiota noudattamaan sitä kaikessa toiminnassaan. Epäillyt ihmisoikeusloukkaukset käsittelee Euroopan ihmisoikeustuomioistuin⁶.

⁵ Case of *Finogenov and Others v. Russia*, 2012.

⁶ Pellonpää M., Gullans M., Pölönen, P. Tapanila, A., Euroopan Ihmisoikeussopimus 2012, s. 60-63

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on eräällä tavalla kansallisen oikeusjärjestelmän jatke, mistä yksittäinen henkilö tai ei-valtiollinen organisaatio voi hakea ihmisoikeusloukkausten vuoksi oikeutta valtiota vastaan. Myös valtiot voivat hakea ratkaisua toisia valtioita vastaan epäillessään kyseisen valtion loukkaavan sopimusvelvoitteitaan lainkäyttöalueellaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin antaa langettavia tai vapauttavia ratkaisuja käsittelemiinsä tapauksiin. Tuomioistuimen antamat päätökset ovat lopullisia⁷ ja kohdevaltioiden tuomioistuimia ohjaavia⁸. Tuomioiden ohella voidaan määrätä valtio korvaamaan sopimusvelvoitteidensa laiminlyömisestä aiheutunutta vahinkoa.

Viranomaistoiminta ja erityisesti voimankäyttö kohdistuvat suoraan kansalaisen ihmisoikeuksiin. Ihmisoikeuksien rajoittaminen lainsäädännön ja erityisesti tarpeen sallimissa rajoissa on tietyin ehdoin hyväksyttyä⁹. Toisinaan raja ylitetään. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsiteltäväkseen hyväksymiä tapauksia saapuu ympäri Eurooppaa ja sen lähialueita. Eniten tapauksia vuoden 2014 jälkeen saapuu vuositasolla Venäjältä, Ukrainasta, Turkista ja Italiasta. Myös Unkarista ja Romaniasta tulee tuomioistuimen arvioitavaksi paljon tapauksia.¹⁰

Tutkielman tarkoituksena on koota ja jäsentää tietoa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä ja sen perusteella analysoida mitä viranomaistoiminnassa kannattaa ottaa Euroopan ihmisoikeussopimuksesta huomioon. Voimakeinojen käytön tulee lähtökohtaisesti olla lainmukaista, ennakoitua ja perusteltua. Euroopassa laajasti tunnustettua kansainvälistä sopimusta ja kyseisellä sopimuksella perustettua kansainvälistä tuomioistuinta käsittelevä tutkielma kuuluu kansainvälisen oikeuden alaan. Työ keskittyy Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintaan ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön viranomaisten käyttämiin voimakeinoihin liittyen.

1.3 Aikaisempi tutkimus

Euroopan ihmisoikeussopimus ja sen toteutumista valvova Euroopan ihmisoikeustuomioistuin vaikuttavat oikeudellisesti Euroopan koko väestöön. Vaikutus ulottuu miljooniin ihmisiin. Sopimuksen takaamat oikeudet ovat laajat ja asettavat suuren joukon vaatimuksia valtiollisten

⁷ Pellonpää & muut, 2012, s. 231; Lopullisuudesta tarkemmin luvussa 3.7 - Tuomioista huomioitavia seikkoja.

⁸ Sama, s. 66.

⁹ Sama, s. 299.

¹⁰ European Court of Human Rights, Council of Europe, Annual Report 2014, 2015, 2016, 2017, Registry of the European Court of Human Rights, Strasbourg, 2015, 2016, 2017, 2018.

toimijoiden työskentelyyn. Tästä syystä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toimintaa on tutkittu ja siitä on kirjoitettu paljon. Julkaisuja, erityisesti Suomalaisen lakimiesyhdistyksen toimesta, on tehty yksittäisen oikeuden kehityksestä oikeudellisesta näkökulmasta (Pirjola, J., *Kidutuksen, julman tai halventavan kohtelun ennaltaehkäisy suljetuissa laitoksissa: Havaintoja viimeaikaisesta oikeudellisesta kehityksestä*, 2016), yksittäisten valtioiden toiminnasta (Petman, J., *Venäjä ihmisoikeussopimuksen osapuolena: Ensimmäiset kymmenen vuotta*, 2007), sekä yksittäisten ilmiöiden kehityksestä (Rautiainen, P. *Moninaisuudessaan yhtenäinen Eurooppa: konsensusperiaate ja valtion harkintamarginaalioppi*, 2011). Viime vuosina erityisesti sananvapauteen ja sosiaaliseen mediaan liittyviä julkaisuja on tehty runsaasti. Suoraa tutkimusta viranomaisten voimankäytön ja ihmisoikeuksien suhteesta en kuitenkaan ole kyennyt löytämään.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen sisäistä toimintakulttuuria ja sen tuomioistuimen ratkaisutoimintaa yleisellä tasolla on tutkinut Nina-Louisa Arold Lorenz tutkimuksessaan *The Legal Culture of the European Court of Human Rights*. Tutkimus keskittyy Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomareiden asenteisiin, keskinäiseen dynamiikkaan sekä äänestyskäyttäytymiseen.

Voimankäytön näkökulmasta tilanne on tutkimuksellisesti paljon haasteellisempi. Suomen viranomaisten voimankäyttöä on tutkittu lähinnä voimakeinoja arkitoiminnassaan käyttävien poliisin ja rajavartiolaitoksen näkökulmasta. Kansainvälisessä kontekstissa terrorismin vastainen toiminta on synnyttänyt paljon kirjallisuutta ja analyysejä, joskin varsinaista jäsenneltyä tutkimusta on vähän. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja terrorismiin liittyvissä tapauksissa on koonnut Ana Salinas de Frías monografiassa *Counter-Terrorism and Human Rights in the Case Law of the European Court of Human Rights*. Monografian painopisteenä on kuitenkin oikeudellinen käytäntö terrorismiin liittyvissä tapauksissa. Viranomaistoimintaa teos vain sivuaa.

Oikeustieteellisissä opinnäytteissä aihetta on käsitelty yksityiskohtaisemmin ja tarkkarajaisemmin esimerkiksi rajavartiolaitoksessa Kimmo Gromoff pro gradu tutkielmassaan *Voimankäyttö rajavartiolaitoksessa: Voimankäyttökouluttajien käsityksiä voimakeinojen käytöstä ja voimankäyttökoulutuksesta rajavartiolaitoksessa vuonna 2013*. Poliisin voimankäyttöä on tutkinut mm. Markus Terenius vuonna 2013 väitöskirjassaan *Poliisin voimankäyttö: rikosoikeudellinen tutkimus sallitun voimankäytön rajoista*. Poikkeusoloissa viranomaisten voimankäyttöä on tutkinut Marika Nykänen Pro Gradu -tutkielmassaan *Viranomaisten toimivaltuudet kohteiden suojaamisessa valmiuden kohottamisen*

alkuvaiheessa, vuonna 2016. Puolustusvoimissa voimankäyttöön liittyvää tutkimusta on vähemmän, sillä pääsääntöisesti puolustusvoimien voimankäytön vastinparina ovat sodan oikeussäännöt ihmisoikeuksien sijaan. Voimankäyttöön liittyvä tutkimus ja opinnäytteet perustuvat useimmiten koulutukselliseen näkökulmaan.

Viranomaisten ja kansallisen turvallisuuden näkökulmasta aihetta on pohtinut Kristiina Honko artikkelissaan *Kansallinen turvallisuus, ihmisoikeusvelvoitteista poikkeaminen sekä velvoitteiden rajoittaminen Euroopan muuttuvassa turvallisuusympäristössä*. Artikkelin julkaistiin Oikeustiede - Jurisprudentia:ssa, Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirjassa, julkaisusarjassa L, vuonna 2017. Artikkelissa käsitellään Euroopan ihmisoikeussopimuksen sallimia ihmisoikeusvelvoitteiden rajoittamisperusteita kansallisen turvallisuuden edistämiseksi. Artikkelin ottaa lyhyesti kantaa myös ihmisoikeusvelvoitteiden soveltamiseen ja viranomaisten voimankäyttöön kansainvälisissä kriisinhallinta- ja rauhanturvaoperaatioissa.

2 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

2.1 Oikeudellisesta tulkinnasta

Nykymuotoisen lainopin nähdään syntyneen Bolognan yliopistossa Italiassa 1100-luvulla, missä Irnerius ja hänen oppilaansa laativat reunahuomautuksia roomalaisen oikeuden koonnoksen Corpus Iuris Civiliksen leveisiin marginaaleihin¹¹. Lainopin metodiikka rinnastuu vahvasti oivaltamisen logiikan (logic of discovery) ja perustelemisen logiikan (logic of justification) yhdistyessä tulkinnaksi. Tulkintatieteenä se rinnastuu vahvasti kirjallisuustieteeseen ja teologiaan, joiden tulkinta on samankaltainen. Oikeustieteen erikoisuutena ovat sen institutionaalinen oikeuslähdeoppi sekä sen tieteenalakohtaiset argumentaatiomallit.¹² Kansainvälisen oikeuden tulkintaan soveltuva Eurooppalainen oikeuspositivismi ja kansallisen lainsäädännön tulkintaan soveltuva lainoppi jakavat metodillisen lähtökohdan jäsentää ja tulkita voimassa olevaa oikeutta¹³. Edellä mainittujen lähestymistapojen suurin ero on oikeuslähdeopillinen, sillä ne hyödyntävät eri oikeuslähteitä erilaisista lähtökohdista käsin¹⁴.

Tolonen kuvaa oikeutta prosessiksi - ”hermeneuttiseksi jatkumoksi” - josta on erotettavissa paikallinen tuomioistuimen tai tulkitsevan oikeustieteilijän hermeneuttinen kehä sekä aikaisempiin tulkintoihin nojautuva kahdensuuntainen hermeneutiikka. Paikallinen tulkinta tapahtuu vallitsevien tosiseikastojen ja normien alueella, mutta se hakee perustelujensa tueksi sisältöä hyvin usein aikaisemmista tulkinnoista. Tästä syystä oikeuslähteet ovat alati muutoksessa.¹⁵ Yhdysvaltalainen oikeusfilosofi Ronald Dworkin (1931-2013) luonnehtii luovaksi tulkinnaksi nimittämäänsä tulkintatraditiota ketjuromaaniksi, jossa jokainen tulkinta lisää ikään kuin uuden luvun normin tulkintakirjastoon, kehottaen muitakin tulkitsemaan sitä. Tulkinnat nojautuvat siten myös toisiinsa.¹⁶

Sekä Tolosen, että Dworkinin mukaan tulkinnat limittyvät keskenään. Koska tieteen universaalina tehtävänä on tuottaa uutta tietoa, eikä vain toistaa jo entuudestaan tiedettyä, on

¹¹ Siltala, R., 2003, *Oikeustieteen tieteenteoria*, s. 152.

¹² Sama, s. 496.

¹³ Sirén, T. & Pekkarinen, O., 2017, *Tieteenfilosofis-metodologisia perusteita pro gradu -tutkielman laadintaan*, s. 11.

¹⁴ Sama, s. 11.

¹⁵ Tolonen, H., *Oikeuslähdeoppi*, 2003, s. 6-9.

¹⁶ Minkkinen, P., *Järjen lait - Kant ja oikeuden filosofia*, 2002, s. 133-134.

englantilainen oikeusteoreetikko H.L.A. Hart (1907-1992) todennut ”... a book on legal theory ought not to be merely 'a book from which one learns what other books contain.'”¹⁷

2.2 Perinteiset tavat hahmottaa oikeutta

Oikeuden olemukseen on useita eri näkökulmia. Näkökulmat erottuvat toisistaan ontologisista ja siten myös epistemologisista lähtökohdistaan. *Luonnonoikeusteorioiden* mukaan oikeus on absoluuttisen oikeudenmukaisuuden muoto. Se tukeutuu moraalifilosofiaan, eli se hyväksyy intuitivis-apriorisen tiedon hyödyntämisen oikeudellisessa perustelussaan.¹⁸ *Luonnonoikeusteorioiden* mukaan normin sisällöllinen hyväksyttävyyys on sen oikeudenmukaisuuden ydin.¹⁹

Oikeuspositivismissa oikeus määritellään nimensä mukaisesti asetetuksi, hyväksytyksi ja siten voimassa olevaksi oikeudeksi. Oikeuspositivismissa laki nähdään lainsäätäjän tahtona. Lain tulee olla asianmukaisesti säädetty ja voimaansaatettu. Kun nämä ehdot toteutuvat, lain sisältö itsessään on yhden tekevä. ”Mitä oikeus on” (saksan kielellä ”Sein”) ja mitä oikeuden pitäisi olla (saksan kielellä ”Sollen”) - on siten erotettu toisistaan.²⁰ Kansainvälisen oikeuden tulkinnassa eurooppalainen oikeuspositivismi on perusteltu ja yleisesti hyväksytty menetelmä²¹.

Oikeusrealismin kannattajat suhtautuvat oikeuden olemukseen sen ilmentymien kautta. Oikeus nähdään ennen kaikkea tuomioistuimen toimintana, sillä tuomarin toimintaan vaikuttaa aina hänen henkilökohtaiset ominaisuutensa. Oikeus nähdään oikeudellisina ratkaisuin, jotka perustuvat kirjoitettujen sääntöjen tulkintaa laajempaan kontekstiin. Ratkaisuilla nähdään olevan oikeutta luova elementti.²² Vain tehokkaasti valvotut ja täytäntöön pannut lait ovat siten oikeutta.

2.3 Epistemologia ja oikeuslähdeoppi

Oikeustieteen epistemologiaa voidaan kutsua *oikeuslähdeopiksi*, mikä tarkoittaa oikeuden luonnetta, sen tulkintaa, syntyä ja löytämistä²³. Oikeuslähteitä ovat käytännössä kaikki

¹⁷ Lainattu teoksesta: Siltala, 2003, s. 151.

¹⁸ Siltala, 2003, s.74.

¹⁹ Siltala, R., *Johdatus oikeusteoriaan*, 2001, s. 28.

²⁰ Sama, s. 28.

²¹ Sirén & Pekkarinen, 2017, s. 10.

²² Laakso, S., *Lainopin teoreettiset lähtökohdat*, 2012, s. 65-66.

²³ Tolonen, 2003, s. 1.

oikeudellisen tulkinnan ja oikeudellisen ratkaisutoiminnan perustana käytettävät lähteet. Näiden lähteiden käytännön painoarvo oikeusjärjestelmässä vaihtelee ja siksi oikeuslähteet oikeusjärjestelmästä riippuen jaotellaan siten, että niiden merkityksellisyydestä ratkaisun kannalta vallitsee konsensus.

Kansallisen lain osalta oikeuslähteiden jaottelun taustalla vaikuttaa vahvasti tunnetun itävaltalaisen oikeusfilosofin Hans Kelsenin (1881-1973) luoma normihierarkia, jossa normin legitimitetti perustuu aina ylemmän tasoiseen normiin. Lait saavat oikeutensa perustuslaista, asetukset laista, määräykset asetuksista, ja niin edelleen.²⁴ Perustuslain oikeutus muodostuu oikeuspositivismin kannalta mielenkiintoiseen kaksoisfiktioon; perusnormiin (sak. Grundnorm). Kelsenin itsensä mukaan se on tahdonalaisesti luotu käsitteellinen ylin normi, jonka on kuvitteellisella tahdonaktilla asettanut auktoriteetti, joka tahtoo, että normi on olemassa. Perusnormin luonnetta voi siis kuvata transsendentiaalis-loogiseksi edellytykseksi normihierarkian kannalta.²⁵

Kansainvälisessä oikeudessa tilanne on toinen: kansainvälinen oikeus perustuu suvereenien valtioiden ratifioimiin sopimuksiin, joiden välillä ei vallitse osoitettavaa hierarkiaa²⁶. Kansainvälisessä oikeudessa myöskään lainsäätäjää ei ole. Lähtökohta on, että valtio on sitoutunut noudattamaan hyväksymiään sopimuksia ja yhteisymmärryksessä noudatettuja tapoja²⁷. Kansainvälisen oikeuden oikeuslähteet (Primary Law Sources) on määritelty kansainvälisen tuomioistuimen (International Court of Justice - IJC) perussäännön 38 artiklassa, minkä mukaan ensisijaisia oikeuslähteitä ovat kansainväliset sopimukset, kansainvälinen tapaoikeus sekä yleiset oikeusperiaatteet. Toissijaisina lähteinä artikla tunnistaa tuomioistuimen päätökset sekä oikeustieteellisen kirjallisuuden.²⁸

Article 38

1. The Court, whose function is to decide in accordance with international law such disputes as are submitted to it, shall apply:

- a. international conventions, whether general or particular, establishing rules expressly recognized by the contesting states;*
- b. international custom, as evidence of a general practice accepted as law;*
- c. the general principles of law recognized by civilized nations;*

²⁴ Tolonen, 2003, s. 72-73.

²⁵ Minkkinen, 2002, s. 92-95.

²⁶ Hall, S., 2007. Researching International Law, s. 182.

²⁷ Sirén & Pekkarinen, 2017, s. 11.

²⁸ Hoffman, M. & Rumsey, M., 2012, International and Foreign Legal Research: A Coursebook, s. 8, 10, 16.

- d. *subject to the provisions of Article 59, judicial decisions and the teachings of the most highly qualified publicists of the various nations, as subsidiary means for the determination of rules of law.*
2. *This provision shall not prejudice the power of the Court to decide a case ex aequo et bono, if the parties agree thereto.*

Artiklan C-kappaleen tarkoittamat ”sivistyneiden valtioiden yleisesti hyväksymät oikeusperiaatteet” tarkoittaa seuraavia yleisiä tulkintasääntöjä: 1) *Lex superior degorat legi inferiori* - Ylempitasoinen normi syrjäyttää alemmpitasoisen normin, 2) *lex posterior degorat legi priori* - Uudempi normi syrjäyttää aiemmin säädetyn normin, mikäli uudemman normin voimaantuloa koskevat säännökset eivät muuta velvoita, 3) *lex specialis degorat legi generali* - Erityisnormi syrjäyttää yleisnormin, 4) *lex posterior generalis non degorat legi priori speciali* - Uudempi yleisnormi ei syrjäytä aikaisempaa erityisnormia, ellei ole säädetty toisin.²⁹

2.4 Kansainvälisten sopimusten tulkinnasta

Wienin valtiosopimusoikeutta koskeva yleissopimus vuodelta 1969 käsittelee kansainvälisten sopimusten syntyä, soveltamista ja niiden päättämistä. Wienin yleissopimuksen 31 artikla sisältää sopimuksen yleisen tulkintasäännön, joka ottaa kantaa myös tulkinnassa käytettäviin lähteisiin. Oikeuslähteet sisältävät itse sopimustekstin johdantoineen ja liitteineen, sekä siihen liittyvät - sopimusvaltioiden itse hyväksymät - asiakirjat. Tulkinnassa on myös otettava huomioon osapuolten välillä tehdyt sopimukset, jotka koskevat valtiosopimuksen tulkintaa tai soveltamista, sekä kaikki ne käytännöt, jotka osoittavat sopimusosapuolten välisen yhteisymmärryksen asiasta. Huomioon on otettava myös kaikki osapuolten välisissä suhteissa sovellettavissa olevat kansainvälisen oikeuden asiaan vaikuttavat säännöt. Täydentävänä tulkintakeinona voi yleissopimuksen 32 artiklan mukaisesti käyttää sopimuksen valmistelutöitä sekä sopimuksen laatimisen aikaisia olosuhteita pyrittäessä vahvistamaan se merkitys, johon 31 artiklan tulkinnalla päädytään. Wienin yleissopimus siis kertoo, että kansainvälisen sopimuksen tulkinta on tehtävä vilpittömässä mielessä ja, että tulkinnassa on annettava suurin painoarvo sopimukselle ja sen kirjalliselle tulkinnalle. Tulkinnan tukena voi vedota aiempaan kansainväliseen oikeuskäytäntöön sekä tapaoikeuteen niiltä osin kuin se selvittää sopimuksen tulkintaa.

²⁹ Hirvonen, A., *Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan*, 2011, s. 41.

Kansainvälisen oikeuden tulkintaan liittyy myös käsite pehmeästä laista (”Soft Law”). Stephan Hall määrittelee pehmeän lain olevan luonteeltaan sellaista, että se ei joko kykene tai sitä ei ole tarkoitettu luomaan laillisia vaikutuksia. Esimerkiksi monet kansainvälisten yhteisöjen päätökset, julistukset, pohdinnat ja suositukset ovat tällaisia.³⁰ Erityisesti YK:n päätöksiin viitataan kansainvälisessä oikeudessa usein niiden laillisesti sitomattomasta luonteesta huolimatta. Jotkin YK:n yleiskokouksen päätöksistä ovat sellaisenaan valtioiden ratifioitavissa³¹. Myös ympäristönsuojelun ja talouden alalla pehmeän lain instrumentit ovat osoittautuneet tehokkaiksi³². Kyseessä ei kuitenkaan ole virallinen oikeuslähde.

2.5 Eurooppalainen oikeuspositivismi

Kansainvälinen oikeuspositivismi on läheistä sukua lainopille. Lainoppi oikeustieteen metodina soveltuu kansallisen oikeusjärjestelmän tutkimukseen ja tulkintaan, kun taas kansainvälinen oikeuspositivismi on saman kaltainen menetelmä, jota sovelletaan tulkittaessa ja jäsenettäessä kansainvälistä oikeutta. Lainopin ja kansainvälisen oikeuspositivismin suurimpana erona on niiden hyödyntämä oikeuslähdeoppi. Siinä missä Suomen kansallinen oikeuslähdeoppi korostaa kansallisen lainsäädännön oikeusyhteisössä yleisesti hyväksyttyä normihierarkiaa, tukeutuu kansainvälinen oikeuspositivismi vahvasti kansainvälisen tuomioistuimen perussäännön 38 artiklan mukaisiin oikeuslähteisiin.

Oikeuspositivismin perusajatuksena on, että vain asianmukaisesti säädetty ja voimaan saatettu laki on oikeutta. Puhdas oikeus on riisuttu kulttuurisidonnaisuuksista, moraalista sekä arvoista. Tällä tavoin tarkasteltuna oikeuspositivistisella tulkinnalla on sijansa monikansallisessa ja monikulttuurisessa ympäristössä, missä eri maiden edustajien arvomaailmat, moraalikäsitteet ja maailmankuvat voivat poiketa suuresti toisistaan³³. Tarkastelemalla lakia sellaisena kuin se on, sen sijaan millaista sen kenties tulisi olla, saavutetaan tehokkaasti neutraali yhteisymmärrys.

Simma ja Paulus summaavat kansainvälistä oikeuspositivismia käsittelevässä artikkelissaan, että vaikka niin sanottu pehmeä laki - moraalinen ja poliittinen pohdinta - ovat oleellinen osa lain tulkintaa, niin silti ensisijainen rooli on aina virallisilla oikeuslähteillä. Heidän mukaansa oikeudellisen diskurssin keskiöön tulee sijoittaa viralliset lähteet, sillä ilman virallisia

³⁰ Hall, S., 2007, s. 203; Hoffman & Rumsey, 2012, s. 9; sekä Conforti, B & Labella, A., 2012, An Introduction to International Law, s. 6 ja 63.

³¹ Conforti & Labella, 2012, s. 64.

³² Hoffman & Rumsey, 2012 s. 9.

³³ Simma, B. & Paulus, A., 1999, The Responsibility of Individuals for Human Rights Abuses in Internal Conflicts: A Positivist View. s. 302-303.

oikeuslähteitä ei ole virallista lakia. Edellä mainittu tukee päätöksentekijää parhaiten neutraalia lopputulosta tavoiteltaessa.³⁴

2.6 Tutkimukseen valittu näkökulma

Oikeustieteilijä ja oikeusteoreetikko Raimo Siltala korostaa oikeustieteellisessä tutkimuksessa tutkijan itseymmärrystä onnistumisen avaimena. Se koostuu 1.) tieteenalan, 2.) tutkimuskohteen, 3.) tiedonintressin, 4.) tutkimusmetodin, 5.) tutkijanideologian, 6.) tieteenkuvan ja 7.) tutkimustulosten tieteenteoreettisten sitoumusten kokonaisuudesta.³⁵ Tutkijan on tunnistettava tieteenalansa (oikeussosiologia, tulkintatiede, kulttuuritiede, yhteiskuntatiede) ja sen pelisäännöt. Tieteenala ohjaa tutkimuskohteen valintaa, jota edelleen rajaa tutkijan tiedonintressi, eli mitä ja millaista tietoa hän kohteesta haluaa, sekä tutkimusmetodi niiltä osin miten tutkijan voi tietoa saada. Tutkijanideologia viittaa tutkijan positioon suhteessa tutkimuskohteeseensa, eli mistä näkökulmasta hän tutkimuskohdettaan tarkastelee. Tieteenkuvaa Siltala nimittää *tulkintamatriisiksi*: ”tieteenalan tieteenteoreettisten, eli ontologisten, epistemologisten ja loogis-lingvististen sitoumusten kokonaisuus”. Viimeisenä tutkijan on hahmotettava minkälaisia tutkimustuloksia hänen tieteenalansa tutkimus tuottaa, eli esimerkiksi lainopillisen tutkimuksen tehtävänä on tuottaa tulkinta- systematisointi- ja punnintakannanottoja voimassa olevan oikeuden sisällöstä.³⁶

Siltalan esittämää tutkijan itseymmärrystä vasten hahmottelen oman tutkielmani; *Euroopan ihmisoikeussopimuksen huomioiminen viranomaisten voimankäytössä: Tarkastelu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön valossa* - seuraavasti: 1.) oikeustieteen tulkintatieteelliseksi tutkielmaksi, jonka 2.) tutkimuskohde on ihmisoikeuksien ja valtion viranomaisten voimankäytön normikonflikti. 3.) Tiedonintressini on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön valossa tarkastella edellä mainittua konfliktia Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön valossa 4.) eurooppalaisen oikeuspositivismin tutkimusmetodin avulla. 5.) Tarkastelen ratkaisukäytäntöä viranomaisen näkökulmasta. 6.) Tutkielma on oikeuspositivistinen ja sen oikeuslähteenä hyödynnetään kansainvälisiä sopimuksia ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja perusteluineen. 7.) Tutkimustulokseni ovat tulkintoja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuksista.

³⁴ Simma & Paulus, 1999, s. 308.

³⁵ Siltala, 2003, s. 103.

³⁶ Sama, s. 103-150.

2.7 Tutkimuskysymykset

Tutkielman tavoitteena on jäsentää tietoa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä viranomaisten voimankäytön näkökulmasta. Pyrkimyksenä on lisätä ymmärrystä voimankäytön ihmisoikeudellisista vaikutuksista ja voimankäytön oikeudellisista seurauksista. Ihmisoikeuksien rajoittaminen perustuu lakiin ja voimakeinojen käytön ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen takaamien oikeuksien suhteen punnitsee viime kädessä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö elää jatkuvasti ja ratkaisukäytäntö tarkentuu aina uusien oikeudellisten ratkaisujen myötä. Ajantasainen tieto Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä viranomaisten voimankäytön osalta antaa parhaan arvion sopimuksen soveltamisesta ja sopimuksen sisällöstä.

Tieto on hyödynnettävissä Suomen viranomaisten toiminnassa, esimerkiksi puolustusvoimien antaessa virka-apua poliisille. Kyseessä on hyvin harvinainen tilanne, mutta se muuttuisi oleellisesti todennäköisemmäksi, mikäli Suomen sisäinen tai ulkoinen tilanne kiristyisi jostain syystä. Syitä voivat olla esimerkiksi sotilaallinen painostus, terrorismi, järjestäytynyt rikollisuus tai pandemia. Tutkimuksen kannalta oleelliset kysymykset ovat:

1. Mitkä ihmisoikeussopimukset kohdat ovat viranomaisten voimankäyttötilanteissa useimmiten uhattuna?
2. Mitkä ovat näiden oikeuksien rajoittamisen kannalta yleisesti hyväksytyjä perusteita Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan?
3. Miten ihmisoikeuksien toteutuminen tulee ottaa huomioon Suomen viranomaisten voimankäyttötoimia suunnitellessaan?

Aikaisemman tutkimuksen ja tutkielman aiherajauksen valossa tutkielma sijoittuu alueelle, jota ei ole kattavasti tutkittu. Aiheen lähipiiriä on tutkittu paljon, mutta kollektiivista viranomaistoiminnan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen takaamien ihmisoikeuksien välistä suhdetta käsittelevää tutkimusta viranomaistoiminnan näkökulmasta ei ole laadittu.

2.8 Aihealueen raja

Tutkielman aihealue on rajattu käsittelemään Euroopan ihmisoikeussopimuksen takaamien ihmisoikeuksien ja viranomaisten voimankäytön suhdetta. Tärkeä rajaukseen vaikuttava temaattinen seikka on se, että aiheen ulkopuolelle rajautuvat viranomaisten toisinaan kansalaisiin kohdistamat pakkokeinot, vaikka niiden toteutukseen käytännössä monesti

joudutaan liittämään voimakeinoja. Selittävänä esimerkkinä voidaan mainita kohdehenkilön pidätys, missä laillinen vapauden riisto turvallisuuteen tai viranomaispäätökseen vedoten voidaan toteuttaa tarvittaessa tarpeellisia voimakeinoja käyttäen. Pidättämisen toteuttamiseksi voidaan joutua käyttämään voimakeinona - esimerkiksi aseistautuneen henkilön kohdalla - jalkaan ampumista. Käsittelen tässä tutkielmassa siis erityisesti ampumatapahtumaa voimakeinona, en siihen johtanutta pakkokeinon toteuttamistarvetta - pidätystä. Molempiin tapahtumiin liittyy ihmisoikeuskonflikti: ampumiseen liittyy oikeus elämään sekä epäinhimillisen kohtelun kielto, pidätykseen liittyy oikeus henkilökohtaiseen vapauteen.

Toinen tärkeä rajaukseen vaikuttava seikka on se, että tutkielmassa keskitytään ensisijaisesti voimakeinojen käytön välittömiin vaikutuksiin ja välilliset vaikutukset jätetään maininnan asteelle. Voimakeinojen välitön vaikutus voi edellä mainittuun esimerkkiin peilaten olla juuri epäilty loukkaus ihmisen oikeuteen elää. Välillisen vaikutuksena voi olla esimerkiksi ampumistoimenpiteestä aiheutuva kimmoke, joka tuhoaa ulkopuolista omaisuutta. Välillinen vaikutus voi olla korvausvelvollisuuden syntyminen valtiolta kolmannelle - ulkopuoliselle osapuolelle. Välilliset vaikutukset ovat yleisellä tasolla harvinaisia, sekä varsin suoraviivaisia ja yksinkertaisia, joten en käsittele niitä tutkielmassani tarkemmin.

2.9 Voimakeinojen ja voiman käytön määrittely

”Voimakeino” on kielitoimiston sanakirjan mukaan ”väkivaltaan tai sen uhkaan perustuva keino”.³⁷ Sisäministeriön asetus poliisin voimakeinoista sekä kulkuneuvon pysäyttämisestä määrittelee voimakeinojen käytön siten, että ”voimakeinojen käytöllä voimankäyttövälineen tai fyysisen voiman käyttämistä siten, että sillä pyritään vaikuttamaan tehtävän kohteena olevan henkilön käyttäytymiseen joko suoraan tai välillisesti, voimankäyttövälineen tai fyysisen voiman käyttämistä poliisilain 2 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla esteen poistamiseksi sekä tämän asetuksen 2 luvun 9-14 §:ssä säädettyjen menetelmien käyttöä kulkuneuvon ohjaamisessa ja pysäyttämisessä (pakkopysäyttäminen)³⁸.

Voimakeinoja hyödynnetään yleensä pakkokeinojen yhteydessä, kuten kiinnioton tai pidätyksen yhteydessä, mutta ne eivät ole toistensa synonyymejä. Pakkokeino voidaan toteuttaa ilman voimakeinoja, mikäli voimakeinojen käytölle tilanteessa ei ole tarvetta. Kielitoimiston sanakirjan mukaan pakkokeinot ovat ”lain suojaamiin yksilön etuihin puuttuvia toimenpiteitä,

³⁷ Kielitoimiston sanakirja, ”voimakeino”, haettu 14.2.2020.

³⁸ 245/2015, Sisäministeriön asetus poliisin voimakeinoista sekä kulkuneuvon pysäyttämisestä, 1 luvun 2 §:n 1 momentti.

joita käytetään rikostutkinnassa”³⁹. Tilastokeskus laajentaa määrittelyä siten, että ”pakkokeinot jaetaan usein kolmeen ryhmään: henkilöön kohdistuvat pakkokeinot, omaisuuteen kohdistuvat pakkokeinot ja tuomioistuimen määräämät pakkokeinot”⁴⁰. Tässä tutkielmassa tarkastelen EIT:n ratkaisukäytäntöä erityisesti voimakeinojen osalta. Määrittelyn tarkoituksena on tehostaa rajausta erottamalla pakkokeinot ja voimakeinot toisistaan terminologisesti sekä niiden tarkoituksen osalta.

Voimakeinojen käytöstä valtion viranomaistoiminnassa säädetään kunkin viranomaisen toimintaa koskevassa laissa yksityiskohtaisesti sekä joiltakin osin viranomaisten yhteistoimintaa ja erityisiä toimintoja koskevissa erityislaeissa. Esimerkkinä voidaan mainita poliisilaki, jonka mukaan ”Poliisimiehellä on virkatehtävää suorittaessaan oikeus -- käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina. Voimakeinojen puolustettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttavat seikat”⁴¹. Saman kaltainen muotoilu löytyy laista puolustusvoimista⁴² sekä aluevalvontalaista⁴³. Sotilaalliset voimakeinot ovat sotilaan henkilökohtainen ase sekä sitä voimakkaampi aseellinen voima. Ajantasainen lainsäädäntö peräänkuuluttaa voimankäytön osalta erityisesti suhteellisuutta. Voimakeinon käytön tulee olla ensinnäkin ehdottoman tarpeellista tehtävän toteuttamiseksi ja toisekseen voimaa tulee käyttää vain juuri sen verran, että haluttuun lopputulokseen päästään.

³⁹ Kielitoimiston sanakirja, ”pakkokeino”, haettu 14.2.2020.

⁴⁰ Tilastokeskus, käsitteet: Pakkokeino. Haettu 14.2.2020.

⁴¹ 872/2011, Poliisilaki, 2 luvun 17 §:n 1 momentti.

⁴² 551/2007, Laki puolustusvoimista; toimivaltaa käsittelevän 2 luvussa säädetään voimakeinojen käytöstä kansainvälisen avun antamisen ja vastaanottamisen, kriisinhallinnan ja muun kansainvälisen toiminnan osalta sekä kotimaassa virkatehtäviä hoidettaessa.

⁴³ 755/200, Aluevalvontalaki; Aluevalvontalain toimivaltaa ja tehtäviä käsittelevän 6 luvun 31 §:n 1 momentissa säädetään yleisten voimakeinojen osalta ja sotilaallisten voimakeinojen osalta 33 §:ssä.

3 EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMEN ROOLI JA ASEMA

3.1 Suomi ja eurooppalainen oikeus

Suomi kuuluu sopimusosapuolena useaan kansainväliseen sopimukseen. Suomi on liittynyt sopimuksella esimerkiksi Euroopan unioniin, liittynyt sopimusosapuoleksi Euroopan ihmisoikeussopimukseen, rajoittanut maamiinojen käyttöä Ottawan sopimuksella sekä helpottanut työvoiman vapaata liikkuvuutta Schengen sopimuksella. Suomi on Euroopan ihmisoikeussopimuksen nojalla antanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle vallan tutkia, ratkaista ja tarvittaessa tuomita Suomi sopimusvaltiona sopimuksen mukaisista ihmisoikeusrikkomuksista. Suomi on suvereenin valtion itsenäisesti toteuttamalla tahdonaktilla luovuttanut legitiimin vallan ulkopuoliselle tuomioistuimelle itseään käsittelevissä asioissa.

Suomi kuuluu valtiona Euroopan yhteisöön ja on sopimusten kautta sitoutunut myös Euroopan yhteisön oikeudelliseen ohjaukseen. Euroopan yhteisön oikeus (EY-oikeus) noudattaa kolmea periaatetta. Ensimmäinen on etusijaperiaate (Principle of Primacy), mikä tarkoittaa, että ristiriitatilanteissa on noudatettava yhteisön lakia kansallisen lainsäädännön sijasta. Vastakkainen läheisyysperiaate (Principle of Subsidiarity), tarkoittaa, että EY oikeudella on yksinomainen toimivalta, joka yhteisöllä on tietyillä aloilla. Muissa tapauksissa, eli pääsääntöisesti poikkeuksetta vallitsee tila (Exclusionary Powers of Community), jossa yhteisö ei puutu jäsenvaltioiden toimintaan. Yhteisön tulee toimia vain siinä tapauksessa, että jäsenvaltiot eivät kykene riittävällä tavalla toteuttamaan yhteisön suunnittelemissa tavoitteissa ja vain siinä laajuudessa kuin tavoitteiden kannalta on välttämätöntä.

Euroopan yhteisössä on kolme yhteisötason toimijaa: Euroopan komissio, Euroopan neuvosto sekä Euroopan parlamentti. Lainsäädännöllisesti komissiolla on aloitevalta sekä lausuntovalta. Neuvostoon kuuluu yksi ministeri jokaisesta jäsenvaltiosta ja se teki aikaisemmin keskeisimmät lainsäädäntöpäätökset. Parlamentti kantaa nykyisin keskeisintä lainsäädäntövaltaa. Parlamentti kootaan valtioittain välittömillä vaaleilla.⁴⁴

⁴⁴ Tolonen, 2003, s. 112.

3.2 Euroopan ihmisoikeussopimus

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus (EIS) ja sen valvontajärjestelmä kuuluvat kategorisesti Eurooppaoikeuteen⁴⁵. Euroopan ihmisoikeussopimuksen juuret yltävät ensimmäisen Euroopan neuvoston parlamentaariseen yleiskokoukseen vuonna 1949, missä hyväksyttiin suppea luonnos demokraattisessa järjestelmässä ihmisille kuuluvista oikeuksista ja niiden turvaamisesta. Sopimus tuli virallisesti voimaan 3.9.1953 kun sen oli ratifioinut kymmenes jäsenvaltio - Luxemburg.⁴⁶ Suomi allekirjoitti EIS:n Euroopan unioniin liittymisensä yhteydessä vuonna 1989 ja se ratifioitiin seuraavana vuonna 10.5.1990.⁴⁷

EIS syntyi nopealla vauhdilla toisen maailmansodan jälkeen eikä sen suunnitteluun ja valmisteluun käytetty kenties riittävää määrää aikaa, sillä jo sen voimaan tullessa Euroopan Neuvosto oli tietoinen täydennystarpeista sivistyksellisten ja poliittisten oikeuksien osalta⁴⁸. Sopimusta on päivitetty ja täydennetty useaan otteeseen sen olemassaolon aikana uusilla pöytäkirjoilla. Uusia pöytäkirjoja kutsutaan kuvaavasti lisäpöytäkirjoiksi. Pöytäkirjojen kokonaislukumäärä tällä hetkellä on 14, joista esimerkiksi pöytäkirjat 2, 3, 5 ja 8 on kaikki korvannut 11 pöytäkirja vuonna 1998. Yhdeksäs pöytäkirja tuli voimaan vuonna 1994, mutta kumoutui jo samana päivänä ja 10 pöytäkirja menetti merkityksensä.⁴⁹ Ihmisoikeussopimuksessa on yhdenkymmentä pöytäkirjan tultua voimaan 59 artiklaa. Jäsenvaltioilla ei ole automaattista velvollisuutta allekirjoittaa uusia pöytäkirjoja. Tästä syystä johtuen eivät kaikki pöytäkirjat ole voimassa kaikissa jäsenvaltioissa⁵⁰.

Euroopan ihmisoikeussopimus on kolmiosainen sääntökokoelma. Sen 59 artiklasta ensimmäinen määrittelee sopimuksen oikeuksien turvaamista koskevan velvoitteen. Ensimmäinen osa on nimeltään oikeudet ja vapaudet ja se käsittelee perusoikeuksia. Siihen kuuluvat artikkelit 2-18. Toinen osa - Euroopan ihmisoikeustuomioistuin - käsittelee ihmisoikeuksien kansainvälistä valvontajärjestelmää, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen perustamista ja toimivaltaa ja valtiovalitusoikeutta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. Toiseen osaan kuuluvat artikkelit 19-51. Kolmas ja viimeinen osa on nimeltään ”Sekalaisia määräyksiä”. Sen artikkelit 52-59 käsittelevät varaumia, sopimuksesta irtautumista, ynnä muuta.⁵¹

⁴⁵ Siltala, 2001, s. 88.

⁴⁶ Pellonpää & muut, 2016, s.11.

⁴⁷ Sama, 2016, s. 7-8.

⁴⁸ Pellonpää & muut, 2012, s. 12.

⁴⁹ Euroopan neuvosto, Euroopan ihmisoikeussopimus, suomenkielinen käännös, Strasbourg, 2013, s. 2.

⁵⁰ Pellonpää & muut, 2016, s. 14.

⁵¹ Sama, 2016, s. 12-14.

Sopimuksessa luetellut oikeudet jaotellaan usein myös niiden laadun ja iän mukaan kolmeen sukupolveen. Ensimmäiseen kuuluvat klassiset vapausoikeudet, kuten oikeus elämään ja vapauteen. Ensimmäisen sukupolven oikeuksia kutsutaan myös kansalais- ja poliittisiksi oikeuksiksi eli KP-oikeuksiksi. Toiseen sukupolven kuuluvat taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet. Toisen sukupolven oikeuksia nimitetään tästä syystä myös TSS-oikeuksiksi. Kolmanteen sukupolven kuuluvat muut kollektiiviset oikeudet, kuten oikeus terveelliseen elinympäristöön ja oikeus kehitykseen. Huomionarvoista on, että KP oikeudet eivät edellytä valtiolta aktiivista puuttumisvelvoitetta kuten TSS-oikeudet.⁵² Valtion on TSS-oikeuksien tapauksessa aktiivisesti mahdollistettava esimerkiksi oikeuksien toteutumista koulujärjestelmän ylläpidon ja kehittämisen keinoin. Ihmisoikeuksien kannalta ja erityisesti klassisten vapausoikeuksien kannalta on tärkeää huomata ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen artiklan sanamuoto, jonka mukaan sopimusosapuolet takaavat kyseiset oikeudet jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla ihmiselle⁵³. Takaaminen sanamuotona edellyttää sopimukseen sitoutuneelta valtiolta aktiivisia toimia lainsäädännön ja oikeuksien valvonnan osalta. Sopimus edellyttää oikeuksien osalta niiden turvaamista jokaiselle valtion lainkäyttövaltaan kuuluvalla ihmiselle, eikä ainoastaan sopimusvaltion kansalaisille.⁵⁴

3.3 Suomen oikeuden ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen suhde

Valtioilla on kaksi mahdollista keinoa saattaa kansainväliset sopimukset osaksi lainsäädäntöään: monistinen ja dualistinen tapa. Monismissa valtiosopimukset tulevat välittömästi osaksi valtion lainsäädäntöä. Erillistä voimaan saattamista ei siten vaadita, vaan sopimuksen legitimitetti ja sovellettavuus viranomais- ja tuomioistuintoiminnassa muodostuu automaattisesti. Näin menetellään esimerkiksi Sveitsissä ja Alankomaissa. Dualistisissa valtioissa, joihin Suomi muiden pohjoismaiden tavoin kuuluu, sopimus on saatettava voimaan lailla. Tyypillisimpänä tapana käytetään niin kutsuttua blankettilakia, jonka sisältö on yleensä muotoa ”sopimus on voimassa sellaisena kuin siitä on sovittu...”. Pääsääntöisesti blankettilakiin kuuluu liitteenä alkuperäinen sopimusteksti.⁵⁵

Euroopan ihmisoikeussopimuksen, kuten muidenkin ratifioimiensa kansainvälisten sopimusten osalta Suomi noudattaa kansainvälisten sopimusten etusijaperiaatetta, eli yhteisöoikeuden

⁵² Pellonpää & muut, 2012. s. 27-29.

⁵³ Euroopan ihmisoikeussopimus, 1 artikla: ”The High Contracting Parties shall secure to everyone within their jurisdiction the rights and freedoms defined in Section 1 of this Convention”.

⁵⁴ Pellonpää & muut, 2012, s. 15.

⁵⁵ Sama, s. 47-59.

etusijaperiaatetta (Principle of Primacy)⁵⁶. Ratkaisukäytännön kannalta se tarkoittaa sitä, että Euroopan ihmisoikeussopimus luokitellaan Aarniolaisittain⁵⁷ vahvasti velvoittavaksi oikeuslähteeksi ja se syrjäyttää kotimaisen lainsäädännön ristiriitatapauksessa⁵⁸. Euroopan ihmisoikeussopimus on Suomessa hierarkkisesti tavallisen eduskuntalain tasoinen laki. Sitä joudutaan kuitenkin tulkitsemaan ja suosimaan ristiriitatilanteissa kahdesta syystä: ensinnäkin, perustuslain 107 § korostaa yhteisöoikeuden ensisijaisuutta, toiseksi perustuslain 22 § sisältää perusoikeuksien turvaamisvelvoitteen. Näistä kahdesta syystä ihmisoikeussopimus syrjäyttää muut tasoisensa lait ristiriitatilanteissa⁵⁹. Euroopan ihmisoikeussopimus on ratifioitu ja lainsäädännön tasoiseksi luettavana sopimuksena se on inkorporoitu lailla osaksi Suomen oikeutta.

3.4 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) legitimitetti perustuu jäsenvaltion ratifioimaan kansainväliseen sopimukseen. Ratkaisulta on siten valtionjohdon taholta luovutettu tuomioistuimelle. EIT ei voi ylittää tätä valtaa, vaan sen on toiminnassaan kunnioitettava jäsenmaan perustuslakia. EIT:n tuomioiden täytäntöön panijana toimii kansallinen viranomainen, joten sopimusvaltion perustuslaista poikkeavan tuomion langettaminen olisi tuomioistuimelta selkeä toimivallan ylitys.⁶⁰

Alkuvaiheessa ihmisoikeussopimuksen valvontajärjestelmään kuuluivat ihmisoikeustuomioistuin sekä ihmisoikeuskomitea. Ihmisoikeuskomitea oli jäsenvaltioiden ministereistä koottu ministerikomitea, jonka tehtävänä oli tutkia, täyttivätkö tuomioistuimelle tehdyt valitukset tutkittavaksi ottamisen edellytykset. Komitea toimi siten eräänlaisena suodattimena, missä tehtiin päätös, että toimitetaanko asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Komitean rooli aiheutti aiheellista kritiikkiä sen poliittisen sitoutuneisuuden vuoksi.⁶¹ Valvontajärjestelmän uudistuksessa yhdenmintoista pöytäkirjan nojalla vuonna 1998 ihmisoikeuskomitean roolista luovuttiin ja esiselvitystyö annettiin tuomioistuimelle itselleen. Tuomioistuimessa havahduttiin nopeasti valtavaan työmäärään, minkä johdosta uudistus erityisesti töiden järjestelyssä ja työntekijöiden määrässä nousi keskustelunaiheeksi.

⁵⁶ Siltala, 2001, s. 90. sekä Tolonen, 2003, s. 111.

⁵⁷ Aulis Aarnio (syntynyt 14.5.1937) on suomalainen oikeustieteilijä, joka tunnetaan hänen hahmottelemastaan oikeusläדהierarkiasta. Aarnio jakaa oikeuslähteet vahvasti velvoittaviin (laki ja maan tapa), heikosti velvoittaviin (lain valmistelutyö ja oikeustapaukset) ja sallittuihin oikeuslähteisiin (argumentaatio, oikeusperiaatteet sekä oikeuskirjallisuus); Hirvonen, 2011, s. 42-43.

⁵⁸ Siltala, 2001, s. 91.

⁵⁹ Pellonpää & muut, 2012, s. 63-64.

⁶⁰ Siltala, 2001, s. 92.

⁶¹ Pellonpää & muut, 2012, s. 141-142.

Nykyisessä järjestyksessä EIT ratkaisee itse ottaako se asian käsiteltäväkseen. Ihmisoikeuskomitea ei nykyisin käsittele tuomioistuimen asioita, vaan sen tehtäväksi on jäänyt tuomioiden noudattamisen valvominen jäsenvaltioissa⁶².

Rhona Smith toteaa kansainvälisiä ihmisoikeuksia käsittelevässä oppikirjassaan, että Euroopan neuvosto on kehittänyt 1900-luvun aikana yhden maailman tehokkaimmista ihmisoikeuksien valvonta- ja edistämisyjärjestelmistä. Erityisen vaikuttava eurooppalaisen järjestelmän saavutuksista on sen toimintavuosiensa aikana tuottama laaja oikeuskäytäntö.⁶³

Tuomioistuimessa istuu yksi tuomari jokaisesta jäsenvaltiosta ja se toimii kokopäiväisesti Strasbourgissa, Ranskassa. Tuomarit on jaettu osastoihin (section), joiden määräksi on viime vuosina vakiintunut viisi. Jokaiseen osastoon kuuluu 9-10 tuomaria ja ne on pyritty jakamaan siten, että sekä kansallisuus-, että sukupuolijakauma on mahdollisimman tasainen. Tuomioistuin kokoontuu täysistuntoihin pääsääntöisesti vain hallinnollisissa asioissa. Ratkaisutoimintaa varten tuomioistuin toimii neljässä eri kokoonpanossa, joissa tuomareiden lukumäärä vaihtelee yhdestä seitsemääntoista.⁶⁴

3.5 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukokoonpanot

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella on neljä erilaista ratkaisukokoonpanoa. Yhden tuomarin kokoonpano, kolmen tuomarin komitea (Committee), seitsemän tuomarin jaosto (Chamber), sekä viimeisimpänä seitsemäntoista tuomarin suuri jaosto (Grand Chamber). Luetellut kokoonpanot muodostetaan osastojen tuomareista ja kokoonpanojen toimivalta vaihtelee kokoonpanoittain. Suurinta tuomiovaltaa käyttää suuri jaosto, jota johtaa aina tuomioistuimen presidentti tai hänen sijaisensa.⁶⁵

Yhden tuomarin kokoonpanoon kuuluu yksi tuomari. Yksittäisen tuomarin valtaan kuuluu 27 artiklan ensimmäisen kappaleen mukaan summaarisessa menettelyssä tutkittavaksi ottamisen edellytysten tarkastaminen, eli siten tiettyjen valitusten jättäminen ottamatta tutkittavaksi.⁶⁶ Tuomari ei kuitenkaan voi tehdä ratkaisuja sen jäsenvaltion suhteen, mistä hänet on

⁶² Pellonpää & muut, 2012, s. 149.

⁶³ Smith, R., Textbook on International Human Rights, 2014, s. 97-98.

⁶⁴ Pellonpää & muut, 2012, s. 147-148.

⁶⁵ Sama, s. 147-148.

⁶⁶ Sama, s. 147-148.

tuomioistuimeen valittu⁶⁷. Yksittäisellä tuomarilla on valta käsitellä vain 34 artiklan mukaisia yksilövalituksia.⁶⁸

Kolmen tuomarin komitealla on sama valta kuin yksittäisellä tuomarilla, mutta sen lisäksi komitea voi 14. pöytäkirjan myötä valta ottaa yksilövalitus tutkittavaksi ja antaa kyseistä asiasisältöä koskeva tuomio. Tuomion antaminen on mahdollista vain siinä tapauksessa, että asiasta on jo olemassa olevaa, vakiintunutta EIT:n ratkaisukäytäntöä.⁶⁹ Tämä toimivalta on johdettu 28 artiklan ensimmäisestä kappaleesta. Komitealla on valta käsitellä vain 34 artiklan mukaisia yksilövalituksia.⁷⁰

Seitsenjäseninen jaosto on ratkaisutoiminnan osalta tavanomaisin kokoonpano⁷¹. Jaostolla on oikeus ottaa yksilövalitus tutkittavakseen, mikäli yhden tuomarin kokoonpano tai komitea ei ole tehnyt sen suhteen päätöstä. Jaostolla on valta antaa asiasta myös tuomio, vaikka siitä ei vielä olisi vakiintunutta oikeuskäytäntöä. Jaostolla on myös valta ottaa 33 artiklan mukainen valtiovalitus tutkittavakseen.⁷² Jaosto voi missä tahansa vaiheessa ennen tuomionsa antamista ohjata käsittelemänsä asian suuren jaoston ratkaistavaksi, ellei joku asianosaisista vastusta siirtoa⁷³.

Vaikutusvaltaisin tuomioistuimen kokoonpano on suuri jaosto. Suureen jaostoon kuuluu 17 tuomaria sisältäen tuomioistuimen presidentin ja varapresidentit, jaostojen presidentit, sekä tuomarin siitä sopimusvaltiosta, joka on tapauksessa asianosaisena. Muut tuomarit nimetään suureen jaostoon työjärjestyksen mukaisesti. Ennen suurta jaostoa asiaa käsitelleestä jaostosta suureen jaostoon voidaan nimetä vain kyseisen jaoston presidentti sekä asianosaisesta sopimusvaltiosta valittu tuomari.⁷⁴ Suurella jaostolla on valta ratkaista kaikki sen käsiteltäväkseen ottamat ja sille ohjatut valitukset. Mikäli pienemmän jaoston käsittelemä asia herättää erimielisyyttä ihmisoikeussopimuksen tulkinnasta tai mikäli jaosto on päätymäisillään ratkaisuun, joka ei ole linjassa tuomioistuimen aikaisempien tuomioiden kanssa, voi jaosto siirtää asian suuren jaoston ratkaistavaksi.⁷⁵ Suuri jaosto voi saada valituksen ratkaistavakseen myös, mikäli jaoston käsittelemän asian osapuolista joku valittaa päätöksestä. Suuri jaosto voi myös tehdä ratkaisun ministerikomitean esityksestä jäsenvaltion suhteen tapauksessa, missä

⁶⁷ European Convention on Human Rights, 2013, artikla 26, kappale 3.

⁶⁸ Sama, artikla 27, kappale 1.

⁶⁹ Pellonpää & muut, 2012, s. 147-148.

⁷⁰ European Convention on Human Rights, 2013, artikla 28, kappale 1.

⁷¹ Pellonpää & muut, 2012, s. 147-148.

⁷² European Convention on Human Rights, 2013, artikla 29.

⁷³ Sama, artikla 30.

⁷⁴ Sama, artikla 26, kappaleet 1, 4 ja 5.

⁷⁵ Sama, artikla 30.

jäsenvaltion epäillään laiminlyöneen velvollisuuteensa noudattaa sille annettua tuomiota. Suurella jaostolla on myös valta antaa lausuntoja ihmisoikeussopimuksen tulkintaan. Lausuntoja ei kuitenkaan voi sopimuksen nojalla antaa sopimuksen ensimmäisen kappaleen perusoikeuksien (KP-oikeudet) laajuudesta tai sisällöstä taikka sellaisesta tulkinnasta, jota tuomioistuin tai ministerikomitea voi joutua harkitsemaan oikeudenkäyntimenettelyssä tai sellaisen seurauksena.⁷⁶

3.6 Valitusmenettely

Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäsittely alkaa valituksesta. Valtius voi olla joko artiklan 34. mukainen yksilövalitus tai artiklan 33. mukainen valtiovalitus. Yksilövalitukset edustavat valtaosaa tuomioistuimen käsittelemistä tapauksista. Valtiovalitus tulee kyseeseen, mikäli valtio epäilee toisen sopimusvaltion toimissaan menettelevän Euroopan ihmisoikeussopimuksen tai -käytännön vastaisesti, taikka mikäli valtio epäilee kansallisen lainsäädännön olevan ristiriidassa ihmisoikeussopimuksen kanssa⁷⁷. Artikla 33 on muotoiltu seuraavalla tavalla:

Article 33 - Inter-State cases

Any High Contracting Party may refer to the court any alleged breach of the provisions of the Convention and the Protocols thereto by another High Contracting Party.

Valtiovalitukselle ei tarvitse osoittaa konkreettisia sopimusrikkomuksia, vaan pelkkä epäily riittää. Valtiovalitus on sikäli suojatussa asemassa, että tuomioistuin ei voi jättää asiaa tutkimatta ilmeisen perusteettomana, eikä sillä perusteella, etteikö loukkaus olisi aiheuttanut merkittävää haittaa, eikä myöskään, vaikka tuomioistuin olisi tutkinut samaa asiaa jo aikaisemmin. Kolme edellä mainittua perustetta voivat estää yksilövalituksen tutkimisen, mutta eivät valtiovalitusta.⁷⁸ Valtiovalituksesta voi esimerkkinä mainita Kyproksen Turkkia vastaan tekemän valtiovalituksen, missä Kypros valitti Turkin soveltaneen sotilaskurinpitomenettelyä siviilirikosasioiden käsittelyyn miehitetillä Pohjois-Kyproksella. Valitus johti tuomioon oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä käsittelevän 6 artiklan loukkauksesta.⁷⁹

⁷⁶ European Convention on Human Rights, 2013, artikkelit 31, 46, 47

⁷⁷ Pellonpää & muut, 2012, s. 149-163.

⁷⁸ Sama, s. 154-155.

⁷⁹ Kypros v. Turkki, 2001, kohdat 357-359.

Yksilövalituksessa yksilö tai kansalaisjärjestö tekee valituksen vastaajavaltiosta epäillessään valtion konkreettisesti loukanneen hänen oikeuksiaan tai hänen edustamansa henkilön oikeuksia. Artiklan 34 sisältö on seuraava:

Article 34 - Individual applications

The Court may receive applications from any person, non-governmental organisation or group of individuals claiming to be the victim of a violation by one of the High Contracting parties of the rights set forth in the Convention or the Protocols thereto. The High Contracting Parties undertake not to hinder in any way the effective exercise of this right

Yksilövalitusten osalta valtion tulee siis pidättäytyä puuttumasta valitusoikeuden käyttämiseen. Yksilövalitusten laatimista ja toimittamista Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimeen ei siten saa estää. Yksilövalituksen on perustuttava sopimuksen valossa perusteltuun sopimusloukkaukseen. Yksilövalituksen eteneminen tuomioistuinkäsittelyyn riippuu tapauksen tutkittavaksi ottamisen perusteiden tutkinnasta. Tutkittavaksi ottamisen edellytyksiä sääntelee sopimuksen 35 artikla, jonka mukaan

Article 35 - Admissibility criteria

1.) The Court may only deal with the matter after all domestic remedies have been exhausted, according to the generally recognised rules of international law, and within a period of six months from the date on which the final decision was taken.

2.) The Court shall not deal with any application submitted under Article 34 that

(a) is anonymous; or

(b) Is substantially the same as a matter that has already been examined by the Court or has already been submitted to another procedure of international investigation or settlement and contains no relevant new information.

3. The Court shall declare inadmissible any individual application submitted under Article 34 if it considers that:

(a) the application is incompatible with the provisions of the Convention or the Protocols thereto, manifestly ill-founded, or an abuse of the right of individual application; or

(b) the applicant has not suffered a significant disadvantage, unless respect for human rights as defined in the Convention and the Protocols thereto requires an examination of the application on the

merits and provided that no case may be rejected on this ground which has not been duly considered by a domestic tribunal.

4. The Court shall reject any application which it considers inadmissible under this Article. It may do so at any stage of the proceedings.

Artiklan mukaan tapaus on otettavissa tutkittavaksi vasta kun kaikki kotimaiset oikeussuojakeinot on käytetty. Tuomioistuin edellyttää siis tapauksen käsittelyä kaikissa oikeusasteissa tai vähintään päätöstä tapauksen hylkäämisestä niissä.⁸⁰ Valitus on myös tehtävä kuuden kuukauden kuluessa tapauksen viimeisimmästä käsittelystä. Tuomioistuin ei ota tutkittavakseen anonyymejä yksilövalituksia, eikä sellaisia yksilövalituksia, jotka tuomioistuin tai muu kansainvälinen tutkiva tai selvittävä orgaani on jo kertaalleen tutkinut tai se on lähetetty sellaiselle tutkittavaksi, mikäli tapauksesta ei ole valituksessa uutta ja merkittävää tietoa. Tuomioistuin ei myöskään ota tutkittavakseen tapauksia, mitkä eivät perustu Euroopan ihmisoikeussopimukseen tai sen lisäpöytäkirjoihin. Tuomioistuin ei myöskään ota tutkittavakseen valituksia, joiden aikomus on ilmeisen pahantahtoinen tai ne osoittavat selkeää valitusoikeuden hyväksikäyttöä. Tullakseen tutkittavaksi on tapauksen selkeästi osoitettava valittajan kärsineen sopimuksessa määriteltyjen oikeuksiensa loukkauksesta merkittävää haittaa, paitsi jos asiaa ei ole asianmukaisesti käsitelty kansallisessa tuomioistuimessa. Tuomioistuimella on valta missä tahansa käsittelyn vaiheessa päättää, että valitus ei ole kelvollinen tutkittavaksi.

3.7 Tuomioissa huomioitavia seikkoja

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut ovat vapaasti saatavilla Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimen HUDOC-portaalin kautta. Tuomiot ovat julkisia ja niistä on saatavilla sekä tiivistelmä, että yksityiskohtainen kertomus. Viralliset kertomuskielet ovat englanti ja ranska, mutta myös muille kielille tehdään käännöksiä. Käännöksiä tapauskertomuksista tehdään lähtökohtaisesti osallisen sopimusvaltion kielelle, mutta myös useille muille kielille tapauksen merkittävyyden mukaan. Erityisesti ennakkotapausluonteiset tapaukset ja ratkaisukäytäntöä oleellisesti selvittävät tapaukset käännetään monesti usealle kielelle ratkaisun saavutettavuuden parantamiseksi. Esimerkiksi tapaus *McCann v. Yhdistynyt kuningaskunta*⁸¹ on käännetty kymmenelle kielelle ja tapaus *Finogenov, ym. v. Venäjä*⁸² on

⁸⁰ Tehokkaiksi oikeussuojakeinoiksi luetaan vain sellaiset oikeussuojakeinot, joilla on vaikutusta ratkaisuun itseensä, kuten muutoksenhaku ylemmältä oikeusasteelta tai ylemmältä viranomaiselta. Valitukset ja kantelut, kuten kantelu viranomaisesta oikeusasiamiehelle, eivät itsessään ole ”tehokkaita” oikeussuojakeinoja, sillä ne eivät vaikuta tapauksen lopputulokseen.; Pellonpää & muut, 2012, s. 172-175.

⁸¹ Tapauksen tiivistelmä johdannossa sivulla 1.

⁸² Tapauksen tiivistelmä johdannossa sivuilla 2-3.

käännetty kolmelletoista kielelle. Yksinkertaisemmat ja vaikutuksiltaan vähäisemmät tapaukset käännetään muille kielille harvemmin, kuten tapaus Saoud v. Ranska⁸³, joka on saatavilla vain kahdella kielellä. Tiivistelmät ovat monesti saatavilla useammalla eri kielellä kuin varsinainen tapauskertomus.

Tapauskertomuksessa kerrotaan tapauksen diaarinumero sekä onko tuomion toimittanut jaosto vai suuri jaosto. Kertomuksista on pääsääntöisesti löydettävissä tapauksen keskeinen tosiseikasto, tutkittavaksi ottamisen perustelut ja tuomioistuimen toimivallan perustelut tapaukseen liittyen, tapausosapuolten keskeiset argumentit, sekä oikeuden varsinainen päätös perusteluineen. Ihmisoikeussopimuksen 45 artikla määrää, että tuomioasiakirjasta on löydettävä vähintään päätös ja perustelut tutkittavaksi ottamisesta sekä varsinaisesta tuomiosta. Asiakirjaan voidaan 45 artiklan nojalla liittää myös eri mieltä olleiden tuomareiden kirjallisia eriäviä ja puoltavia mielipiteitä perusteluineen. Mahdollisuus mielipiteen liittämiseen perustuu siihen, että toisinaan joku tuomareista kokee mielestään ratkaisun kaipaavan lisää tai erilaista perustelua kuin mihin tuomioistuin yhteisesti on tapauksessa päätenyt.

Tapauksen tuomioistuinkäsittely on monesti varsin laaja työsuoritus, sillä tuomioistuin ottaa ratkaisuisaan huomioon tapaukseen liittyen osapuolten argumenttien lisäksi tapaukseen kansallisen ratkaisumenettelyn vaiheineen. Tutkinta sisältää usein vastaajavaltiolle huomattavaa selvittelyä kansallisesta viranomaistoiminnasta. Lain soveltamisen osalta tuomioistuin ottaa huomioon ensisijaisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja muut kansainväliset sopimukset sekä kansainvälisen oikeuskäytännön. Usein tuomioistuin tukeutuu vastaajavaltion kansalliseen lainsäädäntöön sekä oikeusvertailuun sopimusvaltioiden välillä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin viittaa ratkaisutoiminnassaan usein omiin aikaisempiin ratkaisuihinsa, mutta se ei suinkaan sido tuomioistuinta aina menettelemään niiden mukaisesti. Tuomioistuimella on kuitenkin oikeus poiketa omista aikaisemmista tulkinnoistaan.

Tuomioistuimen tapausta koskeva tutkinta ja oikeudellinen pohdinta johtavat tuomioistuimen perusteltuun ratkaisuun. Ratkaisun ydin on siinä, että onko valittajan väittämä sopimusvelvoitteiden loukkaus todistusaineiston perusteella tulkiten tapahtunut vai ei. Tuomioistuin selvittää valituksen perusteella valituksessa mainitut loukkausepäilyt.

⁸³ Tapauksessa Saoud v. Ranska vuodelta 2007 todettiin Ranskan syyllistyneen 2 artiklan loukkaukseen tapauksessa, missä skitsofreniasta kärsinyt mies kuoli tukehtumalla kiinniottotilanteessa. Kiinnitoton suorittanut poliisi oli pidellyt käsi- ja jalkarauhoitettua kohdehenkilöä aloillaan painamalla tätä hartioista ja niskasta polvella maata vasten. Kohdehenkilön hallinta kesti kaikkiaan arviolta 35 minuuttia. Mies kuoli kiinnitön seurauksena ruumiinavauspöytäkirjan mukaan tukehtumalla muutamia minuutteja kestäneen hengityksen estäneen paineen seurauksena. Siten syy-seuraussuhde oli osoitettavissa kiinnitön ja kuoleman välillä. (Saoud v. France, 2007, legal summary.)

Esimerkiksi 2 artiklan oikeutta elämään voi sopimusvaltio loukata substanssin osalta, proseduraalisesti tai potentiaalisesti. Edellä mainittu tarkoittaa, että loukkaus voi olla laitton hengen riisto, epäpätevä tai laiminlyöty hengen riistoon liittyvä tutkinta, tai oleellinen hengen vaaran aiheuttaminen.

Tuomion lainvoimaisuutta käsittelee sopimuksen artikla 44, jonka mukaan suuren jaoston tuomiot tulevat lainvoimaisiksi välittömästi. Jaoston tuomiot tulevat lainvoimaisiksi, mikäli molemmat osapuolet ilmoittavat, etteivät he vaadi tapauksen käsittelyä suuressa jaostossa tai kolme kuukautta tuomion antamisen jälkeen, jos kumpikaan osapuoli ei ole ratkaisun jälkeen vaatinut käsittelyä suuressa jaostossa. Tuomio tulee lainvoimaiseksi myös silloin, jos suuren jaoston tuomarikomitea toteaa, että suuren jaoston ei ole tarpeellista käsitellä asiaa artiklan 43 mukaisesti. Artikla 43 käsittelee yleisesti tapauksen siirtämistä suuren jaoston käsiteltäväksi. Tuomioiden täytäntöönpanoa valvoo Euroopan yhteisön ministerikomitea.

4 IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN SISÄLLÖSTÄ

4.1 Euroopan ihmisoikeussopimuksen perusoikeudet

Ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen artiklan mukaisesti valtion on taattava jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla ihmiselle sopimuksen mukaiset oikeudet. Lainkäyttövaltaansa valtio käyttää luonnollisesti maantieteellisesti omalla alueellaan, mutta valtion lainkäyttövalttaan ja lainkäyttöalueeseen voidaan poikkeuksellisesti lukea myös rajatusti sen rajojen ulkopuolella sijaitsevia alueita tai henkilöitä. Valtion lainkäyttövalttaan kuuluvat esimerkiksi valtion lipun alla purjehtivat alukset kansainvälisillä merialueilla⁸⁴. Esimerkiksi tapauksissa *Al-Skeini ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta* vuodelta 2011 ja *Jaloud v. Alankomaat* vuodelta 2014 EIT tulkitsi rauhanturvaoperaatioissa tapahtuneiden kuolemantapausten johdosta sopimusvaltiot vastuullisiksi ihmisoikeussopimuksen nojalla, vaikka edellä mainitut tapaukset sijoittuivat Irakin valtion alueelle. On huomionarvoista, että valtion lainkäyttövalta saattaa poikkeuksellisesti ulottua myös valtion miehittämille tai niille väliaikaiseen hallintovastuuseen luovutetuille alueille. 1 artiklan ekstraterritoriaaliseen ulottuvuuteen on otettu kantaa muun muassa myöhemmin tarkemmin käsiteltävässä *Jaloud* -tapauksessa.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen kova ydin sijoittuu perussopimuksen ensimmäiseen osaan, missä artikkelit 2-12 määrittelevät henkilön perusoikeudet, artikkelit 13 ja 14 ovat yhteisiä oikeuksia. Ensimmäinen artikla määrittää sopimuksen soveltamisalan ja artikkelit 15-18 erinäisiä soveltamisohjeita. Artikla numero 15 käsittelee ihmisoikeuksien rajoittamista tietyissä kansallisen hätätilan aikana. Artikloiden tavanomaisessa kirjoitusmuodossa artiklan ensimmäinen kappale määrittelee oikeuden ja jälkimmäiset kappaleet määrittelevät rajoittamiseen liittyviä ehtoja. Soveltamisohjeita, tarkennuksia sekä perusoikeuksien laajennuksia löytyy myös uudemmissa lisäpöytäkirjoista, mutta niiden ratifiontiaste sopimusvaltioiden joukossa on perussopimusta alhaisempi.⁸⁵

Perussopimuksen ydinoikeudet yksilön materiaalistien oikeuksien osalta ovat oikeus elämään (artikla 2), kidutuksen kielto (artikla 3), orjuuden ja pakkotyön kielto (artikla 4), oikeus vapauteen ja turvallisuuteen (artikla 5), oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (artikla 6), ei rangaistusta ilman lakia (artikla 7), oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta (artikla 8), ajatuksen-, omantunnon-, ja uskonnonvapaus (artikla 9), sananvapaus (artikla 10), kokoontumis- ja yhdistymisvapaus (artikla 11), oikeus avioliittoon (artikla 12). Yksittäisellekin

⁸⁴ Fernández-Sánchez, P., *Europe of Rights: A Compendium of the European Convention on Human Rights*, s. 35

⁸⁵ Pellonpää & muut, 2012, s. 313.

henkilölle toki tärkeitä, mutta yleisiä oikeuksia ovat: oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin (artikla 13) ja syrjinnän kieltö (artikla 14).⁸⁶

4.2 Sopimuksen yleiset tulkintaperiaatteet

Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintaan vaikuttaa ratkaisevasti eräs seikka, joka ei varsinaisesti lukeudu tulkintaperiaatteiden piiriin: sopimuksen viralliset käännökset ovat ranskan- ja englannin kieliset käännökset.⁸⁷ Muihin käännöksiin vetoaminen ei ole sallittua. Käännöstyössä sattuneiden virheiden välttämiseksi on sopimuskohdan merkityssisällön selvittämiseksi tukeuduttava aina viralliseen käännökseen. Kyseinen kansainväliseen sopimusoikeuteen liittyvä tulkintaperiaate tulee ilmi myös Wienin yleissopimuksen artiklasta 31.⁸⁸ Mikäli englannin- ja ranskan kielisissä käännöksissä on eroavaisuutta, tulkitaan sitä käännöstä, jonka sanamuoto on valittajan kannalta edullisempi, kuten tuomioistuin menetteli Wemhoff -tapauksessa vuonna 1968.⁸⁹ Todistusvoimaisten käännösten tulkintaa käsitellään Wienin yleissopimuksen artiklassa 33.

Pellonpää ja kanssakirjoittajansa huomauttavat, että EIT on omien lausuntojensa mukaan tulkinnut ihmisoikeussopimusta Wienin sopimuksen 31 artiklan mukaisesti. Kyseinen sopimusartikla käsittelee kansainvälisen sopimuksen tulkintaa ja kuuluu näin: ”Valtiosopimusta on tulkittava vilpittömässä mielessä ja antamalla valtiosopimuksessa käytettäville sanonnoille niille kuuluvassa yhteydessä niiden tavallinen merkitys sekä valtiosopimuksen tarkoituksen ja päämäärän valossa.” Tämä tarkoittaa sitä, että sopimustekstin sanamuodon mukainen, vilpittömässä mielessä tehty tulkinta on oikea tapa tulkita myös Euroopan ihmisoikeussopimusta.⁹⁰ Sopimuksen tulkintaan vaikuttavat myös 32 artikla, joka käsittelee täydentäviä tulkintakeinoja, mikäli 31 artiklan tulkintakeinoilla ei päästä perusteltuun lopputulokseen.

Ihmisoikeuksien tulkinnassa korostuu sopimuksen oikeuksia luova asema⁹¹, minkä johdosta sitä tulkitaan tuomioistuimessa tehokkuusperiaatetta silmällä pitäen. Tehokkuusperiaatteella tarkoitetaan sitä, että koska ihmisoikeussopimuksen tarkoituksena on luoda tehokkaita ja

⁸⁶ European Convention on Human Rights, articles 2.-14; suom. Pellonpää & muut, s. 316-809.

⁸⁷ European Convention on Human Rights, s.3; Fernández-Sánchez, P., 2012, s.29.

⁸⁸ Vienna Convention on the law of Treaties, 1969, s. 340.

⁸⁹ Pellonpää & muut, 2012. s. 283-284.

⁹⁰ Sama, s. 284-285.

⁹¹ Oikeuksia luova asema eroaa perinteisistä valtiosopimuksista siksi, että perinteiset valtiosopimukset pääsääntöisesti luovat vastavuoroisia oikeuksia ja velvoitteita sopimusvaltioiden välille. Euroopan ihmisoikeussopimus valtiokohtaisten velvoitteiden lisäksi luo oikeuksia valtioiden sisällä, kyseisten valtioiden kansalaisille.

käytännöllisiä oikeuksia, on sopimusta tulkittava ikään kuin oikeudet edellä. Tulkinta tehdään siis perusoikeuksia suosivalla tavalla. Tehokkuusperiaate edellyttää myös sitä, että tulkintaa ei rajata vain jo tapahtuneisiin epäiltyihin loukkauksiin, vaan se voidaan rajoitetusti laajentaa myös potentiaalisten oikeusloukkauksien tulkintaan.⁹²

Eräs yleinen tulkintaperiaate on myös autonomisen tulkinnan periaate. EIT:n havaintojen mukaan kansallisen lainsäädännön sekä ihmisoikeussopimuksen tekstin välillä on terminologisia yhteyksiä, jotka saattavat johtaa tulkinnallisesti harhaan. Esimerkkinä voidaan mainita termi ”rikosoikeudellinen prosessi”, jolle kansallisessa lainsäädännössä voi löytyä useita vastineita, kuten rikosprosessi, kurinpitoprosessi tai jokin muu vastaava termi. Autonomisen tulkinnan periaatteen mukaan sopimustekstissä esiintyviä termejä on tulkittava autonomisesti, eikä niitä voi suoraan rinnastaa kansalliseen lainsäädäntöön. Edellä mainitun esimerkin tapauksessa sopimustekstissä mainittu rikosoikeudellinen prosessi pitää sisällään kaikki kansalliset rikosoikeudelliset prosessit terminologiasta huolimatta, eikä siten ihmisoikeussopimusta voi jättää tulkitseematta tai soveltamatta esimerkin kurinpitoprosessissa sen nimestä huolimatta.⁹³

Viimeinen yleinen ihmisoikeussopimuksen yleinen tulkintaperiaate liittyy sen evolutiiviseen luonteeseen. Perussopimus ja sen lisäpöytäkirjat ovat - kuten kansallinenkin lainsäädäntö - oman aikansa tuotteita. Evolutiivisen luonteen vuoksi EIT tulkitsee ihmisoikeussopimusta ratkaisuissaan sen ajan ja paikan sekä niiden standardien perusteella, mihin tutkittavat tapahtumat ovat sijoittuneet. Aika ja arvot ovat jatkuvasti muutoksessa ja siksi EIT tulkitsee sopimusta dynaamisesti. EIT siten tulkinnoissaan pidättää oikeutensa muuttaa mielensä yleiseurooppalaisen arvokehityksen mukaisesti. Näin se on menetellyt esimerkiksi homo- ja transseksuaalisten henkilöiden oikeuksia käsittelevissä tulkinnoissaan viime vuosina.⁹⁴ Ajanmukaisen tulkinnan systemaattista ja tunnustettua hyödyntämistä voidaan nimittää myös tuomioistuimen doktriiniksi⁹⁵.

4.3 Ihmisoikeuksien rajoittaminen ja valtion harkintamarginaali

Euroopan ihmisoikeussopimuksen takaamien oikeuksien rajoittaminen voi olla valtion näkökulmasta tarpeen esimerkiksi yleisen järjestyksen ja turvallisuuden tai yhteiskuntarauhan

⁹² Makaratzis v. Kreikka, kohdat 55., tuomiokohta 1. Englannin kielinen käännös. Poliisin luodeista takaa-ajon päätteeksi haavoittuneen miehen nähtiin olleen perusteettomassa hengenvaarassa, vaikka mies selvisi tapauksesta hengissä.

⁹³ Engel ym. v. Alankomaat, kohta 80.

⁹⁴ Pellonpää & muut, 2012. s. 288-291.

⁹⁵ Arold, N-L., 2007, *The Legal Culture of the European Court of Human Rights*, s. 39.

säilymisen vuoksi. Ihmisoikeussopimuksen takaamat oikeudet, kuten oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sekä kokoontumisvapaus ovat hyviä esimerkkejä oikeuksista, joiden rajoittamista tehdään eri syistä jäsenvaltioissa päivittäin. Yksinkertainen pidätys on pohjimmiltaan ihmisen perusoikeuksiin vaikuttava toiminto. Viranomaisilla on myös oikeus kieltää ihmisten kokoontuminen, mikäli viranomaiset eivät voi varmistaa kokoontuvien henkilöiden turvallisuutta. Esimerkkinä tästä voidaan mainita Turkin vastainen mielenosoitus Helsingissä vuonna 2019, missä mielenosoittajakulkueelta kiellettiin auton käyttö mielenilmauksessa yleiseen turvallisuuteen vedoten⁹⁶.

Euroopan ihmisoikeussopimus ei sisällä yksittäistä artiklaa, joka selvittäisi yksittäisten oikeuksien rajoittamista normaalioloissa. Sen sijaan sopimuksen muoto antaa vastauksen rajoituksia koskeviin kysymyksiin artikloittain. Artiklat on muotoiltu siten, että niiden ensimmäinen kappale kertoo kulloinkin kyseessä olevan oikeuden luonteen ja ulottuvuuden ja jäljemmät kappaleet käsittelevät sen rajoitusperusteita. Esimerkkinä voidaan mainita 11 artikla, jonka sopimukseen kirjattu muoto on seuraava:

Article 11 - Freedom of assembly and association

- 1. Everyone has the right to freedom of peaceful assembly and to freedom of association with others, including the right to form and to join trade unions for the protection of his interests.*
- 2. No restrictions shall be placed on the exercise of these rights other than such as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of national security or public safety, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals or for the protection of the rights and freedoms of others. This article shall not prevent the imposition of lawful restrictions on the exercise of these rights by the members of the armed forces, of the police or of the administration of the state.*

Artiklan ensimmäinen luku nimeää ja kuvailee oikeuden rauhanomaiseen kokoontumiseen, vuorovaikutukseen muiden kanssa sekä oikeuden perustaa ja liittyä ammattiliittoon omien etujen turvaamiseksi. Toinen luku säätelee rajoitusperusteista, joiden perusteella viranomaiset voivat rajoittaa kyseistä yksilön oikeutta. Toisen luvun mukaan rajoituksen tulee olla säädetty laissa ja sen tulee perustua demokraattisen yhteiskunnan tarpeeseen ylläpitää kansallista tai yleistä turvallisuutta, ehkäistä epäjärjestystä tai rikollisuutta tai suojata terveyttä tai moraalia, tai suojata muiden oikeuksia ja vapauksia. Artikla ei estä laillisten rajoitusten asettamista

⁹⁶ YLE Uutiset, Poliisi vastaa kritiikkiin toiminnastaan lauantain mielenosoituksessa, 20.10.2019

poliisiin, asevoimiin tai hallinnon henkilöstöön kuuluvia kohtaan heidän toteuttaessaan artiklan mukaisia oikeuksia. Viranomaisen ei siis voi rajoittaa artiklan oikeuksia mielivaltaisesti, vaan rajoituksen tulee aina perustua todelliseen tarpeeseen. Erinäisten laillisten rajoitusten olemassaolo kuitenkin estää tehokkaasti sopimuksessa turvattujen oikeuksien haitallista hyväksikäyttöä.

Vaatus lainmukaisuudesta on edellä mainitussa 9 artiklassa muodossa ”rajoituksen tulee olla kuvailtuna laissa” (as prescribed by law⁹⁷). Samaa lainmukaisuusvaatusvaatimusta edellytetään esimerkiksi 8 artiklassa, jossa sen muoto on ”milloin laki sen sallii⁹⁸” (in accordance with the law⁹⁹). Ihmisoikeussopimuksen sanamuoto on tulkinnallisesti merkityksetön, sillä sanamuodosta huolimatta sen vaikutus on sama. Sopimusta on sanamuodosta huolimatta tulkittava samalla tavoin lainmukaisuuden osalta. Lainmukaisuus tarkoittaa, että rajoituksen on perustuttava valtiosisäiseen oikeuteen ja rajoittavan lain itsessään on täytettävä lainmukaisuusvaatus: Sen on oltava asianmukaisesti valmisteltu ja voimaan saatettu, sen tulee olla täsmällinen, tarkkarajainen ja julkisesti saatavilla¹⁰⁰. Rajoitusta koskevan lainsäädännön tulee siis täyttää oikeusvaltioperiaatteen peräänkuuluttama laillisuusvaatus.

Valtion harkintamarginaali (Margin of Appreciation) liittyy oleellisesti ihmisoikeuksien rajoittamiseen. Arold nimittää myös harkintamarginaalia tuomioistuimen doktriiniksi¹⁰¹. Valtion harkintamarginaalilla tarkoitetaan valtion oikeutta rajoittaa tiettyjä ihmisoikeuksia parhaaksi katsomallaan tavalla ja soveliaaksi katsomastaan syystä vetoamalla 15 artiklaan. Kyseiseen artiklaan (Sopimusvelvoitteista poikkeaminen hätätilan aikana) vetoaminen voisi olla pienehköissä ja nopeasti kehittyvissä tilanteissa kohtuuttoman raskas toimintatapa valtion näkökulmasta. Smithin mukaan valtion harkintamarginaalin tärkein ominaisuus on lisätä viranomaistoiminnan joustavuutta¹⁰². Valtion harkintamarginaali tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että valtiolla on oikeus perustellusta syystä tehdä paikallisia ja yksittäisiä ihmisoikeuksien rajoituksia niillä perusteilla, jotka kyseistä oikeutta käsittelevässä artiklassa on mainittu. Rajoitus ei kuitenkaan voi perustua mielivaltaan, vaan sen tulee perustua yhteiskunnalliseen tarpeeseen tai muiden oikeuksien turvaamiseen. Valtioiden harkintamarginaaliin voidaan lukea esimerkiksi kokoontumisoikeuden rajoittaminen kieltämällä useat päällekkäiset tietyille alueelle suuntautuvat mielenilmaukset järjestyksen ja turvallisuuden nojalla. Havainnollistamisen

⁹⁷ European Convention on Human rights, Article 9.

⁹⁸ SopS85-86/1998, Euroopan ihmisoikeussopimus, suomenkielinen säädös.

⁹⁹ European Convention on Human Rights, Article 8.

¹⁰⁰ Pellonpää, muut, 2012, s. 299-303.

¹⁰¹ Arold, N-L., 2007, s. 38.

¹⁰² Smith, R., 2014, s. 98.

nimissä voi yrittää tulkita ylittääkö oikeuksien rajoittamisesta syntyvä haitta sen haitan, joka syntyy valtion tai muiden yksilöiden oikeuksille, mikäli kyseinen rajoitus jätetään tekemättä. Tyypillisesti perustavaa laatua olevia ”ydinoikeuksia”, kuten 2 ja 3 artiklan mukaisia oikeutta elämään ja kidutuksen kieltoa ei valtioilla ole varaa harkita, vaan niihin liittyvä harkinta on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vastuulla.

4.4 Ihmisoikeuksien rajoittaminen hätätilanteessa - 15 Artikla.

Lähtökohtana ihmisoikeussopimusten tulkinnassa voidaan Peter Rowen mukaan pitää periaatetta, että kansainväliseen sopimukseen sitoutunut valtio sitoutuu noudattamaan velvoitteitaan tilanteessa kuin tilanteessa - myös jopa kansainvälisen aseellisen konfliktin aikana. Jäsenvaltion odotetaan noudattavan allekirjoittamiaan sopimuksia niiltä osin, kun se ei ole ilmoittanut tarpeestaan rajoittaa sopimusvelvoitteitaan.¹⁰³

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 15 artikla mahdollistaa sopimuksen asettamien sopimusvelvoitteiden rajoittamisen kansallisen hätätilan aikana. Artikla virallisen sopimusversion mukaan kuuluu näin:

Article 15 - Derogation in time of emergency:

1. In time of war or other public emergency threatening the life of the nation any High Contracting Party may take measures derogating from its obligations under this Convention to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that such measures are not inconsistent with its other obligations under international law.

2. No derogation from Article 2, except in respect of deaths resulting from lawful acts of war, or from Articles 3, 4 (paragraph 1) and 7 shall be made under this provision.

3. Any High Contracting Party availing itself of this right of derogation shall keep the Secretary General of the Council of Europe fully informed of the measures which it has taken and the reasons therefor. It shall also inform the Secretary General of the Council of Europe when such measures have ceased to operate and the provisions of the Convention are again being fully executed.

¹⁰³ Rowe, P., 2006, *The Impact of Human Rights Law on Armed Forces*, s. 115, 119-120.

Artiklan tarkoitus on luoda tehokas keino rajoittaa joidenkin sopimusvelvoitteiden toteuttamista valtion aktiivisesti pyrkiessä hätätilanteesta kohti normaalia - stabiilia olotilaansa. Artiklan tulkinta on kuitenkin haasteellista sen osittaisen epämääräisyyden vuoksi. Artiklaan itseensä, saati Euroopan ihmisoikeussopimukseen ei ole kirjattu hätätilan määritelmää. Hätätilaan vetoaminen vaatii siksi aina tapauskohtaiset perustelut. Määritelmän puute jättää kuitenkin artiklaan tukeutuvan sopimusvaltion perusteluille laajan liikkumavaran. Kristiina Honko on artikkelissaan *Kansallinen turvallisuus, ihmisoikeusvelvoitteista poikkeaminen sekä velvoitteiden rajoittaminen Euroopan muuttuvassa turvallisuusympäristössä* pohtinut kansallisen hätätilan oikeudellista määritelmää ja 15 artiklan soveltamista Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa. Hänen mukaansa oikeuskäytännön osoittamia hyväksyttäviä 15 artiklan soveltamistilanteita ovat olleet seuraaviin turvallisuustoimintoihin liittyvät tilanteet: sotilaallinen maanpuolustus, terrorismin torjunta, terrorismiin yllyttäminen ja terrorismin hyväksyntä, laittoman tiedustelutoiminnan torjunta, separatistinen- ja vallankumouksellinen toiminta.¹⁰⁴

Viranomaisten voimankäytön kannalta on huomionarvoista se, että artikla ei mahdollista 2 artiklan, 3 artiklan, 4 artiklan eikä 7 artiklan rajoittamista edes kansallisen hätätilan aikana. Euroopan ihmisoikeussopimuksen rajoittaminen ei myöskään vapauta jäsenvaltiota minkään muun kansainvälisen sopimuksensa velvoitteiden noudattamisesta. Ainoa poikkeus on 2 artiklan piiriin kuuluvat kuolemantapaukset, jotka voidaan aseellisen konfliktin aikana rajata sopimusvelvoitteiden ulkopuolelle. Tällöin vaatimuksena on, että valtio on sotatilassa, tapaukset liittyvät sotilaalliseen toimintaan ja erityisesti, että sotatoimet ovat laillisia sotatoimia. Siinäkin tapauksessa niitä ei jätetä huomiotta, vaan niitä tulkitaan sodan oikeussääntöjen mukaisesti laillisina sotatoimina. Artiklan velvoittavuudesta on siis huomioitava se, että aseellinen selkkäus ei vapauta jäsenvaltioita sopimusvelvoitteistaan, vaikka sotilaallista toimintaa ohjaava kansainvälinen sääntely olisikin joissain tapauksissa ensisijaisesti tulkittava erityislaki. Viranomaisten toiminnassa ja voimankäytössä on siten huomioitava ihmisoikeussopimuksen velvoitteet myös aseellisen konfliktin aikana.

Artiklan kolmas kappale yksiselitteisesti velvoittaa jäsenvaltiota informoimaan Euroopan neuvoston pääsihteeriä rajoittamistoimien aloittamisesta, rajoitusten laajuudesta sekä rajoitusperusteistaan. Jäsenvaltion tulee kyetä yksityiskohtaisesti osoittamaan sopimusvelvoitteisiinsa kohdistuvat rajoitteet. Jäsenvaltion tulee myös ilmoittaa Euroopan neuvoston pääsihteerille välittömästi rajoitustoimien päättämisestä.

¹⁰⁴ Honko, K. 2017. *Kansallinen turvallisuus, ihmisoikeusvelvoitteista poikkeaminen sekä velvoitteiden rajoittaminen Euroopan muuttuvassa turvallisuusympäristössä*, s. 13-14.

4.5 Oikeus elämään - 2 artikla

Euroopan ihmisoikeussopimuksen toinen artikla on oikeus elämään. Oikeus elämään on perustavaa laatua oleva oikeus ja osa Euroopan ihmisoikeussopimuksen ”kovaa ydintä”¹⁰⁵. Oikeus elämään on kuitenkin hyvin monitahoinen oikeus, sillä se käsittää koko ihmisen elämänsäkaaren. Oikeus elämään käsittää elämän ja kuoleman tapahtumat aina abortista eutanasiaan, sekä luonnollisesti elämän ja kuoleman kysymykset näiden kahden välillä. Sen tulkinnassa on myös vahva arvolataus, josta käydään alati keskustelua: Alkaako elämä siitoksesta, syntymästä vai vasta jollain tietyllä raskausviikolla? Päätyykö elämä elintoimintojen päättyessä, vaiko tietoisien aivot toiminnan loppuessa? Tämän tutkielman kannalta on kuitenkin oleellista käsitellä oikeutta elämään vain niiltä osin kuin artiklaa tulkitaan viranomaisten voimankäyttötilanteissa. Artiklan virallinen muoto on seuraava:

Article 2 - Right to Life

1. Everyone's right to life shall be protected by law. No one shall be deprived of his life intentionally save in the execution of a sentence of a court following his conviction of a crime for which this penalty is provided by law.

2. Deprivation of life shall not be regarded as inflicted in contravention of this article when it results from the use of force which is no more than absolutely necessary:

(a) in a defence of any person from unlawful violence;

(b) in order to effect a lawful arrest or to prevent the escape of a person lawfully detained;

(c) in action lawfully taken for the purpose of quelling a riot or insurrection.

Artiklan ensimmäinen luku sisältää suoran käskyn jäsenvaltiolle elämää suojaavan lain säätämisestä. Aktiivinen vaatimus elämän suojaamisesta on siis artiklan asettama positiivinen velvoite. Ensimmäisen luvun mukaan oikeutta elämään ei voi keneltäkään riistää muuten kuin siinä tapauksessa, että elämän riisto johtuu henkilölle laillisesti tuomioistuimen määräämästä kuolemantuomiosta. Kuolemantuomio on kuitenkin myöhemmin kielletty kuudennella lisäpöytäkirjalla, missä kuolemantuomion kieltoa ja kiellon soveltamista käsitellään tarkemmin. Useat 2 artiklan aspektit, kuten abortti, eutanasia ja kuolemantuomio, eivät ole viranomaisten voimankäytön kannalta relevantteja.

¹⁰⁵ Martinez, F., 2012, *Europe of Rights: A Compendium of the European Convention on Human Rights*, s. 44.

2 artiklan toinen luku käsittelee artiklan tulkinta- ja rajoitusperusteita. Artiklan ehdottomuuden vuoksi käytän tutkielmassa termiä ”oikeutusperusteet”. Toinen luku asettaa negatiivisen velvoitteen valtiolle, minkä mukaan valtion viranomaiset eivät saa puuttua yksilön oikeuteen elää enempää kuin artiklan oikeutusperusteet antavat myöden. Toisen artiklan soveltaminen ei sen mukaan ole aiheellista, mikäli kuolema on seurausta voimankäytöstä, joka käsillä olevassa tilanteessa on ehdottoman tarpeellista seuraavissa tapauksissa: (a) oman itsensä tai toisen henkilön suojeleminen laittomalta väkivallalta, (b) laillisen kiinnioton toteuttaminen tai laillisesti kiinniotetun henkilön pakenemisen estäminen, (c) laillisista toimista, joiden tarkoituksena on mellakan tai kapinan kukistaminen. Esimerkiksi piiritystilanteissa realisoituu yleensä useampi rajoitusperuste samalla hetkellä. Väkivaltaiset piiritystilanteet ovat monimutkaisia tilanteita, joissa joudutaan toisinaan pohtimaan vaihtoehtoja pienimmän haitan periaatteen mukaisesti. Taloon linnoittautunut ja aseistautunut ihminen saattaa uhata yhtä lailla konkreettisesti viranomaisten henkeä kuin mahdollisesti karatessaan uhata ulkopuolisten henkeä tai takaa-ajossa olevia viranomaisia.¹⁰⁶ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen entinen tuomari Egbert Myjer summaa jäljempänä käsiteltävän McCann -tapauksen osalta hieman yksinkertaistaen, että tuomioistuin joutui perusteluissaan punnitsemaan, että oliko viranomaisen sopimusvelvoite suojella sivullisia voimakkaampi, kuin viranomaisen velvoite käyttää lievintä mahdollista voimaa pidätyksen toteutuksessa¹⁰⁷. Tuomioistuin painottaa, että 2 artiklan soveltamisessa ”ehdottoman tarpeellisuuden” käsitettä on tulkittava tiukemmin ja perusteellisemmin kuin muiden ihmisoikeussopimuksen artiklojen kohdalla¹⁰⁸.

2 artiklalla on myös oma proseduraalinen ulottuvuutensa. Oikeus elämään on suojattu Euroopan ihmisoikeussopimuksen nojalla sekä sen vaatimusten mukaisesti kansallisella lainsäädännöllä. Koska suoja mekanismina on elämän riistämisen rangaistavuus, on elämän riistämisestä määrättävä sanktio. Sanktion langettaminen taasen edellyttää kuolemaan johtaneen tilanteen huolellista tutkintaa, jotta kuolemaan johtaneet olosuhteet ja syyt voidaan selvittää ja tutkimustuloksia hyödyntää tapauksen arvioinnissa. Proseduraalinen ulottuvuus (procedural

¹⁰⁶ Tapauksessa Huohvanainen v. Suomi taloon linnoittautuneen ja aseistautuneen henkilön kiinniotto ei ollut mahdollista henkilön kieltäytyttyä antautumasta poliisille. Henkilö oli aikaisemmin ollut vastaavan kaltaisessa piiritystilanteessa, hänen tiedettiin ennestään uhanneen muun muassa perheenjäseniään ja ampuneen veljeään. Hänellä myös tiedettiin olevan mielenterveysongelmia. Henkilö oli ennen piiritystä uhanut ulkopuolista henkilöä aseella sekä ampunut piirityksen kestäessä useita laukauksia kohti poliisia. Henkilön pyrittyä ulos piirityksestä hän edelleen kantoi mukanaan aseita, eikä antanut selvää viestiä aseiden käytöstä luopumiseksi. Poliisilla oli näin ollen perusteltu syy käyttää kiinniotossa asetta suojataksaan niin omaa, kuin ulkopuolisten henkeä ja terveyttä. Huohvanainen v. Suomi, 2007, kohdat 80 ja 109.

¹⁰⁷ Myjer, E., 2012, *Human Rights and the Fight Against Terrorism: Some Comments on The Case Law of European Court of Human Rights*, s. 765.

¹⁰⁸ Salinas de Frías, A., 2012, *Counter-Terrorism and Human Rights in the Case Law of the European Court of Human Rights*, s. 18-19.

limb) on viranomaisten vastuulla ja sen laiminlyöminen on yleensä herkemmin tuomittavissa kuin varsinainen kuolemaan johtanut menettely. Tämä johtuu osittain siitä syystä, että esimerkiksi voimankäyttötilanteissa tehdään päätöksiä usein stressitekijöiden vaikutuksen alaisena ja nopeasti kehittyvissä olosuhteissa. Päätöksentekijöiden tilannekuva ei aina ole täydellinen, vaan se värittyy henkilön omilla tulkinnoilla tilanteesta. Sen sijaan tapausta seuranneessa tutkinnassa on harvoin kiire ja sen tulee olla objektiivista. Näin ollen tutkinnan objektiivisuutta ja perusteellisuutta on helpompi arvioida, kuin kriisitilanteessa tehtyjen päätösten objektiivisuutta¹⁰⁹.

4.6 Voimankäytön välillinen vaikutus - 3 Artikla.

Voimankäyttö on luonnostaan toimintaa, jolla pyritään pakottamaan voimakeinojen käytön kohde toimimaan käsketyllä tavalla. Voimankäyttö luonteensa mukaan rajoittaa kohdehenkilön toimintaa fyysisesti pakottamalla, uhkaamalla, tuottamalla kipua tai saattamalla kohdehenkilön tilaan, missä hän ei voi vastustaa häneen kohdistuvia toimenpiteitä. Äärimmäisessä muodossaan voimakeinojen käyttö on niin voimakasta, että se vie kohdehenkilön hengen. Ihmisoikeussopimuksen kolmas artikla on kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kieltä. 3 artiklan mukaan:

Article 3 - Prohibition of torture

No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment.

Artikla on hyvin yksiselitteinen ja sen mukaan ketään ei saa altistaa kidutukselle, epäinhimilliselle tai halventavalle kohtelulle, eikä kenellekään saa määrätä sellaiset ominaisuudet täyttävää rangaistusta. Artiklan ehdottomuutta vahvistaa se, että artiklassa ei ole lainkaan rajoitus- tai oikeutusperusteita. Se tarkoittaa, että kyseisen artiklan luomia velvoitteita ei voi missään oloissa rajoittaa eikä oikeuttaa. Laillisen voimankäytön kannalta artikla ei päällisin puolin ole vaikuttava, sillä laillisesti suoritettavaan toimenpiteeseen liittyvät voimakeinot eivät lähtökohtaisesti ole epäinhimillisiä eivätkä halventavia. Voimakeinojen käytön liioittelu sen sijaan voi täyttää vaatimukset, mutta siinä tapauksessa loukkaus siirtyy valtiolta tekijän vastuulle.

¹⁰⁹ Tapauksessa *Finogenov v. Venäjä* vuodelta 2011 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi teatterikaappauksen ratkaisussa viranomaisten voimankäytön olleen perusteltua niin rynnäkönnä kuin kaasun käytön osalta. Tuomioistuin sen sijaan katsoi viranomaisten menetelleen 2 artiklan vastaisesti epäonnistuttuaan toteuttamaan riittävän tutkinnan pelastusoperaation osalta. *Finogenov v. Venäjä*, 2011, tuomion kohdat 3, 4 ja 5.

Artiklassa mainitut kidutus, epäinhimillinen kohtelu ja halventava kohtelu ovat vakavuusasteeltaan eri tasoisia loukkauksia. Kidutuksen ja ”tavanomaisen” epäinhimillisen kohtelun välinen rajanveto on hankalaa ja tuo rajanveto on arvioitava aina tapauskohtaisesti erikseen. Kidutus on epäinhimillisen kohtelun vakavin muoto, jonka määrittelyssä EIT on tukeutunut YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen 1 artiklan määritelmään esimerkiksi tapauksessa *Selmouni v. Ranska* vuonna 1999.¹¹⁰ Artiklan määritelmä on pitkä ja seikkaperäinen, mutta sen viimeinen virke on tämän tutkielman kannalta relevantti. Sen mukaan ”Kidutusta ei ole sellainen kipu tai kärsimys, joka saa alkunsa pelkästään laillisista seuraamuksista, joko niihin kuuluvana tai niihin liittyvänä” Tuon virkkeen perusteella lailliset voimakeinot eivät voi olla kidutusta.

Epäinhimillinen kohtelu sen sijaan on tulkinnaltaan laaja käsite. Epäinhimillisestä kohtelusta on laaja oikeuskäytäntö, koska sen piiriin lukeutuu kaikki kärsimystä aiheuttava epäsovinnainen toiminta vankeinhoitolaitoksen huonoista oloista mielisairaalan hoitotoimintaan. Epäinhimillisen kohtelun määrittelystä EIT on todennut tapauksessa *Irlanti v. Yhdistynyt kuningaskunta* vuonna 1978, että täyttääkseen epäinhimillisen kohtelun minimivaatimuksen 3 artiklan nojalla, on tapausta tarkasteltava suhteessa olosuhteisiin, kuten kohtelun kestoon, sen fyysisiin ja henkisiin vaikutuksiin sekä joissain tapauksissa myös kohteen sukupuoleen, ikään ja terveydentilaan ja niin edelleen.¹¹¹ Tutkielman rajauksen näkökulmasta laillisten voimakeinojen tulkitseminen epäinhimillisen kohtelun kannalta on tarpeetonta EIT:n oman ratkaisukäytännön nojalla, sillä ne kuuluvat edellisessä kappaleessa mainitun YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen piiriin, eivätkä tulkinnallisesti siten lukeudu kidutukseen tai epäinhimilliseen kohteluun.

Epäinhimillistä kohtelua voi kuitenkin olla voimakeinojen käytön suorana seurauksena muodostuneiden vammojen hoidon epääminen, minkä valossa syy-seuraus -suhdetta on syytä tarkastella myös laillisten voimakeinojen osalta.¹¹² Pippurisumutteen käyttäminen uhkaavan

¹¹⁰ Tapauksessa *Selmouni v. Ranska* tapauksen asianomistajaa, Ranska-Marokko kaksoiskansalaista pahoinpideltiin useita kertoja eri vakavuusasteilla hänen ollessaan vangittuna huumausaineisiin liittyvään rikostutkintaan liittyen. Asianomistajan henkinen ja fyysinen vastustuskyky pyrittiin murtamaan muun muassa virtsaamalla hänen päälleen ja muuten nöyryyttämällä häntä, fyysisesti pahoinpitelemällä häntä ja uhkaamalla häntä pistosneuloilla ja liekkipuhaltimella. Toiminnan tavoitteena oli saada mies tunnustamaan osallisuutensa huumausaineisiin liittyvässä tutkinnassa. (*Selmouni v. Ranska*, english transcript, kohdat 97-105.)

¹¹¹ Tapauksessa *Irlanti v. Yhdistynyt kuningaskunta* Euroopan ihmisoikeustuomioistuimissa ratkaisi valtiovalitusasiaa, missä Irlanti vaati EIT:n tutkivan Yhdistyneen Kuningaskunnan viranomaisten toimintaa alueellaan. Irlantilaiset vetosivat 3 artiklaan Yhdistyneen kuningaskunnan viranomaisten toteutettua varsin kovaotteista turvallisuusoperaatiota alueellaan. Viranomaisten väitettiin käyttävän kuulustelu- ja selvitystoiminnassaan epäinhimillisiä keinoja - ”viittä kuulustelutekniikkaa”, kuten valvottamista, näännyttämistä ja stressiasentoja. (*Irlanti v. Yhdistynyt kuningaskunta*, 1978, kohdat 96-104, 106-107, 162.)

¹¹² Osuna, A., 2012, *Europe of Rights: A Compendium of the European Convention on Human Rights* s. 78; Tapauksessa *Ilhan v. Turkki* vuodelta 2002 EIT tuomitsi Turkin kolmannen artiklan mukaisesta kidutuksesta.

henkilön kiinniotossa on helposti perusteltavissa oleva voimakeino, eikä sen aiheuttama kärsimys EIT:n oman perustelun mukaisesti kuulu 3 artiklan soveltamisalan piiriin. Mahdollisesti allergiselle kohdehenkilölle - miksei perusterveellekin henkilölle - aiheutuneet hengitysvaikeudet, epämukavuus ja kipu voivat kuitenkin kestää tunteja ja saattavat vaatia hoitoa ja kivunlievitystä. Kivun laillisesta alkuperästä huolimatta voi hoidon epääminen esimerkkitapauksessa kuitenkin tuoda menettelyn 3 artiklan piiriin.

Poliisin kiinniottotilanteessa loukkaantuneen kohdehenkilön toimittaminen sairaalahoitoon kesti tunteja, minkä johdosta valittajan kärsimät puhe- ja liikuntavaikeudet pitkittyivät merkittävästi.

5 EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMEN TULKINTOJA

5.1 Jaloud v. Alankomaat, 2014

Tapaus Jaloud v. Alankomaat vuodelta 2014 osoitettiin 34 artiklan mukaisena yksilövalituksena Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen lokakuussa 2008. Kansalaisuudeltaan irakilainen asianomistaja oli nostanut siviilikanteen Alankomaissa viranomaisia vastaan hänen poikansa kuoltua Irakissa vuonna 2004. Asianomistajan poika oli kuollut ampumavälikohtauksessa, jossa oli mukana Alankomaalaisia sotilaita. Tapausta käsiteltiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen jaostossa vuonna 2013, mutta jaosto näki parhaaksi siirtää tapaus suuren jaoston käsiteltäväksi. Kumpikaan osapuolista ei vastustanut tapauksen siirtämistä suureen jaostoon, joten 30 artiklan mukaisesti tapaus siirrettiin Suuren jaoston käsiteltäväksi. Tapaus ratkaistiin suuren jaoston toimesta vuonna 2014.¹¹³

21. huhtikuuta vuonna 2004 noin kello 02:12 aamuyöllä tuntematon auto lähestyi ajoneuvojen tarkastuspistettä B-13 päähuoltoreitillä ”Jackson”. Tarkastuspiste sijaitsi pohjoiseen Ar-Rumaytahin kaupungista Irakin kaakkoisosassa, Al-Muthannan provinssissa. Tarkastuspisteen miehitys koostui irakilaisista turvallisuusjoukkojen sotilaista (Iraqi Civil Defence Corps - ICDC). Auton lähestyessä tarkastuspistettä se kuitenkin yllättäen kääntyi tulosuuntaansa ja pysähtyi. Ajoneuvosta ammuttiin useita laukauksia kohti tarkastuspisteen henkilöstöä. Vartiohenkilöstö vastasi tuleen ja auto ajoi pois paikalta. Tarkastuspisteen esimies ilmoitti välikohtauksesta alueen turvallisuusjoukkojen opastuksesta ja avustuksesta vastaaville Alankomaalaisille sotilaille. Luutnantti A:n johtama kuuden hengen ryhmä saapui tarkastuspisteelle noin kello 02:30. Arviolta vartin kuluttua, noin kello 02:45 tarkastuspistettä lähestyi vauhdilla auto, joka törmäsi tiellä hidasteina toimiviin tynnyreihin. Auto ei törmäyksestä huolimatta pysähtynyt. Ajoneuvoa kohti ammuttiin useita laukauksia; luutnantti A ampui rynnäkkökiväärillään 28 laukausta kohti ajoneuvoa ja joitain laukauksia ammuttiin myös Irakilaisten vartiomiesten toimesta. Ajoneuvo pysähtyi ampumisen jälkeen. Lähestyneessä ajoneuvossa edessä matkustajan paikalla istunut asianomistajan poika Azhar Sabah Jaloud haavoittui useista laukauksista. Alankomaalaisten sotilaiden antamasta ensihoidosta huolimatta Jaloud kuoli tapahtumapaikalla.¹¹⁴

Vainaja röntgenkuvattiin ja sen sisältä paljastui metallisia kappaleita muun muassa rintakehästä ja muista ruumiinosista. Ruumiinavauksen vainajalle toteutti Irakilainen lääkäri, joka laati

¹¹³ Jaloud v. Alankomaat, 2014, kohdat 1-8.

¹¹⁴ Sama, kohdat 10-13.

ruumiinavauksesta lyhyen arabiankielisen raportin. Luotien alkuperää ei pystytty osoittamaan.¹¹⁵ Tapauksen tutkinnasta vastasi alankomaalaiset sotilaspoliisit, jotka aloittivat tutkinnan välittömästi tapauksen jälkeen ja olivat tapahtumapaikalla samana aamuna noin kello 04:50. Sotilaspoliisit ottivat haltuunsa vainajan ja ajoneuvon sekä kuulustelivat tulkin avulla todistajia tapahtumapaikalla. Luutnantti A:n sekä Irakilaisen vartio-osaston johtajan aseet takavarikottiin tutkintaa varten. Alankomaalaisten sotilaspoliisien toteuttama ajoneuvon tekninen tutkinta osoitti ajoneuvoa ammutun sekä vasemmalta alle 6mm kaliiperin aseella, että oikealta yli 6mm kaliiperin aseella, joskaan tarkkoja ampumakulmia ei tutkinnassa kyetty määrittämään. Vainajan ruumiinavaus toteutettiin As-Samawahin keskussairaалassa Irakilaisen lääkärin toimesta ilman Alankomaalaisen todistajan läsnäoloa. Vainajasta poistetut kolme metallipalaa toimitettiin Irakilaisen raportin mukaan Bagdadiin tutkittavaksi Al-Muthannan poliisiin toimesta, mutta palojen vähyyden vuoksi niiden lähdeä - eli asetta mistä luoti taikka luodit oltiin ammuttu - ei kyetty määrittämään. Raportista ei selviä kenen vastuulle kyseiset metalliset kappaleet oltiin jätetty tai mihin kappaleet tutkinnan jälkeen varastoitiin.¹¹⁶

Vuonna 2007 tapauksen asianomistaja - Azhar Jaloudin isä - asianajajansa välityksellä lähestyi syyttäjänvirastoa Alankomaissa tiedustellakseen tapauksen tutkinnan etenemistä ja kuullakseen onko syyttäjä tehnyt syyttämispäätöksiä kuolemantapaukseen liittyen. Vastauksessa syyttäjän edustaja totesi tutkinnan päättyneen jo vuonna 2004 ja ettei syyttäjä aio nostaa syytteitä ketään kohtaan, sillä ”kuolema on oletettavasti aiheutunut Irakilaisen ampumasta luodista” ja koska Alankomaalainen sotilas on ollut tilanteessa oikeutettu itsepuolustukseen. Asianomistajan edustaja pyysi tapauksesta lisätietoa sitä kuitenkaan saamatta. Tutkimatta jättämisen vuoksi asianomistajan edustaja valitti asian käsittelemättä jättämisestä paikalliseen tuomioistuimeen (Regional Court of Arnhem - vrt. käräjäoikeus), joka pysyi syyttäjän kannalla. Päätöksestä valitettiin edelleen korkeampaan oikeusasteeseen (Court of Appeal of Arnhem - vrt. hovioikeus), joka myös tuomitsi tapauksen syyttäjän eduksi.¹¹⁷ Saamatta vaatimaansa tuomioistuin käsittelyä Alankomaissa asianomistaja valitti tapauksesta edelleen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen.

5.1.1 Osapuolten argumentit

Asianomistajan valituksen aiheena oli Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artikla. Hänen mukaansa Alankomaat oli laiminlyönyt sopimusvelvoitteensa tehokkaan ja puolueettoman

¹¹⁵ Jaloud v. Alankomaat, 2014, kohdat 14-16.

¹¹⁶ Sama, kohdat 18-21, 32 ja 36.

¹¹⁷ Sama, kohdat 39-48.

tutkinnan toteuttamiseksi hänen poikansa kuolemaan liittyen¹¹⁸. Huolimatta siitä, että valituksen tehnyt henkilö sekä hänen menehtynyt lähiomaisensa olivat Irakin kansalaisia, ja että ampumavälikohtauksen tapahtumapaikkana oli Irak, vetosi hän silti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 1 artiklan soveltamisalaan. Valittajan mukaan kuolemaan johtaneet tapahtumat olivat sijoittuneet aikaan ja paikkaan, missä menehtynyt Irakin kansalainen on ollut Alankomaiden lainkäyttöalueella ja kuulunut Alankomaiden lainkäyttövaltaan¹¹⁹.

Kuolemantapauksen tutkinta oli valittajan mukaan puutteellinen sillä perusteella, että tapauksen tutkinnasta vastasi sotilaspoliisiosasto, joka oli osa samaa pataljoonaa kuin tapauksessa osallisena ollut joukko. Sotilaspoliisiosasto lisäksi kuului saman komentajan käskyvaltaan. Valittajan mukaan syyttäjän päätös jättää syyttämättä Alankomaalaisia sotilaita johtui ensisijaisesti siitä, että syyttäjän selvityksessä oltiin perehdytty ainoastaan sotilaspoliisiosaston kirjoittamiin raportteihin. Valittaja argumentoi tutkinnan puolueettomuutta usealta kantilta; sotilaspoliisit olivat sivuuttaneet Irakilaisten turvallisuusjoukkojen kuulustelun hyödyttömänä, tapauksen avaintodistajan ja ainoan siviilin - ajoneuvon kuljettajan - kuulustelu oli hyvin pintapuolinen ja ristiriidassa lausunnon kanssa, minkä hän myöhemmin samana päivänä antoi Irakilaiselle viranomaiselle. Lisäksi todistusaineistoa oltiin käsitelty huolimattomasti esimerkiksi ruumiinavauksen ja vainajasta poistettujen luodin kappaleiden osalta¹²⁰. Valittajan mukaan tutkinnan puolueettomuuden vaaransi myös asianosaisten henkilöiden hallinta, sillä heitä ei eroteltu toisistaan eikä heidän vuorovaikutustaan estetty. Raporttien mukaan luutnantti A:ta kuulusteltiin vasta seitsemän tuntia välikohtauksen jälkeen eikä häntä erotettu muista asianosaisista. Näin ollen hänellä on ollut mahdollisuus keskustella tapahtuneesta muiden todistajien kanssa ja yrittää muokata omaa lausuntoaan yhteensopivaksi muiden lausuntojen kanssa. Päivää myöhemmin luutnantti A on myös onnistunut hankimaan Irakilaisen vartiosaston varajohtajalta nimilistan, jossa lueteltiin tapahtumapäivänä aseensa laukaisseet irakilaiset sotilaat sekä heidän ampumiensa laukausten lukumäärä. Asianomistajan mukaan se, että pääepäilty kykeni hankkimaan kyseisen listan yhdeltä tapauksen avaintodistajalta kesken tutkinnan osoittaa, että tutkinta on toteutettu huolimattomasti. Kyseistä listaa ei oltu kuitenkaan liitetty tutkintaraporttiin sen merkityksellisyydestä huolimatta.¹²¹ Asianomistaja valitti myös siitä, ettei vainajan omaisia tiedotettu riittäväällä tavalla tutkinnan aikana sen etenemisestä eikä syyttämättäjättämispäätöksestä¹²².

¹¹⁸ Jaloud v. Alankomaat, 2014, kohdat 105-106.

¹¹⁹ Sama, kohdat 128-129, 131. Asianomistaja argumentoi käyttäen apunaan Issa & muut v. Turkki -tapausta vuodelta 2004, minkä mukaan lainkäyttövalta saattaa muodostua myös ajallisesti ja paikallisesti rajoittuneena.

¹²⁰ Sama, kohta 107: a, b, f, g.

¹²¹ Sama, kohta 107: c, d, e.

¹²² Sama, kohta 171.

Vastaajavaltio argumentoi, että tapausta ei voitaisi tulkita Euroopan ihmisoikeussopimuksen näkökulmasta, sillä vastaajavaltio ei ollut operaatioalueella virallisesti aluevastuussa. YK:n turvallisuusneuvoston päätöksessä 1483, joka koski Irakin miehitystä vakauttamistarkoituksessa, nimettiin miehittäjävaltioiksi Yhdysvallat ja Yhdistynyt Kuningaskunta. Vastaajavaltio ei myöskään osallistunut toimialueella mihinkään sellaiseen toimintaan, missä se olisi käyttänyt julkista valtaa. Alankomaalaisten sotilaiden lukumäärä toimialueella oli lisäksi siinä määrin vähäinen, että vastaajavaltioilla ei ollut todellista kykyä toteuttaa sen laajuista alueellista kontrollia, minkä voitaisiin nähdä olevan 1 artiklan soveltamisen kannalta välttämätöntä.¹²³ Vastaajavaltio ei omassa vastauksessaan ottanut kantaa kuolemantapauksen tutkinnan riittämättömyyteen, vaan pelkästään ihmisoikeussopimuksen soveltamisalaan. Vastaajavaltion argumenteista käy ilmi, että Alankomaat tulkitse tutkinnan olevan olosuhteisiin nähden riittävä¹²⁴.

Tapaukseen otti kantaa myös Yhdistynyt Kuningaskunta sivuväliintulossan¹²⁵. Myös Yhdistynyt Kuningaskunta argumentoi, että vastaajavaltio ei ollut YK:n turvallisuusneuvoston päätöksen mukaisesti miehittäjävaltio, eivätkä vastaajavaltion sotilaat käyttäneet alueella suvereenille valtiolle kuuluvaa julkista valtaa. Yhdistynyt Kuningaskunta argumentoi, että 1 artiklan soveltamista määrittelevän termin ”lainkäyttövalta” tulkinnan ei tule antaa rajattomasti ajan mukaisesti kehittyä muiden ihmisoikeussopimuksen sopimuskohtien lailla. Sopimusvaltio, joka hallitsee aluetta laillisen tai laittoman sotilastoiminnan tuloksena, on velvollinen suojaamaan ihmisoikeussopimuksessa määritellyt oikeudet kyseisellä alueella. Valtion kyky todellisuudessa huolehtia kaikista oikeuksista oman alueensa ulkopuolella voi kuitenkin olla rajoittunut, kuten Al-Skeini ym. -tapauksessa¹²⁶, mistä syystä 1 artiklan ekstraterritoriaaliseen soveltamiseen on oltava vahvat perustelut. Yhdistyt Kuningaskunta argumentoi hyvin kriittisesti, että mikäli tuomioistuin toteaa Alankomaat tapauksessa vastuulliseksi 1 artiklan osalta, on olemassa todellinen riski, että sopimusvaltiot saattavat tulevaisuudessa olla

¹²³ Jaloud v. Alankomaat, 2014, kohdat 112-118.

¹²⁴ Sama, kohta 175.

¹²⁵ Euroopan ihmisoikeussopimuksen 36 artikla luo mahdollisuuden kolmannen osapuolen interventioon (sivuväliintulo) joissain tapauksissa. Artiklan mukaan tapauksen käsittelyyn voi osallistua ja siihen liittyen voi lähettää tuomioistuimelle kirjallisia kommentteja 1) sopimusvaltio, jonka kansalainen on valituksen tehnyt, 2) tuomioistuimen presidentin kutsusta sopimusvaltio, joka ei ole asiaan osallinen tai tuomioistuimen presidentin kutsusta yksityishenkilö, joka on asianosainen, mutta ei asianomistaja kyseisessä tapauksessa, 3) Euroopan Neuvoston Ihmisoikeusvaltuutettu.

¹²⁶ Al-Skeini & muut v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 2011, kohta 80. Tapauksessa käsiteltiin Yhdistyneen Kuningaskunnan sotilaiden operaatioissa kuolleiden siviileiden kuolemantapausten tutkinnan riittävyyttä Irakissa vuosina 2003-2004. Tapauksessa on paljon yhteneviä piirteitä Jaloud v. Alankomaat tapauksen kanssa, joskin vastaajavaltion rooli on kansainvälisen oikeuden näkökulmasta erilainen johtuen Yhdistyneen Kuningaskunnan miehittäjävaltiostatuksesta.

5.1.2 Tuomioistuimen johtopäätökset

Tuomioistuimen arviointi 1 artiklan sovellettavuudesta perustuu vahvasti aikaisempiin oikeustapauksiin. Arvioinnin lähtökohtana on se, että valtion lainkäyttövalta ulottuu pääsääntöisesti valtion alueelle, mutta se voi poikkeustapauksissa ulottua myös sen ulkopuolelle. Tuomioistuimen perusteluissa viitataan uudelleen Al-Skeini -tapaukseen, minkä perusteluissa tuomioistuin on ottanut kantaa samaan sovellettavuusongelmaan. Lainkäyttövaltaa (”jurisdiction”) pidetään kynnyskriteerinä artiklan soveltamisen kannalta, jotta valtiota voitaisiin pitää vastuullisena ihmisoikeussopimuksen loukkaukseen. Ensimmäisen artiklan ekstraterritoriaalisen soveltamisen kannalta on sopimusvaltion lainkäyttövallan olemassaolo aina ratkaistava tapauskohtaisesti erikseen tapauksen olosuhteet huomioiden.¹²⁸ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä ensimmäisen artiklan soveltaminen valtion ulkopuolella on tullut kyseeseen useissa tapauksissa, kuten esimerkiksi tapauksessa, missä sopimusvaltion viranomainen on oman valtionsa ulkopuolella suorittanut yleisesti suvereenille valtiolle kuuluvia toimenpiteitä, kuten pidätyksen¹²⁹, vangitsemisen¹³⁰, tai aluksen-, ilma-aluksen- tai rakennuksen valtauksen¹³¹. Vaikka alueella toimisi myös paikallisia ja toimivaltaisia viranomaisia, se ei välttämättä ole vapauttanut sopimusvaltiota omasta vastuustaan. Tuomioistuin korostaa tehokkaan kontrollin arvioimista tapauksissa. Kontrollin arviointiin vaikuttaa valtion sotilaallinen läsnäolo alueella, sekä valtion taloudellinen ja poliittinen tuki alueelliselle hallinnolle, mitkä yhdessä tukevat valtion vaikutusvaltaa kohdealueella¹³².

¹²⁷ Jaloud v. Alankomaat, 2014, kohdat 121-126.

¹²⁸ Sama, kohta 139.

¹²⁹ Sama, kohta 139; Öcalan v. Turkki, 2005. Öcalan -tapauksessa kenialainen viranomainen oli luovuttanut henkilön turkkilaisen viranomaisen huostaan. Tuomioistuimen ratkaisun mukaan Turkin lainkäyttövalta kyseistä henkilöä kohtaan alkoi siitä hetkestä, jona henkilö otettiin turkkilaisten huostaan.

¹³⁰ Jaloud v. Alankomaat, 2014, kohta 139; sekä Al-Sadoon ja Mufdhi v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 2009. Al-Sadoon tapauksessa tuomioistuin katsoi Yhdistyneellä Kuningaskunnalla olleen lainkäyttövalta kahteen Irakin kansalaiseen, jotka olivat vangittuina Britannian hallinnoimissa sotilasvankiloissa. Yhdistyneen Kuningaskunnan katsottiin harjoittaneen tehokasta kontrollia tilanteessa, koska sillä oli täysi toimivalta kyseisissä vankiloissa. Kyseinen valta käsitti niin vankilat, kuin niihin määrätty vangitkin.

¹³¹ Jaloud v. Alankomaat, 2014, kohta 139; sekä Medvedyev v. Ranska, 2010. Ranskaa vastaan tehdyssä yksilövalituksessa tuomioistuin totesi Ranskan viranomaisten kansainvälisellä vesialueella valtaaman aluksen matkustajien ja miehistön olleen Ranskan lainkäyttövallassa. Tapauksen perusteluissa tuomioistuin huomautti, että pelkkä valtaus sinänsä ei laajentanut sopimusvaltion lainkäyttövaltaa vallatun kohteen henkilöihin, vaan kuvatus kaltaisissa tapauksissa valtion tilanteessa projisoima fyysinen voima ja tehokas kontrolli ovat ratkaisevia tekijöitä.

¹³² Jaloud v. Alankomaat, 2014, kohta 139.

Tapauksessa Jaloud v. Alankomaat tuomioistuin totesi menehtyneen henkilön kuuluneen Alankomaiden lainkäyttövaltaan¹³³. Tuomioistuimen mukaan Haagin sopimuksen 42 artiklan tarkoittama miehittäjävaltiostatus tai sen puute ei ole lainkäyttövallan kannalta ratkaiseva tekijä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 1 artiklan tulkinnassa, vaikka kyseiseen statukseen onkin viitattu aikaisemmassa oikeuskäytännössä, kuten Al-Skeini -tapauksessa. Tuomioistuin argumentoi, että vaikka Alankomaalainen sotilasosasto oli toimialueella toisen valtion alaisuudessa, niin pelkkä johtovaltion antamien käskyjen noudattaminen ei vapauta jäsenvaltiota niistä velvoitteista, joita se itse on sopimukseen liittymällä sitoutunut noudattamaan¹³⁴. Tukea argumentille löytyy myös YK:n turvallisuusneuvoston päätöksestä 1483, missä todetaan, että Yhdysvaltain ja Yhdistyneen Kuningaskunnan alla toimivan kansainvälisen koalition jäsenten tulee toiminnassaan noudattaa kansainvälisoikeudellisia velvoitteitaan¹³⁵. Siitä huolimatta, että Alankomaalainen osasto toimi sovitusti Yhdistyneen Kuningaskunnan käskynalaisuudessa toimialueella, oli vastaajavaltio silti itse vastuussa sille käsketyistä alueesta sekä omista joukoistaan. Joukkoja ei voitu nähdä annetun suoraan miehittäjävaltion käyttöön, vaan joukko toimi itsenäisesti miehittäjävaltion tukena. Näistä syistä johtuen tuomioistuin totesi alankomaalaisten sotilaiden toimineen tapahtumapaikalla itsenäisesti ja olleen vastuussa tapahtumapaikasta tapahtuma-aikaan. Siitä syystä tuomioistuin katsoi asianomistajan kuuluneen Alankomaiden lainkäyttövaltaan. Tuomioistuin totesi 1 artiklan olevan tapauksessa ekstraterritoriaalisesti sovellettavissa.¹³⁶

2 artiklan väitetty loukkaus ei koskenut artiklan ytimen - sen substanssin - loukkausta perinteisessä mielessä. Valituksen aiheena ei ollut itse kuolemantapaus, vaan kuolemantapauksesta seurannut tutkinta, eli 2 artiklan proseduraalinen ulottuvuus. Tuomioistuin ei ottanut kantaa ampujaan ja ampumisen laillisuuteen sinänsä, koska valitus koski ainoastaan kuolemantapauksen tutkintaa¹³⁷. Tutkinnan osalta tuomioistuin viittaa uudelleen Al-Skeini -tapaukseen: pelkkä hengen riistämisen kielto on tehoton, mikäli ei ole olemassa järjestelmää, jolla viranomaisen voimakäytöstä johtuvia kuolemantapauksia arvioitaisiin. Valtion lainkäyttövallassa olevien henkilöiden oikeus elämään ja kyseisen oikeuden suojele implisiittisesti velvoittaa, että viranomaisen voimankäytöstä johtuva kuolemantapaus on aina tehokkaasti tutkittava. Tutkinnan tulee olla siinä määrin laaja, että se huomioi ne viranomaisen edustajat, jotka tappavaa voimaa ovat käyttäneet ja niiden lisäksi

¹³³ Jaloud v. Alankomaat, 2014, kohta 153.

¹³⁴ Sama, kohdat 142-143.

¹³⁵ S/RES/1483, YK:n turvallisuusneuvoston päätös 1483, kohdat 4 ja 5.

¹³⁶ Jaloud v. Alankomaat, 2014, kohdat 146-153.

¹³⁷ Sama, kohta 185.

ympäröivät olosuhteet, kuten kyseisen operaation suunnittelun ja toteutuksen¹³⁸. Tutkinta on olosuhteiden sallimissa rajoissa toteutettava myös haastavissa turvallisuusolosuhteissa kuten aseellisen konfliktin aikana. Sopimusvaltion tulee itsenäisesti ja omatoimisesti toteuttaa sellaiset kohtuulliset toimenpiteet, jotka varmistavat tehokkaan ja puolueettoman tutkinnan tapauksissa, joissa epäillään oikeutta elämään loukatun. Tutkinta on tehokas silloin, kun sen perusteella voi tehdä johtopäätöksen voimankäytön oikeutuksesta sekä tunnistaa ja tarvittaessa saattaa vastuuseen tapaukseen syylliset. Vaatimus koskee erityisesti keinoja, ei lopputulosta.¹³⁹

Jaloudin tapauksessa tuomioistuin kiinnitti huomionsa tutkinnan puutteisiin erityisesti todistusaineiston käsittelyssä. Vainajalle tehty ruumiinavaus suoritettiin ilman vastaajavaltion asiantuntijan läsnäoloa eikä ruumiinavauksen toteuttaneen patologin pätevyydestä ole olemassa mitään tietoa. Ruumiinavausraportti oli puutteellinen. Raportti oli äärimmäisen lyhyt ja ylimalkainen, eikä se sisältänyt lainkaan kuvia. Tutkimuskertomuksesta ei selviä, että harkittiinko ruumiinavauksen toteuttamiseksi lainkaan vaihtoehtoisia keinoja. Tuomioistuin pitää epätodennäköisenä sitä, etteikö millään koalition joukolla olisi ollut soveltuvia tiloja ja ammattitaitoista henkilöstöä suorittamaan ruumiinavausta. Vainajasta poistettujen metallin kappaleiden kohtalosta ei ole lainkaan virallisia merkintöjä. Tuomioistuin katsoi, että vaikka niiden tutkinnallista hyötyä ei kyetä osoittamaan, niin kappaleet olisi tullut säilyttää ja tutkia säädyllisissä oloissa, tarvittaessa Alankomaissa. Tuomioistuin näki todistusaineiston käsittelyn puutteellisenä myös luutnantti A:n keräämään nimelistan osalta, mitä ei oltu liitetty tutkintaraporttiin.¹⁴⁰

Sotilaspoliisin suorittaman tutkinnan puolueettomuudesta tuomioistuin ei havainnut moitittavaa, sillä tutkinnan osalta johtovastuu ei ollut sotilasjoukon komentajalla, vaan kotimaan syyttäjänvirastolla¹⁴¹. Asianomistajan valitus tutkinnan laadusta todistajien erottelussa sen sijaan hylättiin tuomioistuimessa. Se, että luutnantti A kykeni hankkimaan avaintodistajalta nimelistan, oli tuomioistuimen mukaan ainoastaan luonnollista, sillä ennen yksikön päällikön saapumista paikalle oli hän korkea-arvoisin sotilas paikalla. Tuomioistuin huomautti, että luutnantti A:n vastuulla oli tutkintatoimenpiteiden käynnistäminen tapahtumapaikalla¹⁴². Osapuolet eivät kyenneet osoittamaan luutnantti A:lla olleen aikomusta vaikuttaa kertomuksiin vaikka häntä ei eroteltu todistajista ennen hänen kuulusteluaan, mutta

¹³⁸ Jaloud v. Alankomaat, 2014, kohta 186; sekä Al-Skeini & muut v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 2011, kohta 163.

¹³⁹ Jaloud v. Alankomaat, 2014, kohta 186; sekä Al-Skeini & muut v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 2011, kohdat 164-166.

¹⁴⁰ Jaloud v. Alankomaat, 2014, kohdat 211-220.

¹⁴¹ Sama, kohdat 189-190.

¹⁴² Sama, kohta 210.

tuomioistuimien piti riskinä sitä, ettei mitään ennalta ehkäiseviä toimenpiteitä tehty asian suhteen¹⁴³. Asianomaisen tiedottaminen tutkinnan etenemisestä ja lopputuloksesta oli tuomioistuimen mukaan olosuhteisiin nähden riittävällä tasolla, sillä olihan hän päässyt käsiksi tutkintaraporttiin ja nostanut sen perusteella kanteen tuomioistuimessa¹⁴⁴.

Tuomioistuimen lopullinen johtopäätös oli, että tuomioistuimen on sallittava myönnytyksiä vastaajavaltion kyvyille ja tavalle toteuttaa tutkinta niissä olosuhteissa, jotka kohdemaassa vallitsivat. Tuomioistuimen mukaan oli selvää, että kulttuuriltaan ja kieleltään vieras valtio, joka oli edelleen jälleenrakennusvaiheessa sodan jäljiltä, piti sisällään myös vihamielisiä aseellisia elementtejä.¹⁴⁵ Kokonaisuutena arvostellen tuomioistuin kuitenkin katsoi tutkinnan olleen monilta osin puutteellinen, sillä tutkintaraportti ei sisältänyt kaikkea oleellista informaatiota, kuten erinäisiä nimilistoja ja Irakilaisten sotilaiden lausuntoja, luutnantti A:n erottamiseksi todistajista ei tehty toimenpiteitä ennen hänen kuulusteluaan, eikä ruumiinavaus ja todistusaineiston käsittely täyttänyt niille asetettuja perusteltuja odotuksia. Näillä perusteilla tuomioistuin katsoi, ettei tutkinta täyttänyt 2 artiklan mukaista proseduraalista velvoitetta.¹⁴⁶

5.1.3 Huomioita Jaloud -tapauksesta

Jaloud -tapaus on tuore esimerkki Euroopan ihmisoikeussopimuksen 1 artiklan soveltamisesta ekstraterritoriaalisesti. Ensimmäisen artiklan soveltamista on arvioitu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa aikaisemminkin, mutta Jaloud -tapauksessa näkökulma oli osittain erilainen. Siinä missä Al-Skeini -tapauksessa ja Al-Sadoon & Mufdhi -tapauksessa lainkäyttövaltaa tarkasteltiin asetelmassa, missä vastaajavaltio oli myös miehittäjävaltio, Jaloud -tapauksessa vastaajavaltiolla ei ollut kyseistä statusta. Tuomio osoittaa kuitenkin perustellusti, että sopimusvaltiolle voi muodostua lainkäyttövalta alueellisesti ja paikallisesti, vaikka se ei olisi virallisessa aluevastuussa toimialueellaan¹⁴⁷. Sopimusvaltio voi siis syyllistyä Euroopan ihmisoikeussopimuksen loukkauksiin omien rajojensa ulkopuolella siinäkin tapauksessa, että se toimii jonkin toisen tahon lukuun. Tuomari Motoc muotoilee omassa yhtenevässä mielipiteessään, että: ”Sotilaat, joka osallistuvat rauhanturvaoperaatioihin tai ovat jäseniä monikansallisessa joukossa, eivät voi nauttia immunitetista vain sillä perusteella, että heidän isäntävaltionsa osallistuu kyseisiin operaatioihin”¹⁴⁸.

¹⁴³ Jaloud v. Alankomaat, 2014, kohdat 207-208.

¹⁴⁴ Sama, kohta 224.

¹⁴⁵ Sama, kohta 226.

¹⁴⁶ Sama, kohdat 227-228.

¹⁴⁷ Jaloud v. Alankomaat, 2014. Joint concurring opinion of judges Casadevall, Berro-Lefevre, Sikuta, Hirvelä, López Guerra, Sajo & Silvis, kohta 1.

¹⁴⁸ Jaloud v. Alankomaat, 2014. Concurring opinion of judge Motoc, kohta 7.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin viittaa ratkaisussaan ensimmäisen artiklan sovellettavuuden kannalta kansainvälisen rikostuomioistuimen ratkaisukäytäntöön, mistä tuomioistuin hakee tukea tulkintaansa. Tuomarit Spielmann ja Raimondi huomauttavat kuitenkin yhtenevässä mielipiteessään, että 1 artiklan mukaisen lainkäyttövallan (”jurisdiction”) määrittelyssä Euroopan ihmisoikeussopimuksen kannalta on tarpeetonta perustella lainkäyttövaltaa kansainvälisen oikeuden syyksiluettavuuden periaatteiden mukaan. Heidän mukaansa se pahimmillaan sekoittaa jo valmiiksi haastavaa oikeuden alaa.¹⁴⁹

Alankomaat sai tapauksessa langettavan tuomion 2 artiklan loukkauksesta kuolemantapauksen tutkinnassa esiintyneiden puutteiden vuoksi. Sotilasviranomaisen tehtävien kannalta tapaus on kuitenkin haasteellinen: miten oikeuden perusteluiden valossa tutkinta siten tulisi suorittaa alueella, missä viranomaisilla ei ole välttämättä käytössään tarvittavaa henkilöstöä, välineitä, tiloja tai turvallista toimintaympäristöä? Kyseinen huomio on peräisin seitsemän tuomarin yhteisestä yhtenevästä mielipiteestä Jaloud -tapauksessa. Tuomarit esittävät mielipiteessään tuomioistuimen tekävän laajoja johtopäätöksiä tutkinnan toteuttamisesta operaatioalueella ja siten kenties luovan epärealistisia standardeja kyseisissä oloissa toteutettavalle tutkinnalle. Tuomareiden mielipiteen mukaan on haasteellista esimerkiksi vaatia asianomaisten henkilöiden erottelua tapahtumapaikalla, mikäli kyseiset henkilöt yhdessä vastaavat tapahtumapaikan turvallisuudesta, kuten Jaloud -tapauksessa ajoneuvojen tarkastuspisteellä. Asianosaisten erottelu olisi vihamielisessä ympäristössä voinut vaarantaa alueen turvallisuuden, ottaen huomioon, että viisitoista minuuttia ennen tutkittavana olevaa tapahtumaa oli toisesta autosta ammuttu kohti tarkastuspistettä.¹⁵⁰ Tapauskertomuksen liitteenä oleva usean tuomarin mielipide on siinä mielessä merkittävä, että sen on allekirjoittanut seitsemän tuomaria yhteensä seitsemästätoista tapauksen ratkaisseesta tuomarista.

5.2 McCann ym. v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 1991

McCann ym. v. Yhdistynyt Kuningaskunta käynnistyi yksilövalituksesta Euroopan Ihmisoikeuskomissiolle vuonna 1991 terrori-iskun torjuntaoperaatiossa menehtyneiden kolmen irlantilaisen henkilön omaisten toimesta. Tapaus esitettiin siirrettäväksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen, missä sitä jaoston toimesta käsiteltiin kolmea vuotta myöhemmin. Jaosto päätyi esittämään tapauksen ratkaisua suuressa jaostossa. Suuri jaosto

¹⁴⁹ Jaloud v. Alankomaat, 2014. Joint concurring opinion of judges Spielmann & Raimondi. Kohdat 1-7.

¹⁵⁰ Jaloud v. Alankomaat, 2014. Joint concurring opinion of judges Casadevall, Berro-Lefevre, Sikuta, Hirvelä, López Guerra, Sajo & Silvis, kohdat 1-8.

järjesti tapauksen suullisen käsittelyn helmikuussa vuonna 1995 ja ratkaisu valmistui lopulliseksi saman vuoden syyskuussa.¹⁵¹

Alkuvuodesta 1988 Yhdistyneen Kuningaskunnan, Espanjan ja Gibraltarin viranomaiset epäilivät tiedustelutietoihinsa perustuen IRA:n (Irish Republican Army) suunnittelevan terrori-iskua Gibraltarilla. Arvion mukaan tarkoituksena oli iskeä kuninkaallisen Anglian Rykmentin viikoittaiseen vahdinvaihtoseremoniaan. Seuraavan kerran vaihdon oli määrä tapahtua 8.3.1988 kello 11:00.¹⁵² Iskun toteutuksessa arvioitiin käytettävän autoon sijoitettua räjähdettä, joka laukaistaisiin radiosignaalia hyödyntävällä kaukolaukaisimella¹⁵³. Pommi piilotettaisiin autoon Espanjan puolella ja salakuljetettaisiin rajan yli¹⁵⁴. Arvion mukaan kohdehenkilöt myös todennäköisesti yrittäisivät laukaista räjähteen, mikäli heidät yritettäisiin ottaa kiinni¹⁵⁵. Kohdehenkilöt olivat Daniel McCann, Sean Savage sekä Mairead Farrell. Kaikkien epäiltyjen tiedettiin entuudestaan osallistuneen IRA:n terroristiseen toimintaan ja olevan IRA:n aktiivisia jäseniä¹⁵⁶. Epäillyistä saatiin ensimmäinen havainto Malagassa, Espanjassa 4.3.1988, minkä johdosta rajavalvontaa Espanjan puolella tehostettiin¹⁵⁷.

Gibraltarin poliisipäällikön tueksi perustettiin neuvonantoryhmä, joka lähetettiin Gibraltarille ennen maaliskuun neljättä vuonna 1988. Ryhmään kuului useita sotilaita SAS:ista (Special Air Service) mukaan lukien neuvonantoelimen johtaja, ryhmänjohtaja, pommiasiantuntija sekä tiedustelu-upseeri.¹⁵⁸ Yhdistyneen Kuningaskunnan puolustusministeriö laati osastolle voimankäyttösäännöt sekä toimintaohjeet operaatio Flaviukseen¹⁵⁹. Neuvonantoelimen tehtävänä oli avustaa Gibraltarin poliisiviranomaisia, mikäli poliisiviranomainen pyytäisi sellaista tukea. Osasto toimisi Gibraltarin poliisipäällikön alaisuudessa¹⁶⁰. Operaation tarkoituksena oli voimankäyttösäännöksen luotteloinnin mukaisesti: a) suojata ihmishenkiä, b) estää isku, c) pidättää epäillyt sekä d) varmistaa vankien turvallisuus kiinnioton jälkeen. Gibraltarille poliisin tueksi lähetetty osasto laati kohdealueen evakuoitus suunnitelman, perusti johtokeskuksen sekä järjesti sisäisen tiedotus- ja suunnittelupalaverin. Viranomaisilla oli käytössään useita toimialakohtaisia radioverkkoja, joista käytetyimmät olivat valvontaverkko

¹⁵¹ McCann & muut v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 1995, kohdat 1, 6-8.

¹⁵² Sama, kohta 13, 208.

¹⁵³ Sama, kohdat 17 ja 24.

¹⁵⁴ Sama, kohta 23 D.

¹⁵⁵ Sama, kohta 28.

¹⁵⁶ Sama, kohta 23 B.

¹⁵⁷ Sama, kohdat 21 ja 33-36; Rajavalvontaa tehostettiin vain Espanjan puolella, sillä tieto epäillystä iskusta haluttiin pitää mahdollisimman pienessä piirissä. Tiedon antaminen esimerkiksi Gibraltarin rajaviranomaisille nähtiin perusteluissa operaatioturvallisuuden vaarantavana toimenpiteenä. Rajatarkastusten haluttiin olevan mahdollisimman rutiininomaisia, jotta kohdehenkilöt eivät ryhtyisi epäilemään toimintansa paljastuneen.

¹⁵⁸ Sama, kohdat 14-15.

¹⁵⁹ Sama, kohta 15.

¹⁶⁰ Sama, kohta 15.

sekä sotilasverkko. 6.3.1988 siviiliasuihin pukeutunut sotilasosasto oli toimintavalmiina kohdealueen ulkopuolella ja odotti havaintoja epäilyistä.¹⁶¹

Kello 12:30 herra Savagen nähtiin pysäköivän valkoinen Renault -merkkinen auto kohdealueen parkkipaikalle ja poistuvan paikalta jalan¹⁶². Häntä ryhdyttiin seuraamaan lähietäisyydeltä hänen poistuessaan paikalta. Hänen parkkipaikalle jättämänsä auto tutkittiin silmämääräisesti ulkopuolelta ja se näytti räjähdeasiantuntijan mukaan epäilyttävältä, minkä vuoksi ajoneuvon tutkinut sotilas ilmoitti radioverkkoon auton olevan mahdollinen VBIED (Vehicle Borne Improvised Explosive Device)¹⁶³. Noin kello 14:50 herra Savage nähtiin kahden muun henkilön kanssa parkkipaikan laidalla katselemassa Savagen pysäköimän Renaultin suuntaan ja keskustelemaan keskenään. Herra Savagen tavanneet henkilöt oltiin jo aikaisemmin tunnistettu neiti Farrelliksi sekä herra McCanniksi¹⁶⁴. Henkilöt poistuivat paikalta ja hajaantuivat siten, että herra Savage poistui paikalta yksinään kahden sotilaan seuraamana ja herra McCann sekä neiti Farrell poistuivat paikalta kahdestaan kahden muun sotilaan seuraamana¹⁶⁵. Gibraltarin poliisipäällikkö luovutti kirjallisesti johtovastuun sotilasviranomaisille saatuaan tiedon pommiepäilystä sekä vahvistuksen kohdehenkilöiden henkilöllisyydestä ja antoi samalla sotilaille valtuudet toteuttaa pidätys ja tarvittaessa käyttää tappavaa voimaa pidätyksen toteutuksessa¹⁶⁶.

McCannia ja Farrellia seuranneet sotilaat A ja B seurasivat kohdehenkilöitä jonkin matkaa pitkin Winston Churchill Avenuetta kohti pohjoista noin kymmenen metrin etäisyydellä. Vastapäätä Shell-huoltoasemaa McCann katsoi taakseen - suoraan sotilas A:ta silmiin - ja näytti tunnistavan tämän uhaksi. McCann vei kätensä ripeällä liikkeellä vartalonsa edestä. Sotilas A on epävarma, että saiko hän huudettua McCannille ”seis”, mutta näin hän aikoi tilanteessa menetellä. Hän uskoi McCannin tavoittelevan pommin laukaisinta ja avasi tulen. Sotilas A ampui yhden laukauksen McCannin selkään ja huomasi samassa hänen vasemmalla puolellaan kävelleen Farrellin kääntyvän ja tarttuvan mukanaan kantamaan laukkuun. Sotilas A epäili laukaisimen vaihtoehtoisesti sijaitsevan laukussa ja ampui yhden laukauksen myös Farrellia selkään. Sotilas A käänsi aseensa uudelleen kohti McCannia ja ampui häntä uudelleen - yhden laukauksen vartaloon ja kaksi laukausta päähän. Myös sotilas B ampui tilanteessa Farrellia ensin yhden laukauksen hänen kääntyessään, minkä jälkeen hän ampui kerran McCannia ja vielä uudelleen 5 laukausta Farrelliin. Molemmat sotilaat kiistivät kummankaan kohdehenkilön

¹⁶¹ McCann & muut v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 1995, kohdat 19-20, 22-23, 32.

¹⁶² Sama, kohdat 39, 42.

¹⁶³ Sama, kohta 48.

¹⁶⁴ Sama, kohta 45.

¹⁶⁵ Sama, kohta 58.

¹⁶⁶ Sama, kohta 54.

yrittäneen antautua tilanteessa tai ampuneensa kumpaakaan kohdehenkilöä heidän ollessaan maassa. A painotti tutkinnassa ampuneensa varmistuakseen siitä, ettei pommia laukaista. Samaan aikaan sotilaat C ja D seurasivat Savagea kohti Landportin tunnelia. Sotilas C jäi liikenteen vuoksi hieman jälkeen sotilas D:stä ja Savagesta, mutta kiirehti lähemmäs. Sotilas D aikoi suorittaa pidätyksen päästyään vielä hieman lähemmäs. Hänen aikomuksenaan oli vetää pistoolinsa esiin ja huutaa ”Seis. Poliisi. Kädet ylös”. Ennen kuin D onnistui lähestymään, kuului takaa laukauksia. Savage syöksähti ympäri, jolloin Sotilas C huusi takaa ”Seis”. Savage vei kätensä ripeästi kohti lonkkansa oikeaa puolta, missä D epäili pommin laukaisimen sijaitsevan. D työnsi yhdellä kädellä tulilinjalla olleen naisen sivuun ja ampui toisella kädellä yhdeksän laukausta ripeällä tahdilla kohti Savagen keskivartaloa. Sotilas C avasi tulen kohti Savagea hänen kaatuessaan ja ampui kuusi laukausta kohti Savagen keskivartaloa. Molemmat sotilaat kertoivat tutkinnassa ampuneensa tappaakseen, jotta he voisivat olla varmoja, ettei Savage kykenisi laukaisemaan pommia. Sotilas D lausui, että näin sotilaat oli koulutettu toimimaan. Molemmat kuitenkin kiistivät ampuneensa Savagea hänen maatessaan maassa.¹⁶⁷

Tutkinta aloitettiin välittömästi tapauksen jälkeen. Kohdehenkilöt, heidän käyttämänsä auto ja heidän hallussaan olleet tavarat tutkittiin, mutta pommeja, aseita tai laukaisimia ei löydetty. Farrellin laukusta löytyi tuntemattoman vuokra-auton avaimet ja passi. Kyseinen auto paikannettiin myöhemmin Espanjasta La Lineasta. Autosta löytyi toisen auton avaimet ja auton vuokrasopimus, minkä mukaan ajoneuvo oli vuokrattu Katharine Smithille. Katharine Smith - nimi oli Farrellin laukusta löytyneessä passissa. Toinen auto löytyi 8. maaliskuuta noin kello 18:00 parkkihallista Marbellasta. Auton vararenkaan säilytystilasta löytyi yhteensä noin 64 kiloa räjähdysainetta ja räjähdysaineen ympäriltä noin 200 patruunaa. Pommin yhteydestä löytyi neljä räjäytintä ja kaksi ajastinta. Pommia ei oltu viritetty. Kolmelle uhrille tehtiin ruumiinavaus vahvistetusti pätevän patologin toimesta ja hänen raporttinsa annettiin uhrien omaisten nimeämälle patologille tarkastettavaksi. Tapausta käsiteltiin ensin Gibraltarilla kuolemansyyn tutkintana, missä tapauksen käsittelyyn osallistuvat uhrien omaiset, osalliset sotilaat, lukuisia eri alojen asiantuntijoita sekä lukuisa määrä todistajia. Syytteitä ei nostettu Gibraltarilla. Yhdistyneessä Kuningaskunnassa tapauksen käsittely kokonaisuutena hylättiin kaikissa oikeusasteissa.¹⁶⁸

¹⁶⁷ McCann & muut v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 1995, kohdat 57-64, 77-81.

¹⁶⁸ Sama, kohdat 91-103, 106, 122-124.

5.2.1 Argumentointi

Valittajien ensimmäinen argumentti koski Yhdistyneen Kuningaskunnan lainsäädäntöä itseään. Valittajien mielestä lainsäädäntö silloisessa muodossaan oli epäselvä ja yleismaailmallinen eikä täyttänyt Euroopan Ihmisoikeussopimuksen edellyttämiä vaatimuksia. Valitus koski niiltä osin 2 artiklan positiivista velvoitetta. Valittajat myös moittivat tapausta seurannutta tutkintaa, vedoten YK:n viranomaisten voimankäyttöä ja tuliaseiden käyttöä koskeviin yleisiin periaatteisiin¹⁶⁹, minkä mukaan viranomaisen voimankäytöstä seuranneista kuolemantapauksista tulee järjestää itsenäinen oikeudellinen prosessinsa, johon asianosaisten on voitava osallistua. Prosessi oli valittajien mukaan monilta osin puutteellinen ja heidän mielipiteeseensä yhtyivät niin Amnesty International kuin myös British-Irish Rights Watch. Puutteellinen tutkinnan vuoksi oli valittajien mukaan toisen artiklan proseduraalista velvoitetta loukattu. Asianomistajien mukaan heidän käsiinsä saama tutkinnassa syntynyt aineisto ei ollut riittävä siviilikanteen nostamiseksi asiassa. Valittajien mielestä oli syytä epäillä, että pidätyksen yhteydessä menehtyneet kohdehenkilöt oli alun perin suunniteltu tapettavaksi kiinnioton sijaan. Heidän mukaansa operaation suunnittelu ja toteutus oli ihmishenkien suojelemisen kannalta puutteellista, sillä epäilty räjähdysalue oltaisiin voitu esimerkiksi eristää riittävän etäältä, jolloin pommista ei räjähtäessään olisi ollut vaaraa sivullisille ja kiinniotto oltaisiin voitu toteuttaa räjähdysvaarasta huolimatta. Operaation suunnittelussa ja toteutuksessa oltiin valittajien mukaan toiminta perustettu oletuksiin eikä faktoihin.¹⁷⁰

Vastajaavaltion mukaan sotilaiden toiminta oli ollut 2 artiklan toisen luvun mukaista, sillä toiminnan tavoitteena oli sivullisten henkilöiden suojeleminen laittomalta väkivallalta. Sotilaat joutuivat tekemään nopeita päätöksiä sekunnin murto-osissa ja toimimaan sen varautumisen pohjalta mikä viranomaisilla tilanteessa oli: sotilailla oli ollut syy epäillä kohdehenkilöiden yrittävän räjäyttää pommin ja heidän kykenevän siihen tilanteessa kuin tilanteessa nappia painamalla. Kohdehenkilöiden eleet ja liikkeet ovat olleet kiinniottotilanteessa uhkaavia ja niiden paikkansa pitävyys on pystytty varmistamaan useiden todistajanlausuntojen avulla. Vastajaavaltion mukaan sotilailla oli pidätystilanteessa perusteltu syy avata tuli kohti kohdehenkilöitä. Terrorismin vastaisessa operaatiossa toiminnan suunnittelun pohjana toimivat pääosin tiedon kappaleet terroristien suunnitelmasta, eikä täydellistä tilannekuvaa voi muodostaa. Viranomaisten on toiminnassaan ollut pakko varautua pahimpaan mahdolliseen

¹⁶⁹ Yhdistyneiden Kansakuntien viranomaisten voimankäyttöä ja tuliaseiden käyttöä koskevat yleisperiaatteet (Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials) hyväksyttiin 7. syyskuuta 1990 kahdeksannessa Yhdistyneiden Kansakuntien rikostorjuntaa ja rikollisten kohtelua käsittelevässä kongressissa. Periaatteisiin kuuluu mm. välttämättömyysvaatimus, tuliaisen mahdollisesta käytöstä varoittaminen sekä tutkintavelvoite.

¹⁷⁰ McCann & muut v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 1995, kohdat 151, 157, 174, 176, 185-186.

skenaarioon ja toimia osin oletusten pohjalta. Valtaosa tilanteenarvioinnista ja tiedustelutiedosta on kuitenkin kyseisessä operaatiossa pitänyt paikkansa. Vastaaajavaltio argumentoi, että sen historiallisen ja ajankohtaisen tiedon pohjalta, mikä viranomaisilla oli IRA:n toiminnasta, olisi ollut vastuutonta olettaa, että kohdehenkilöt eivät olisi yrittäneet laukaista pommia kiinniottotilanteessa.¹⁷¹

5.2.2 Tuomioistuimen johtopäätökset

Vastaaajavaltion kansalliseen lainsäädännön tasoon tuomioistuin ei halunnut ottaa kantaa, vaan totesi väitteen osalta, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen nojalla perustettujen instituutioiden - tässä tapauksessa Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimen - tehtäviin ei kuulu arvioida sopimusvaltioiden lainsäädännön yhteensopivuutta Euroopan ihmisoikeussopimuksen kanssa. Tuomioistuin ei kuitenkaan kykene osoittamaan Gibraltarin perustuslain ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artiklan välillä niin suurta eroavaisuutta, että sopimusta oltaisiin tämän valituskohdan osalta syytä epäillä loukatun. Tuomioistuimen mukaan tutkinnan riittävyyden mittarina ei voida pitää sitä, että tutkinta-aineiston perusteella olisi mahdollista nostaa siviilikanne. Kyseinen näkökulma sijoittuu luonteeltaan ennemmin 6 tai 13 artiklan alaan, mutta niiden loukkauksista ei ole kyseisessä tapauksessa valitettu. Siten tutkinnan laadun arviointi on tuomioistuimen mukaan tästä näkökulmasta tarpeetonta. Perusteluissaan tuomioistuin arvioi yhdeksäntoista päivää kestäneen kuolemansyöntutkinnan ja kattavan tutkinta-aineiston täyttävän riittävän tutkinnan vaatimukset. Valittajien väite kohdehenkilöiden suunnitelmallisesta tappamisesta on tuomioistuimen mukaan siinä määrin raskauttava väite, että sen arviointi vaati tuekseen kiistattomia todisteita. Kiistattomien todisteiden puutteessa tuomioistuin ei kykene osoittamaan 2 artiklaa näiltä osin loukatun.¹⁷²

Sotilaiden toiminta pidätystilanteessa on tilanteen ikävistä seurauksista huolimatta ollut hyväksyttävää. Tuomioistuimen mukaan sotilaat ovat toimineet hyvässä uskossa ja sen tiedon valossa, mikä heille on operaation johtajien toimesta annettu: terroristit todennäköisesti yrittävät laukaista pommin kiinnioton seurauksena. Tuomioistuin uskoo sotilaiden siten vilpittömästi uskoneen, että ampuminen on ollut tarpeellista ihmishenkien suojelemiseksi. Sillä, että sotilaiden päätöksenteon perustana ollut tieto on myöhemmin osoittautunut vääräksi, ei ole merkitystä. Hyvässä uskossa tapahtuneen toiminnan tuomitseminen asettaisi sopimusvaltioille kohtuuttoman taakan viranomaistoimintaa ajatellen. Tuomioistuin ei perusteluissaan näe sotilaiden toiminnan osalta 2 artiklaa loukatun.

¹⁷¹ McCann & muut v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 1995, kohdat 158, 187-190.

¹⁷² Sama, kohdat 153-156, 160-164, 179-180, 184.

Operaation yleisjärjestelyt ja operaation johtaminen olivat monilta osin puutteellisia tuomioistuimen mukaan. Tuomioistuimen ensisijainen moite operaation johtamisen osalta oli eri toimintavaihtoehtojen harkinnan puute. Vastaja valtio perusti toimintansa ja suunnitelmansa vahvasti tiedustelutietoon ja arvioihin tilanteen kehittymisestä sen suuremmin epäilemättä tietojensa oikeellisuutta. Tuomioistuin piti virheenä sitä, että epäilty autoineen ylipäättään päästettiin Gibraltarille, koska se antaa vaikutelman siitä, että Gibraltarin kansalaisten turvallisuus oli viranomaisille arvoltaan vähäisempää kuin todisteiden hankkiminen epäiltyjä vastaan vangitsemista ja tuomitsemista varten. Tuomioistuin piti myös erikoisena sitä, että vaikka tiedustelutiedon mukaan iskun epäiltiin tapahtuvan vasta kaksi päivää myöhemmin, niin viranomaiset eivät kuitenkaan ottaneet harkinnassaan vakavasti huomioon epäiltyjen mahdollisesti olevan Gibraltarilla vain tiedustelemassa aluetta iskuaan varten. IRA:n teknisestä kyvykkyydestä huolimatta ei muita laukaisuvaihtoehtoja kuin radiolaukaisua ole otettu riittävällä tavalla huomioon, mikä on osaltaan johtanut todellisuutta vaarallisempaan riskiarvioon. Tuomioistuin piti huolestuttavana myös pinnallista ohjeistusta ja heikkoa koulutusta tuliaisen käytön arviointiin siinä mielessä, että sotilailla ei soitettu olleen vaihtoehtoista koulutusta tai varautumista käyttää tuliaseitaan muuten kuin tappamismielessä. Edellä mainituista syistä johtuen tuomioistuin ei näytä vastaajavaltion kykenevän osoittamaan, että tappavan voiman käyttö olisi tilanteessa ollut välttämätön keino suojella sivullisia laittomalta väkivallalta 2 artiklan toisen luvun tarkoittamassa mielessä. Tuomioistuin totesi vastaajavaltion loukanneen tältä osin sopimuksen 2 artiklaa.¹⁷³

5.2.3 Huomioita McCann -tapauksesta

McCann -tapaukseen viitataan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä usein. Sen kenties merkittävin tulkinnallinen yksityiskohta on tuomioistuimen vahvistama viranomaisten harkintavaltaa puoltava päätös. Tuomioasiakirjan kohdassa 200 todetaan, että sotilaat tekivät päätöksiä ja toimivat sen tiedon valossa mikä heillä vallitsevassa tilanteessa oli ja vilpittömästi uskoivat ampumisen olevan tarpeellista sivullisten suojelemiseksi, vaikka tuo tieto myöhemmin osoittautuikin vääräksi. Olisi sopimusvaltioiden toiminnan kannalta vahingollista tuomita niitä sellaisten seikkojen perusteella, mitä sopimusvaltion viranomaisilla ei ole ollut mahdollisuutta tietää. McCann -tapaukseen viitataan tuomioistuimen oikeuskäytännössä erimerkiksi edellä mainitussa *Jaloud v. Alankomaat* -tapauksessa sekä jäljempänä mainittavassa *Huohvanainen v. Suomi* -tapauksessa.

¹⁷³ McCann & muut v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 1995, kohdat 203-214.

McCann -tapauksessa vastaajavaltion todettiin loukanneen 2 artiklan kovaa ydintä sillä perusteella, että operaation riittämätön suunnittelu ja johtaminen eivät olleet 2 artiklan vaatimusten mukaisia. Tapauksessa tappavan voiman käyttö oli ollut vallitsevaa tilanteeseen ja sotilaiden käytössä olleeseen tietoon nähden perusteltua samoin kuin tapauksen tutkinta. Ongelmaksi nähtiin se, että operaation suunnittelu ja valmistelu osiltaan auttoivat luomaan sen tieto- ja toimintapohjan, minkä vuoksi voimankäyttö itsessään muodostui perustelluksi. Vahva tukeutuminen tiedustelutietoon ja ensisijainen varautuminen vaarallisimpaan mahdolliseen tilannekehitykseen rajoittivat operaation toimintavaihtoehtoja ja omalta osaltaan edesauttoivat sotilaiden välitöntä siirtymistä tappavan voiman käyttöön. Tuomioistuimen perustelut kumpuavat jälkiviisauksesta ja omasta mielestäni antavat ristiriitaisen signaalin. Perustelujen alussa todetaan, että oikeus elämään on ihmisoikeussopimuksen perustavanlaatuinen oikeus ja elämän suojelun tulee olla ensisijainen tavoite tämän kaltaisissa operaatioissa. Perusteluiden lopussa viranomaisten toteuttamaa operaation suunnittelua moititaan siitä, että toiminta ja varautuminen ovat perustuneet vaarallisimpaan tilannekehitysvaihtoehtoon, eikä lievempiä mahdollisuuksia ole otettu riittävällä tavalla huomioon. Itse pidän varsin epätodennäköisenä sitä, että vaaraan varautumista oltaisiin muutettu, vaikka lievemmat ja pienempää vaaraa tuottavat vaihtoehdot oltaisiin kartoitettu laajemmin.

Tuomio ei ollut likimainkaan yksimielinen, vaan äänestystulos 2 artiklan loukkauksen osalta oli 10 puolesta ja 9 vastaan. Tuomioasiakirjan liitteenä on yhdeksän tuomarin allekirjoittama eriävä mielipide. Eri mieltä olleet tuomarit ovat kyllä samaa mieltä tutkinnan riittävydestä sekä sotilaiden päätöksestä käyttää tappavaa voimaa vallitsevien tietojen valossa. Tuomarit ovat kuitenkin yhdessä eri mieltä tuomioistuimen enemmistön päätöksestä tuomita sopimusloukkaus operaation suunnittelun ja toteutuksen perusteella. He haluavat kehottaa tuomioistuinta tarkastelemaan tosiseikastoa operaation suunnittelun ja toteutuksen osalta jälkiviisastelematta, sillä viranomaiset ovat joutuneet rakentamaan koko operaation puutteellisen tiedon varassa ja nopeasti kehittyvässä tilanteessa kohdehenkilöiden samalla aktiivisesti salatessa oman toimintansa. Tuomareiden mielestä tapauksen tutkinnassa ei ole kyetty osoittamaan, että jokin toinen toimintasuunnitelma olisi käytettävissä olevien tietojen perusteella parempi. Vastaajavaltion on täytynyt tehdä valinta ihmishenkien suojelemisessa joko kohdehenkilöiden tai viattomien sivullisten hengen välillä tilanteessa, missä kohdehenkilöiden tiedettiin pitävän viranomaisia ensisijaisena kohteenaan ja siviilihenkien menetyksiä hyväksyttävinä oheisvahinkoina. Tuomarit ottavat yhteisessä mielipiteessään kantaa useisiin kohtiin tuomioistuimen perusteluissa operaation suunnittelun ja toteutuksen yksityiskohtien osalta, mikä osoittaa, että tuomareiden keskuudessa on vallinnut laaja erimielisyys useilta osin.

Kokonaisuuden osalta tuomarit kuitenkin huomauttavat mielipiteessään, että sopimusvaltion tuomitseminen 2 artiklan loukkauksesta on erittäin vakava asia, minkä vuoksi perusteluihin ei voi jäädä lainkaan epäilyksen varaa. Tuomareiden mielestä operaation toteutuksen osalta ei tutkinnassa ole selvinnyt niin raskauttavia seikkoja, että ne riittäisivät 2 artiklan loukkauksen perusteeksi. Tapauksessa tehty päätös käyttää tappavaa voimaa on ollut vallinneessa tilanteessa ehdottoman tarpeellista, eikä Yhdistynyt Kuningaskunta ole tuomareiden mielestä rikkonut velvoitteitaan.¹⁷⁴

5.3 Finogenov ym. v. Venäjä, 2011

Finogenov ym. v. Venäjä -tapauksen ratkaisu vuodelta 2011 alkoi kahdesta yksilövalituksesta. Ensimmäisessä valituksessa oli seitsemän valittajaa ja toisessa viisikymmentä seitsemän. Valitusten sisällöt olivat siinä määrin yhteneväisiä, että tuomioistuin yhdisti valitukset yhdeksi tapaukseksi. Valitusten keskiössä oli viranomaisten toiminta Dubrovka -teatterin valtauksessa vuonna 2002. Tapaus ratkaistiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ensimmäisen jaoston toimesta 20. joulukuuta vuonna 2011 ja jaoston antama tuomio muuttui lopulliseksi, sillä kukaan osapuolista ei esittänyt tapauksen siirtämistä suureen jaostoon.¹⁷⁵

Lokakuun 23 päivän iltana vuonna 2002 yli 40 hengen terroristijoukko valtasi Dubrovka -teatterin Moskovassa. Terroristit kuuluivat Tšetšenian separatistiliikkeeseen. Iskun tavoitteena oli pakottaa Venäläiset joukot vetäytymään Tšetšenian hallintoalueelta. Terroristijoukko oli varustautunut sarjatuliasein ja räjähtein. Terroristit ottivat panttivangiksi yli 900 ihmistä. Rakennus ansoitettiin, vangit koottiin teatterin pääsaliin ja vankien sekaan sijoitettiin 18 pommiliivein varustettua terroristia. Myös teatterirakennuksen hallinnollinen siipi valloitettiin terroristien toimesta. Valtauksessa käynnistyi kolmen päivän piiritystilanne. Piirityksen aikana terroristit kävivät neuvotteluja useiden poliittisten henkilöiden kanssa. Neuvotteluiden tuloksena teatterista vapautettiin panttivankeja ja sinne toimitettiin ruokaa ja vettä.¹⁷⁶

Mittakaavaltaan huomattavan suuren panttivankitilanteen ratkaisemiseksi perustettiin kriisisolu, jonka johtajaksi nimettiin FSB:n (Federal Security Service) varapäälikkö. Tapahtumapaikan läheisyyteen noin neljän sadan metrin päähän teatterista tuotiin pelastuslaitoksen yksiköitä, nostureita, kaivinkoneita ja puskutraktoreita mahdollisen räjähdysen aiheuttaman rojun raivaamiseksi. Moskovan ensihoitokeskus sekä terveysviraston

¹⁷⁴ McCann & muut v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 1995, Joint Dissenting Opinion of Judges Ryssdal, Bernhardt, Thor Vilhjalmsson, Gölcüklü, Palm, Pekkanen, Sir John Freeland, Baka ja Jambrek, kohdat 1-25.

¹⁷⁵ Finogenov & muut. v. Venäjä, 2011, kohdat 1-5.

¹⁷⁶ Sama, kohdat 8-9.

alainen onnettomuuslääkintäkeskus vastasivat osallisten lääkinnän koordinoinnista ja toteutuksesta. Lääkinnällistä toimintaa johti Moskovon julkisen terveydenhuollon johtaja, joka oli yksi kriisisolun jäsenistä. Lääkintähenkilöstöä oli 24. lokakuuta alkaen paikalla teatterin läheisyydessä kokonaisuudessaan viisi ambulanssia, osasto lääkintähenkilöitä sekä lääkintäbussi. Toinen lääkintäosasto oli valmiudessa läheisessä sairaalassa, missä se tarjosi kriisiapua panttivankien omaisille. Lähimmästä sairaalasta siirrettiin potilaita muihin sairaaloihin, sairaalan henkilöstöä vahvennettiin kirurgeilla ja ensihoitolääkäreillä muista sairaaloista, sairaalaan valmisteltiin kuusi ylimääräistä leikkaussalia ja elvytystiimejä valmisteltiin kaksi lisää. Kaupungin lähisairaaloiden johtajat ja evakuoitihenkilöstö perehdytettiin vallitsevaan tilanteeseen. Viranomaiset määrittivät 17 sairaalaa, joihin potilaita valmistauduttiin evakuoimaan. Moskovon johtava anestesialääkäri kävi useissa näistä sairaaloista saamiensa ohjeiden mukaan tarkastamassa, että sairaalat olisivat valmiina ottamaan vastaan ampuma- ja räjähdysvammapotilaita.¹⁷⁷

26. lokakuuta noin kello 05:00-05:30 turvallisuusjoukot syöttivät teatterin ilmanvaihtojärjestelmään tuntematonta tainnuttavaa kaasua. Muutamaa minuuttia myöhemmin, räjähtein varustautuneiden terroristien menetettyä tajuntansa, turvallisuusjoukot rynnäköivät sisään rakennukseen. Suurin osa terroristeista ammuttiin tajuttomana, muut ammuttiin vastarinnan murtamiseksi. Rynnäköstä tehtiin nopeasti julkinen tiedote rynnäkönnistumisesta, mutta kaasun käyttöä ei tiedotteessa mainittu. Yli 730 vankia vapautettiin, joskin luku on epävarma, sillä kaikki vapautetut eivät kehotuksista huolimatta ilmoittautuneet viranomaisille. Kokonaisuudessaan 129 panttivankia kuoli: 102 kuoli tapahtumapaikalla, joista 3 ampumavammoihin, 21 kuoli evakuoinnin aikana ja yhteensä kuusi henkilöä kuoli sairaaloissa. Luvuissa on vaihtelua viranomaislähteestä riippuen.¹⁷⁸

Pelastus- ja evakuointitoiminnan osalta asianomistajien ja valtion näkemykset eroavat vahvasti toisistaan. Valituksen mukaan tajuttomia panttivankeja pinottiin vaihteleviin asentoihin teatterin pääsisäänkäynnin ympäristöön, mistä heitä ryhdyttiin siirtämään osin ambulanssein, osin tavallisten julkisen liikenteen linja-autoin evakuointisairaaloihin ilman lääkintähenkilöstön valvontaa. Siirron väitettiin olevan hidasta ja se toteutettiin ilman viranomaisten saattoa. Vastaajavaltion mukaan evakuointiin oli varattu riittävästi henkilöstöä ja materiaalia. Vastaajavaltion mukaan potilaat luokiteltiin kuntonsa mukaan eri ryhmiin ja he saivat tarvitsemansa hoidon tapahtumapaikalla. Turvallisuusjoukkojen lääkintähenkilöstö lääkitsi panttivankeja teatterin sisällä Nalaxonella (vastalääke opiaateille). Henkilöt, jotka eivät

¹⁷⁷ Finogenov & muut v. Venäjä, 2011, kohdat 15-21.

¹⁷⁸ Sama, kohdat 22-24.

saaneet vastalääkettä teatterissa, saivat sen myöhemmin joko kuljetuksen aikana tai sairaalassa. Koomapotilaat ja tajuttomat kuljetettiin ambulansseilla ja tajuissaan olevat linja-autoilla. Evakuointi päättyi vastaajavaltion mukaan 75 minuutissa panttivankien vapauttamisesta. Potilaat kärsivät kaasun aiheuttamasta laajasta kirjosta terveysongelmia, kuten hengitys- ja verenkiertoelimistön häiriöistä, tajunnan tason vaihtelusta, oksentelusta ja pakkoliikkeistä.¹⁷⁹

Tapauksen johdosta käynnistettiin tutkinta välittömästi. Asianosaiset saivat rajatun pääsyn omaistensa terveystietoihin tutkinnan osalta, mutta heiltä kiellettiin asiakirjojen jäljentäminen, asiakirjojen sisällön jakaminen kolmansille osapuolille sekä kaikki yhteydenotot tutkimuksia suorittaneisiin tahoihin. Moskovon kaupungin syyttäjänviraston johtamalle tutkinnalle haettiin ensimmäisen kerran lisää aikaa joulukuussa 2002 tutkinnan laajuuden vuoksi ja sitä jatkettiin useita kertoja. Valtio tuotti suuren määrän dokumentteja, sisältäen todistajanlausuntoja neuvottelijoilta, todistajanlausuntoja panttivangeilta, teknisiä tutkintaraportteja terroristien aseista ja räjähteistä, terveysviranomaisten raportteja, analyyskejä lääketieteellisistä raporteista sekä runsaasti terveysviranomaisten, pelastustyöntekijöiden, ensihoitajien ja lääkäreiden lausuntoja. Syyttäjänvirasto teki päätöksen jättää ketään syyttämättä tapauksen osalta tai tutkia tapausta enempää. Viranomaisten toiminnasta sen sijaan tehtiin useita rikosoikeudellisia kanteita, mutta ne kaikki hylättiin joko paikallisessa käräjä- tai hovioikeutta vastaavassa oikeusasteessa. Asianomistajat onnistuivat tuekseen hankkimaan videotallenteita, toksikologian erikoislääkäreiden lausuntoja ja muuta materiaalia, jota viranomaiset eivät olleet tutkinnassaan keränneet, mutta oikeustapaukset Venäjällä hylättiin uudesta aineistosta huolimatta.¹⁸⁰

5.3.1 Argumentointi

Valituksen ensimmäinen aihe koski Venäjän viranomaisten käyttämää tappavaa voimaa piiritystilanteessa. Valittajien mukaan tilanne oltaisiin voitu ratkaista ilman väkivaltaa, sillä useiden arvioiden mukaan terroristeilla ei ollut tosiasiallista aikomusta vahingoittaa panttivangeja. Tekosyyksi rynnäkölle oltiin käytetty vastaajavaltion toimesta väitettä, että terroristit telottivat panttivangeja, vaikka todellisuudessa yksi panttivanki kuoli vastustaessaan terroristeja ja muutama muu henkilö pyrkiessään sisälle teatteriin ulkopuolelta. Terroristit olivat jo vapauttaneet suuren ryhmän lapsia heti piirityksen alkuvaiheessa ja kaksi muuta lapsiryhmää seuraavina päivinä. Valittajien mukaan panttivangeilla oli ollut saatavillaan riittävästi vettä ja ruokaa. Valittajien teettämän selvityksen mukaan rakennuksen romahtamisriski oli hyvin pieni,

¹⁷⁹ Finogenov & muut v. Venäjä, 2011, kohdat 22-29.

¹⁸⁰ Sama, kohdat 30-155

vaikka kaikki räjähteet oltaisiin räjäytetty samaan aikaan. Viranomaiset olivat päättäneet käyttää kaasua, mutta päätöksen tekijää ei ole suostuttu kertomaan. Valittajien mukaan viranomaiset eivät pitäneet kaasua tappavana, vaikka viranomaiset olivat tietoisia kaasun vaikutuksista ja vaaroista erityisesti lapsille ja vanhuksille.

Valituksen toinen kokonaisuus liittyi rynnäkön jälkeisen evakuointioperaation toteuttamiseen. Valittajien mukaan evakuointi- ja pelastusoperaatio oli ollut monin tavoin puutteellinen: pelastushenkilöstöllä ei ollut tietoa käytetystä kaasusta, eikä pelastushenkilöstö siten kyennyt hoitamaan potilaita oikealla tavalla. Vastalääkettä ei ollut riittävästi evakuointiajoneuvoissa eikä sairaaloilla, minkä lisäksi potilaita ei oltu luokiteltu kuntonsa mukaan tai ainakaan siitä ei ole todisteita. Evakuointiajoneuvoja ei ollut riittävästi, minkä johdosta potilaita jouduttiin kuljettamaan istuma-asennossa ja ilman lääkintähenkilöstön valvontaa. Valittajien hankkimissa raporteissa epäiltiin kaasun olleen fentanyyliä tai sen johdannaista. Fentanyylin aiheuttaman yliannostuksen vuoksi kuoli potilaita siitä syystä, että tajuntansa menettäneitä ja oksentavia potilaita jätettiin makaamaan selälleen tai ajoneuvossa istuvaan asentoon, minkä johdosta potilaita tukehtui omaan kieleensä tai oksennukseensa. Tietoa kaasun käytöstä ja sen vaikutuksista ei jaettu riittävällä tavalla pelastushenkilöstölle eikä evakuointia johdettu tehokkaasti.¹⁸¹ Valituksen viimeinen aihe koski tehotonta tutkintaa. Valittajien mielestä viranomaiset eivät pyrkineet selvittämään viranomaistoiminnan oikeellisuutta vallinneessa tilanteessa. Viranomaiset olivat keskittyneet vain terroristien osuuteen asiassa ja kaikki omaisten esittämät pyynnöt ja vaatimukset oltiin joko sivuutettu tai niihin vastaamiseen oli kulunut kohtuuttoman kauan.¹⁸²

Vastaja valtio esitti omassa lausunnossaan toimineensa kaikin puolin kansallisen- ja kansainvälisen lainsäädännön mukaisesti. Terroristien käytössä ollut räjähdemäärä ja sen sijoittelu oli asettanut kaikki 900 panttivankia hengen vaaraan. Terroristien välisten puhelinkeskustelujen perusteella ei viranomaisille ollut jäänyt mitään epäselvyyttä siitä, etteivätkö terroristit aikoisi laukaista räjähteitä, mikäli heidän vaatimuksiinsa ei vastattaisi. Viranomaiset halusivat välttää räjähteiden käytön tainnuttamalla terroristit toimintakyvyttömiksi kaasun avulla. Koska teatterissa oli kaiken ikäisiä ja kaiken kuntoisia henkilöitä - oli mahdotonta määrittää ja säädellä kaasun määrää kaikille vaarattomaksi. Viranomaiset päättivät edellä mainituista syistä käyttää kaasua sen verran, että se riittää keskiverron mieshenkilön tainnuttamiseen. Viranomaiset hyväksyivät sen, että kyseinen määrä kaasua saattaa aiheuttaa vakavia ongelmia osalle teatterissa olleista henkilöistä. Vastaja valtio

¹⁸¹ Finogenov & muut v. Venäjä, 2011, kohdat 175-179.

¹⁸² Sama, kohdat 180-185.

piti perusteettomana väitettä, että panttivangit eivät olisi saaneet riittävää lääkinnällistä apua teatterin valtauksen jälkeen. Oleellisilla tahoilla oli ollut tieto kaasun käytöstä, lisää lääkintämateriaalia oltiin toimitettu sairaaloille ja evakuointi oltiin toteutettu ripeästi ja hyvässä järjestyksessä niillä resursseilla mitä viranomaisilla oli käytössään.

5.3.2 Tuomioistuimen johtopäätökset

Tuomioistuimen ensimmäinen tehtävä oli päätellä, että miltä osin tapauksen käsittely 2 artiklan kannalta on mahdollista. Vastajaavaltion ja valittajien näkemykset asioiden tilasta olivat niin radikaalisti erilaiset, että asioiden todellista tilaa on vaikea hahmottaa. Tappavan voiman osalta suurimmat ongelmat liittyvät kaasun käyttöön. Tuomioistuin sen paremmin kuin venäjän viranomaiset, turvallisuusjoukkoja lukuun ottamatta, ei tunne käytetyn kaasun koostumusta. On kuitenkin turvallisuustoiminnan kannalta perusteltua, että sen koostumus on pidetty salassa. Tuomioistuimen on arvioitava siten kaasun käyttöä sen todistusaineiston valossa mikä käytettävissä on. Vastajaavaltion virallisen näkemyksen mukaan ”suoraa kausaalista linkkiä” ei voida määrittää kuolemantapauksien ja kaasun käytön välille, vaan että kaasu on ollut vain osatekijä 125 kuolemantapauksessa. Panttivangit olivat vastajaavaltion mukaan piiritystilanteen heikentämiä ja monella menehtyneistä oli piileviä perussairauksia. Panttivangit poikkeuksetta kärsivät lisäksi nestehukasta, aliravitsemuksesta, psyykkisistä stressioireista sekä univajeesta. Tuomioistuimen mukaan kaasua ei voida luokitella harmittomaksi, koska sillä oli näin vakavia seurauksia. Sitä ei kuitenkaan ole perusteltua luokitella tappavaksi aseeksi, koska kaasun tarkoituksena ei mitään ilmeisimmin ollut tappaa henkilöitä, eikä sen voida osoittaa olevan erityisen herkästi tappavaa tervettä ihmistä kohtaan. Edellä mainituista syistä se on lähempänä ei-tappavia, tainnuttavia aseita kuin tuliaseita YK:n Voimankäytön ja tuliaseiden käytön perussääntöjen määritelmä mukaan¹⁸³. Tuomioistuimen mielestä on kuitenkin perusteltua tarkastella tapausta 2 artiklan valossa, sillä kaasun käyttö on piiritystilanteessa aiheuttanut potentiaalisen¹⁸⁴ kuoleman vaaran teatterissa olleille.¹⁸⁵

Viranomaisten operaatioiden suunnittelussa ja toteutuksessa on aina pyrittävä siihen, ettei tappavaa voimaa tarvitsisi käyttää. Kun sitä toisinaan joudutaan käyttämään, on huolehdittava siitä, että kaikki tarvittavat ennakkotoimet vaikutusten minimoimiseksi on suoritettu ja toimintavaihtoehdot kartoitettu. Ollakseen hyväksyttävää, tappavan voiman käytön tulee olla

¹⁸³ A/CONF.144/28/Rev.1, The Basic Principles on the Use of Force and Firearms, kohdat 2, 3 ja 4, s. 113.

¹⁸⁴ Potentiaalinen ja kiistaton hengen vaaran aiheuttaminen on tuomioistuimen oikeuskäytännössä katsottu myös 2 artiklan loukkaukseksi, vaikka tapaus ei vaatisikaan kuolonuhreja. Näin tuomioistuin arvioi esimerkiksi tapauksessa Makaratzis v. Kreikka, 2004, kohdat 49-55.

¹⁸⁵ Finogenov & muut v. Venäjä, 2011, 198-203.

ehdottoman tarpeellista 2 artiklan kohtien a, b tai c saavuttamiseksi. Tuntien Venäjän viranomaisten kamppailun terroristeja vastaan viimeisen viidentoista vuoden aikana ja ottaen huomioon tilanteet yllättävyyden ja vakavuuden, tuomioistuin on valmis antamaan Venäjän viranomaisille tapauksissa tietyn harkintamarginaalin, jonka tuomioistuin tapausta tarkastellessaan ottaa huomioon. Voimankäytön osalta tuomioistuin huomauttaa viranomaisten tavoitelleen kaikki kolmea 2 artiklan hyväksymisperustetta: ihmisten suojelua laittomalta väkivallalta, laillisen pidätyksen toteutus tai pakenemisen estäminen sekä kapinan tai mellakan kukistaminen. Valittajien mukaan panttivankikriisi oltaisiin voitu päättää rauhanomaisesti, mutta tuomioistuimen on arviossaan otettava huomioon viranomaisten tilannekuva. Tuomioistuin huomauttaa, että kuten McCann -tapauksessa, viranomaisen toiminta saattaa olla oikeutettua, mikäli se perustuu sellaiseen tietoon mikä kyseisellä hetkellä on käytettävissä, vaikka kyseinen tieto myöhemmin osoittautuisi vääräksi. Monta päivää kestäneessä piiritystilanteessa, missä neuvottelut olivat tuottaneet vain laihoja tuloksia, panttivankeja lähes tuhat, terroristit raskaasti aseistautuneita ja osoittaneet tappamisaikeensa sekä vaatimuksensa, joita ei ollut todellisuudessa mahdollista toteuttaa - tuomioistuin totesi, että viranomaisilla oli hyvä ja perusteltu syy uskoa, että rynnäkkö rakennukseen oli pienimmän haitan tie.¹⁸⁶

Valittajat katsoivat kaasun käytön olleen 2 artiklan vastaista, sillä tappavana annoksena ja terveydelle äärimmäisen haitallisena yhdisteenä se sai aikaan enemmän haittaa kuin hyötyä. Tuomioistuin huomauttaa, että kaasun käyttö oli epätavanomaista ja siihen liittyvä oikeuskäytäntö, samoin kuin lainsäädäntö ja ohjeistus vähäistä. Pelkkä epätavanomaisuus ei kuitenkaan riitä 2 artiklan loukkauksen perusteeksi. Tuomioistuin ei halua ottaa kantaa käytettyyn kaasun konsentraatioon ja mitoitukseen, mutta huomauttaa, että hyvin monet panttivangit kävelivät omin jaloin ulos rakennuksesta. Terroristit eivät kuitenkaan räjäyttäneet pommejaan, oli syy sitten terroristien huonossa ohjeistuksessa, kaasun aiheuttamassa sekavuudessa tai humanitäärisissä seikoissa. Tuomioistuimen mielestä kaasun käyttö vähensi osaltaan räjähdysten riskiä ja terroristien vastarintaa luoden vaarattomamman mahdollisuuden rynnäkönn toteuttamiseen. Tuomioistuimen mukaan kaasun käyttö ei ollut 2 artiklan vastaista, eikä kaasun käyttöä voida pitää tilanne huomioon ottaen ylimitoitettuna toimenpiteenä.¹⁸⁷

Pelastusoperaation suunnittelu ja toteutus sen sijaan kärsivät vakavista puutteista. Piiritystilanne kesti lähes kolme päivää ja kriisisolu perustettiin suunnittelemaan operaatiota jo päivistä ensimmäisenä. Viranomaisilla on siten ollut riittävästi aikaa suunnitella rynnäkönn jälkeiset toimenpiteet paremmin kuin miten ne lopulta toteutettiin. Pelastustoiminta vaikuttaa

¹⁸⁶ Finogenov & muut v. Venäjä, 2011, kohdat 206-226.

¹⁸⁷ Sama, kohdat 227-236.

olleen huonosti koordinoitua, sillä potilaiden luokittelua ja merkintää ei näytä toteutetun millään tavalla, eikä siten tietoa potilaista ole vaihdettu viranomaisten kesken. Luokittelun puutteesta johtuen ei pelastushenkilöstöllä ole ollut selkeitä perusteita potilaiden priorisointiin ja jotkin potilaat ovat saaneet vastalääkettä useamman annoksen joidenkin potilaiden jäädessä kokonaan ilman. Potilaiden jakoa sairaaloihin ja kuljetuksiin ei näytä käytännössä johtaneen kukaan, mikä on johtanut tilanteisiin, missä samaan sairaalaan on tuotu kerralla useampi osasto eri kuntoisia potilaita. Potilaiden hoitoa ja kuljetusta on vaikeuttanut se, ettei kaasun käytöstä ole kerrottu pelastushenkilöstölle, mikä osaltaan olisi auttanut pelastushenkilöstöä oireiden ennakoimiseen ja kuljetusasetojen määrittämiseen. Vastalääkettä ei myöskään näytä olleen varattu riittävästi massamaiseen kaasualistukseen, sillä vastalääkettä on jouduttu jälkikäteen toimittamaan sairaaloille. Osalla sairaaloista ei ole ollut vastalääkettä lainkaan ensimmäisten potilaiden saapuessa. Kyseiset suunnittelun, johtamisen sekä varautumisen ongelmat olisi tullut tunnistaa jo piiritystilanteen vielä ollessa käynnissä. Näillä perusteilla tuomioistuimien yksimielisesti katsoi vastaajavaltion epäonnistuneen vastata pelastus- ja evakuointitoiminnan osalta 2 artiklan vaatimuksiin.¹⁸⁸

Tapausta seurannutta tutkintaa tuomioistuimien piti lähtökohtaisesti puutteellisenä. Viranomaisten toimintaa ja vastuuta kieltäydyttiin omatoimisesti tutkimasta vastaajavaltion toimesta sekä siviilihenkilöiden esittämät tutkintapyynnot hylättiin toistuvasti. Kaasun koostumusta ei ikinä selvitetty tutkiville viranomaisille, käskynantajaa tai käskyn ajankohtaa kaasun käyttämisestä ei ikinä saatu selville, mikä osiltaan olisi voinut edistää evakuointi- ja pelastussuunnitelman arvioinnissa. Kaikki kriisisolun työskentelyyn liittyvä aineisto jostain syystä tuhottiin pian tapahtuneen jälkeen eikä kriisisolun kaikkia henkilöitä oltu tavoitettu kuultavaksi tutkijoiden toimesta. Osa tutkijoista oli myös osallistunut piirityksen aikana itse operaatioon eri rooleissa, mikä omalta osaltaan vaaransi tutkimuksen puolueettomuuden. Tutkimuksen nähtiin tuomioistuimen mielestä olevan niin monilta osin puutteellinen ja puolueellinen, että se ei täyttänyt 2 artiklan proseduraalisen ulottuvuuden vaatimuksia.¹⁸⁹

5.3.3 Huomioita Finogenov -tapauksesta

Finogenov -tapaus on merkityksellinen tapaus EIT:n oikeuskäytännön kannalta, sillä se korostaa suuresti ensinnäkin sitä suurta keinovalikoimaa, jota viranomaisilla on toiminnassaan mahdollisuus hyödyntää. Kyseisessä tapauksessa käytettiin arvioiden mukaan kaasumaista fentanylä, jolla terroristit haluttiin saattaa kyvyttömiksi toteuttaa uhkaustaan räjäyttää teatteri

¹⁸⁸ Finogenov & muut v. Venäjä, 2011, kohdat 237-266.

¹⁸⁹ Sama, kohdat 267-282.

panttivankeineen. Itse rynnäköintipäätöstä tai kaasun käyttöä rynnäköön ensimmäisessä vaiheessa tuomioistuimen toimesta ei julistettu 2 artiklan vastaiseksi. Toisekseen se korostaa suunnittelun tärkeyttä viranomaistoiminnassa siinä mielessä, että tuomioistuimen ratkaisun mukaan viranomaisten suunnittelemat ja toteuttamat hoitotoimenpiteet sisältyvät yhtä lailla 2 artiklaan kuin hengen riistäminen. Jäsenvaltion langettava tuomio 2 artiklan loukkauksesta perustui puutteelliseen hoidon suunnitteluun ja hoidon toteutukseen sekä puutteelliseen tutkintaan.

Tapaus ja tuomioistuimen perustelut eivät kuitenkaan ole täysin aukottomat, sillä tuomioistuin on ottanut kantaa vain niihin asioihin, jotka sen on ollut mahdollista todisteiden valossa vahvistaa todeksi. Valittajien mukaan sekä terroristit, että panttivangit ovat haistaneet ja nähneet kaasun, kun sitä on laskettu teatterin ilmanvaihtokanavaan¹⁹⁰. On mahdotonta sanoa miksi terroristit eivät ole siitä huolimatta toimineet. Joko terroristit ovat päättäneet olla laukaisematta räjähteitään, heillä on ollut huonot toimintaohjeet, tai kaasu on vaikuttanut jo ennen sen havaitsemista. Syytä terroristen toimintaan on mahdotonta osoittaa, mutta jos syyn oltaisiin voitu vahvistaa olleen jokin muu kuin kaasun tavoitellun kaltainen vaikutus - olisi tuomioistuimen kanta kaasun käyttöön saattanut olla erilainen. Tällä kertaa tuomioistuin luotti vastaajavaltion argumentointiin ja puolsi vastaajavaltion näkemystä kaasun toimivuudesta, minkä johdosta kaasun käyttöä ei arvosteltu sen dramaattisista vaikutuksista huolimatta¹⁹¹.

Vastaajavaltion mukaan pelastus- ja evakointisuunnitelma toteutettiin juuri niin kuin pitikin, eikä siinä vastaajavaltion mielestä ollut puutteita¹⁹². Todistajanlausunnot lääkäreiltä ja pelastustyöntekijöiltä kertovat kuitenkin karua kieltä siitä, että heillä ei ollut tietoa kaasun käytöstä, kaasun vaikuttavasta aineesta, lääkityistä potilaista, evakointisuunnitelmasta eikä potilaiden luokittelusta¹⁹³. Suuri osa kuulustellusta pelastushenkilöstöstä ei myöskään tuntunut tietävän kuka evakointia johtaa¹⁹⁴. Turvallisuusjoukot suunnittelivat ja toteuttivat kaasun käytön sekä aloittivat sen johdosta ensihoidon teatterissa. Ennakkotietoa kaasun käytöstä tai sen edellyttämistä hoitotoimenpiteistä ei kuitenkaan näytä jaetun muille. Lääkinnän aloitti turvallisuusjoukkojen lääkintähenkilöstö. Heillä oli tieto kaasun käytöstä ja siitä, että Nalaxonea tulisi käyttää kaasun vastalääkkeenä¹⁹⁵. Lääkintätoimenpiteiden suunnittelu oli puutteellista esimerkiksi siksi, että vastalääkettä saaneita potilaita ei merkitty. Merkitsemättä jättäminen puolestaan on johtanut erään väitteen mukaan siihen, että vastalääkettä on annettu

¹⁹⁰ Finogenov & muut v. Venäjä, 2011, kohta 22.

¹⁹¹ Sama, kohdat 233-234, 236.

¹⁹² Sama, kohdat 26, 196-197.

¹⁹³ Sama, kohdat 54-93.

¹⁹⁴ Sama, kohdat 72-83, 86, 89-91, 93.

¹⁹⁵ Sama, kohdat 26, 54.

samalle henkilölle useampia annoksia, mikä itsessään on aiheuttanut kuoleman vaaran¹⁹⁶. Välittömän ensihoidon aloittamiseksi ei teatterille oltu varattu riittävää määrää vastalääkettä eikä sitä oltu varattu riittävästi myöskään sairaalaloille tai evakuointiajoneuvoihin. Tuomioistuimien näki viranomaistoiminnan erityisesti ensihoito- ja pelastustoiminnan kannalta riittämättömäksi.

5.4 Huohvanainen v. Suomi, 2007

Huohvanainen v. Suomi -tapaus vuodelta 2007 sai alkunsa yksilövalituksesta, jonka teki poliisin piirityksessä kuolleen J:n veli. Valituksen mukaan vastaajavaltio oli laiminlyönyt 2 artiklan mukaisia sopimusvelvoitteitaan suojella elämää syyllistymällä tarpeettomaan henkilön surmaamiseen sekä laiminlyömyllä kuolemaan johtaneen tapauksen tutkinnan. Piiritystilanne tapahtui loppuvuodesta 1994. Tapaukseen liittyen syytettiin yhteensä viittä poliisia vaihtelevilla rikosnimikkeillä. Osaa poliiseista syytettiin syyttäjän toimesta ja osaa J:n omaisten toimesta. Kaikkia poliiseja vastaan nostetut syytteet hylättiin ensin käräjäoikeudessa ja myöhemmin hovioikeudessa. Vuonna 1999 korkein oikeus ei myöntänyt tapauksessa valituslupaa. Toukokuun 8. päivänä vuonna 2000 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin vastaanotti yksilövalituksen ja se hyväksyttiin käsiteltäväksi vuonna 2006.¹⁹⁷ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen neljäs jaosto ratkaisi tapauksen huhtikuussa 2007¹⁹⁸.

Marraskuun 30. päivän iltana vuonna 1994 Uudellamaalla 27-vuotias ”J” uhkasi taksin kuljettajaa aseella. Hän käski kuljettajan vatsalleen maahan ja painoi pistoolinsa äänenvaimentimen vasten tämän takaraivoa ja antoi ymmärtää protestoinnin seurausten olevan vakavia. Lopulta J kuitenkin poistui paikalta ja vetäytyi kotiinsa Ängeslandetin saarelle Kirkkonummen kupeessa. Muutaman sadan hehtaarin metsikköisessä saarella olleet asumukset evakuoitiin ja saareen johtaneet kaksi siltaa suljettiin. Lämpötila oli nollan tutumassa eikä maassa ollut lunta. Sää oli pilvinen. Keliolosuhteiden vuoksi suurin osa piiritysoperaatiosta toteutettiin pimeydessä. Maasto oli vaikeakulkuista kivikon ja tiheän puuston vuoksi.¹⁹⁹

Poliisi sai taksin kuljettajan soittaman hätäpuhelun seurauksena tehtäväkseen pidättää J:n aseellisesta ryöstöstä ja laittomasta uhkauksesta epäiltynä. J:tä lähdettiin pidättämään kotoaan Kirkkonummen läheisyydestä. Poliisi selvitti yön aikana, että J:llä oli entuudestaan rikostaustaa ja että hän oli aikaisemminkin ollut aseellisessa piiritystilanteessa. J oli myös ollut hoidettava

¹⁹⁶ Finogenov & muut v. Venäjä, 2011, kohta 116.

¹⁹⁷ Huohvanainen v. Suomi, 2007, kohdat 1-4, 14, 19, 46, 48, 51, 56-57, 63-64, 68, 69.

¹⁹⁸ Sama, tuomion kohta 1.

¹⁹⁹ Sama, kohdat 7-12.

mielenterveyslaitoksessa ja hänen arvioitiin olevan äärimmäisen vihamielinen poliisia kohtaan. Poliisin yhteydenotto J:n hoitolaitokseen paljasti, että hänen kanssaan olisi äärimmäisen vaikea käydä neuvottelua J:n impulsiivisuuden, vainoharhaisuuden ja yhteistyökyvyttömyyden vuoksi. J:n profiilin selvittämiseksi poliisi pyysi arviot myös kahdelta psykiatrilta ja edellisessä piirityksessä apuna olleelta psykologilta, kuten myös J:n perheenjäseniltä ja tuttavilta. J:n talon oli piiritettyä noin kello 12:00. Rajavartiolaitos tuki poliisia virka-apuna yhdellä partioveneellä sekä helikopterilta. Paikalla oli myös palolaitoksen pelastusyksiköitä sekä ambulanssihelikopteri. Piiritystä johtanut ylikomisario T pyysi poliisin erikoisyksikön paikalle ja se saapui noin kello kahdelta iltapäivällä. Erikoisjoukkoa johti ylikomisario H. Päivän ja yön aikana J:n havaittiin kantavan talossa mukanaan kahta pitkäpiippuista asetta. Häneen ei saatu puhelimitse yhteyttä jatkuvista yrityksistä huolimatta. J ampui piirityksen kestäessä useita laukauksia kohti poliisia ja uhkasi räjäytyksellä, mistä johdosta poliisi uskoi hänellä olleen hallussaan myös räjähteitä.²⁰⁰

Neuvottelija sai väliaikaisesti J:hin yhteyden, mutta hän myöhemmin kieltäytyi yhteydenpidosta. Toisena päivänä tilannejohtajan pyynnöstä Puolustusvoimat tuki poliisia virka-apuna kahdella panssaroidulla ajoneuvolla kuljettajineen. J:n taipumattomuuden vuoksi poliisi pyrki lamauttamaan hänet kyynelkaasulla talon viereen ajatusta panssariajoneuvosta käsin, mutta kyynelkaasulla ei ollut havaittavaa vaikutusta. J ampui talosta käsin useita laukauksia kohti poliisin hakuvaloja sekä rajavartiolaitoksen partiovenettä. Hän heitti myös ikkunasta bensakanisterin sekä ainakin kaksi ”Molotovin Cocktaileja” kohti viranomaisia. Samassa yhteydessä piiritetty talo syttyi palamaan. J:n käytös vaikutti muuttuvan jatkuvasti vihamielisemmäksi ja itsetuhoisemmaksi. Tulipalon ja kyynelkaasun vuoksi koiran tai iskuryhmän käyttäminen J:n kiinniottamiseksi eivät olleet mahdollisia toimintavaihtoehtoja, joten J päätettiin ottaa kiinni hänen yrittäessään ulos palavasta talosta. Kiinniotossa oli määrä käyttää äärimmäisenä keinona ampuma-asetta. Pysäyttävänä keinona käytettäisiin jalkaan tähdättävää laukausta, millä J:n pakeneminen estettäisiin. kello 06:31 Poliisi T.L sai käskyn ampua. Hän ampui laukauksen J:tä kohti panssaroidusta ajoneuvosta. Laukauksen ampumiseksi käytettiin haulikkoa ja 9x9mm täyteistä 18 metrin etäisyydeltä. Laukaus osui J:n oikeaan käteen ja hänen oikean reitensä yläosaan. Laukauksella ei ollut havaittavaa vaikutusta J:n toimintaan. J tuli ryömien ulos palavasta talosta noin kello 7 kaksi asetta mukanaan. Tuolla hetkellä J:hin osui kaksi laukausta samanaikaisesti konstaapeleiden A ja L ampumina. Laukaukset ammuttiin lähemmän panssaroidun ajoneuvon ampumakaloteista ja niillä oli tarkoitus osua J:n käteen ja hartiaan, mutta hänen asentonsa, ballistisen kulman ja lyhyen tähtäämisen käytettävissä olevan ajan vuoksi toinen laukauksista osui J:tä päähän. J kuoli tapahtumapaikalla elvytysyrityksistä

²⁰⁰ Huohvanainen v. Suomi, 2007, kohdat 14, 16, 18-19, 20-21, 23.

huolimatta kello 07:35. Tapahtumapaikka eristettiin ja tapauksen tutkinta aloitettiin välittömästi.²⁰¹

5.4.1 Argumentointi

Valittajan ensisijainen väitös oli, että mielenterveydeltään järkkyneen J:n ampuminen piiritystilanteessa ei perustunut välttämättömyyteen, vaan mielivaltaan. Väitöksen mukaan vastaajavaltio oli loukannut 2 artiklan kovaa ydintä käyttämällä kuolettavaa voimaa, mikä ei ollut tilanteessa ehdottoman tarpeellista. Valittajan mielestä J oltaisiin voitu ottaa tilanteessa kiinni elävänä. Valittajan mukaan kahdesta ampumavammasta kärsinyt J oli asunnosta ulos tullessaan ollut pimeyden sokaisema, hänen aseensa eivät olleet viritettyinä eivätkä ne osoittaneet kohti poliisia. Hänen mukaansa poliisi ei ollut tilanteessa vaarassa, sillä lähimmät poliisit olivat suojautuneena panssaroituun ajoneuvoon. Ensisijaista argumenttiaan tukemaan valittaja esitti, että J:n ampuminen ei perustunut suunnitelmaan, vaan edusti räikeää piittaamattomuutta poliisin voimankäytösäännöistä. J:tä oli ammuttu päähän 9x9mm pistoolin patruunalla hänen ollessaan oviaukolla, vaikka käskyn mukaan häntä tulisi ampua ensisijaisesti jalkoihin haulikolla ja vain siinä tapauksessa, että J pyrkii saartorenkään lävitse. J:tä oli poliisin väittämän mukaan ammuttu itsepuolustukseksi, vaikka radioliikennetallenteen mukaan J:n havaitsemisen ja tappavan laukauksen ampumisen välillä kuluu aikaa 7 sekuntia. Valittaja kyseenalaisti myös neuvottelijan ammattitaidon piiritystilanteessa sekä poliisin päätöksen olla antamatta J:n veljen ja J:lle entuudestaan tutun poliisin keskustella hänen kanssaan. Valittajan näkemyksen mukaan myöskään sivullisille ei aiheutunut tilanteessa haittaa, sillä koko lähiseutu oli viranomaisten toimesta evakuoitu.²⁰²

Valittajan toinen väitös 2 artiklan loukkauksesta koski tapauksen tutkinnan pätevyyttä. Valittajan mukaan tapaukseen liittyneet poliisin mediatiedotteet olivat olleet virheellisiä ja antaneet tapauksen luonteesta väärän kuvan. Hänen mielestään epäpätevän tutkinnan seurauksena syyttäjän ajamat syytteet ovat olleet epäkelvoja. Tutkinnan lähtökohtana on valittajan mukaan pidetty sitä, että J on aikonut tehdä itsemurhan tulella poliisin ampumaksi piiritystilanteen päätteeksi. Tutkinnan tavoitteena on ollut hankkia vain edellä mainittua hypoteesia tukevaa tietoa. Tutkinnan seurauksena viralliseen syytteesen haettiin vain erikoisjoukon johtajaa sellaisista asioista, jotka eivät olleet todenmukaisia ja luonnollisesti

²⁰¹ Huohvanainen v. Suomi, 2007, kohdat 25, 27-37.

²⁰² Sama, kohdat 78-84.

tyrmättiin oikeudessa. Johtajan syyttämisen seurauksena itse laukaukset ampuneet poliisit vapautettiin syytteistä.²⁰³

Vastaajavaltio argumentoi omaan arvioonsa perustuen J:n aiheuttaneen vakavaa uhkaa tilanteessa olleille, sillä hänen tiedettiin olleen piiritystilanteessa ennenkin ja osallistuneen väkivaltaisiin rikoksiin. Hänen mielenterveysongelmansa tunnettiin yhtä lailla kuin hänen vihamielisyytensä poliisia kohtaan. Hän oli myös piirityksen kestäessä uhkaillut ja ampunut kohti poliisia. Vastaajavaltio esitti, että se ei puuttunut J:n perusoikeuksiin enempää kuin lain sallimissa määrin, sillä poliisilla oli jo valmiiksi epäily hänen syyllistyneen laittomaan uhkaukseen ja aseelliseen ryöstöön, mikä itsessään oikeutti poliisin J:n kiinniottoon.²⁰⁴ Vastaajavaltio viittasi myös tapaukseen *McCann v. Yhdistynyt kuningaskunta*, missä tuomioistuimen perusteluiden mukaan voimankäyttö voi olla sallittua, mikäli se perustuu vilpittömään tilannearvioon, vaikka kyseinen tilannearvio myöhemmin osoittautuisi vääräksi²⁰⁵. Poliisin tuli toiminnassaan ottaa huomioon sekä poliisin oman toiminnan ja henkilöstön turvaaminen, että ympäröivän yhteiskunnan turvaaminen. Mikäli J olisi päässyt aseistettuna murtautumaan saartorenkkaan ulkopuolelle, niin hän olisi hyvin todennäköisesti aiheuttanut vaaraa muualla²⁰⁶.

Vastaajavaltion näkemyksen mukaan operaation suunnittelu ja johtaminen rakentuivat vastauksena J:n toimintaan aina hätäpuhelusta piiritykseen asti. Operaatio oli suunniteltu ja sitä johdettiin kokeneiden poliisijohtajien toimesta, jotka olivat aikaisesta vaiheesta asti läsnä tapahtumapaikalla. Kokonaisuudessaan toiminta oli perustunut juuri kyseisiä tapahtumia varten laadittuihin valmiisiin ja harjoiteltuihin toimintasuunnitelmiin, toisin kuin *McCann* -tapauksessa. Operaatio toteutettiin poliisin johtovastuulla ja sitä tuettiin rajavartiolaitoksen, pelastuslaitoksen ja puolustusvoimien toimesta sekä useiden eri alojen asiantuntijoiden osaamisella tapahtumapaikalla. Poliisin ylijohdo ja läänijohto pidettiin jatkuvasti tietoisena tapahtumien kulusta ja läänin poliisijohtaja oli paikalla valvomassa toimintaa. Poliisi oli tapahtumapaikalla hylännyt suunnitelmat käyttää poliisikoiraa sekä suunnitelman tunkeutua itse rakennukseen huolellisen arvioinnin tuloksena - vaaran vähentämiseksi. Vastaajavaltio huomautti voimankäytön liiallisuuteen liittyen, että huolimatta kaksi päivää kestäneestä piirityksestä ja J:n provokaatioista, oli poliisin voimankäyttö rajoittunut kolmeen laukaukseen, jotka kaikki ammuttiin vasta operaation viimeisen tunnin aikana.²⁰⁷

²⁰³ Huohvanainen v. Suomi, 2007, kohdat 88-89.

²⁰⁴ Sama, kohta 80.

²⁰⁵ *McCann & muut v. Yhdistynyt Kuningaskunta*, 1995, 192.

²⁰⁶ Huohvanainen v. Suomi, 2007, kohta 80.

²⁰⁷ Sama, kohdat 85-87.

Vastaajavaltio koki tapauksen tutkinnan olleen riittävä. Tutkinnan johti itsenäisesti keskusrikospoliisi, jolla ei ole hierarkkista, käytännöllistä tai institutionaalista yhteyttä muihin tapaukseen osallisiin poliisivoimiin. Ennen oikeudenkäyntiä keskusrikospoliisi käynnisti omatoimisesti esitutkinnan tapahtumista ja erikseen vielä kaksi esitutkintaa J:n omaisten pyynnöstä. Tutkintamateriaaliin kuului useat ruumiinavauspöytäkirjat, lääkärinlausunnot koskien J:n mielenterveyttä, tapahtumassa käytettyjen aseiden tutkimusraportit, tehdyt suunnitelmat ja toimenpiteet ja lausunnot. Tutkinta oltiin toteutettu viivytyksettä ja J:n omaisia tiedotettiin tutkinnan etenemisestä. J:n omaisilla oli pääsy kaikkeen tutkinnassa kertyneeseen materiaaliin ja ilmaiseen oikeusapuun. Materiaalin perusteella J:n omaiset nostivat itse kanteita tapaukseen liittyen. Tapauksen oikeudenkäynti oli julkinen ja käytiin avoimin ovin. Tapauksesta tiedotettiin julkisesti ja sitä käsiteltiin mediassa laajalti.²⁰⁸

5.4.2 Tuomioistuimen johtopäätökset

Tapauksen tulkinassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin korostaa 2 artiklan erityispiirteiden huomioimista. Tuomioistuimen perusteluiden mukaan ihmisoikeussopimuksen 2 ja 3 artiklat edustavat sitä perustavanlaatuista arvomaailmaa, mikä Euroopan valtioille on yhteistä. Edellä mainittujen oikeuksien rajoittaminen ei ole millään perusteella mahdollista, mutta silti kyseisiin oikeuksiin puuttuminen voi olla tietyin edellytyksin oikeutettua. Perustavaa laatua olevan oikeuden loukkausepäilyssä tarkastelun on oltava perinpohjaista ja arvioinnin tiukempaa, kuin muiden oikeuksien osalta. Oikeuden tehtävänä käsiteltävässä tapauksessa on tutkia, täyttääkö viranomaisten voimankäyttö piiritystilanteessa ehdottoman tarpeellisuuden vaatimuksen ja onko kyseinen vaatimus kyetty luotettavasti arvioimaan ympäröivien olosuhteiden, operaation suunnittelun ja operaation johtamisen kannalta. Tuomioistuimen tulee harkita täyttääkö tapaus 2 artiklan kappaleiden a ja b vaatimukset. 2 artiklan osalta tuomioistuimen tulee harkita myös artiklan proseduraalista ulottuvuutta ja otettava kantaa tutkinnan puolueettomuuteen ja pätevyYTEEN.

2 artiklan substanssin, eli hengen riiston kannalta tuomioistuin totesi, että konstaapeleilla A ja L oli perusteltu syy käyttää ampuma-asetta suojellakseen muista paikalla olleita poliiseja ulos pyrkineeltä J:ltä. Kuten McCann -tapauksessakin, tuomioistuin toteaa, että vilpittömässä mielessä tilanteesta tehty tulkinta voi tuottaa perustellun syyn voiman käyttöön, vaikka tuo arvio myöhemmin osoittautuisi vääräksi²⁰⁹. Muussa tapauksessa tuomioistuin tulisi

²⁰⁸ Huohvanainen v. Suomi, 2007, kohdat 90-91.

²⁰⁹ Huohvanainen v. Suomi, 2007, kohta 96; McCann v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 1995, kohta 192.

asettaneeksi viranomaistoiminnalle kohtuuttoman tiukat toiminnan rajoitteet, mikä saattaisi aiheuttaa vaaraa niin tehtäviään toteuttaville viranomaisille, kuin heidän suojelemilleen henkilöille. Tuomioistuin ei halua haastaa tilanteessa olleen poliisiviranomaisen tilannearviota²¹⁰.²¹¹ Tuomioistuin toteaa perusteluissaan, että huolimatta laukausten onnettomasta lopputuloksesta, on voimankäyttö ollut tilanteeseen nähden perusteltua.²¹²

Operaatio sai alkunsa aseellisesta uhkauksesta, mutta laajeni piiritysoperaatioksi, kun pidätystä suorittaneille poliiseille selvisi vastassa olevan raskaasti aseistautunut ja vihamielinen kohdehenkilö. Operaatiota johdettiin kokeneiden ja korkea-arvoisten poliisiviranomaisten toimesta koko sen keston ajan. Vastoin valittajan väitteitä, tuomioistuin totesi, että operaation aikana J:lle on tarjottu useita keinoja päättää tilanne ilman väkivaltaa ja ampuminen on todella ollut poliisille viimeinen vaihtoehto. J:hin on yritetty olla puhe- ja puhelinyhteydessä useaan otteeseen piiritysoperaation aikana, hänet on pyritty lamauttamaan kyynelkaasulla aseiden sijaan ja vaihtoehtoisia toimintasuunnitelmia tilanteen päättämiseksi on harkittu riittävällä tarkkuudella. Kokeneiden ja korkea-arvoisten poliisiviranomaisten johtamassa operaatiossa toimineet poliisimiehet ovat olleet piiritystilanteita varten hyvin koulutettuja. Poliisit ovat olleet myös ampuma-aseiden käyttöön ja poliisin toimintatapoihin hyvin koulutettuja ja he ovat olleet jatkuvasti esimiesten johdettavissa. Tuomioistuin ei havainnut operaation suunnittelussa ja johtamisessa sellaisia puutteita, joiden perusteella sen tulisi epäillä 2 artiklan loukkausta.²¹³

Tutkinnan asianmukaisuudesta tuomioistuin totesi tutkinnan täyttäneen sille asetetut vaatimukset. Tutkinnan toteutti keskusrikospoliisi, jonka puolueettomuutta tuomioistuin ei kyseenalaistanut. Tutkintaraporttiin sisällytettiin piirityksen aikana laadittu tapahtumaloki, johon oltiin kirjattu kaikki saadut ja annetut käskyt sekä tehdyt toimenpiteet, ruumiinavauspöytäkirjat, rikosteknisen tutkinnan raportit, videotallenne kyynelkaasun käytöstä, äänitallenne radioliikenteestä sekä useiden asianosasten lausunnot. Tutkimus oli tuomioistuimen mukaan kattava, puolueeton ja toteutettu viiveettömästi. Tuomioistuin näki valittajalla olleen mahdollisuuden saada tietoa tutkinta-aineistosta ja osallistua tutkintaan. Asianomistajalla oli mahdollisuus nostaa siviilikanteita asiassa ja kuulustella kattavasti esittämiään todistajia tapaukseen liittyen. Tuomioistuin koki, että suuri määrä kuultuja todistajia, kattavia rikosteknisen tutkinnan raportteja ja asianomistajan edustajan kyky esittää

²¹⁰ Tuomioistuin tiedostaa haasteen tilannearviointien vertailussa eikä siksi pyri tässä tapauksessa haastamaan sitä. Tilanteessa olleen henkilön tilannearvio, joka on syntynyt osana tapahtumia siinä ympäristössä ja niillä tiedoilla, mitkä ovat olleet saatavilla on varmasti erilainen kuin se tilannearvio, mikä on jälkikäteen tuotettavissa kaikella käytettävissä olevalla tiedolla stressittömässä toimintaympäristössä.

²¹¹ Huohvanainen v. Suomi, 2007, kohdat 96-97.

²¹² Sama, kohta 98.

²¹³ Sama, kohdat 99-109.

tiettyjä avaintodistajia kuultavaksi tutkinnassa osoittavat tutkinnan olleen riittävä. 2 artiklan proseduraalisen ulottuvuuden osalta tuomioistuin totesi, ettei artiklaa oltu vastaajavaltion toimesta loukattu.

5.4.3 Huomioita Huohvanainen -tapauksesta

Huohvanainen v. Suomi on EIT:n toimesta kiistattomasti viranomaisen eduksi luettu tapaus. Kun tapausta tarkastelee kokonaisuutena, on varsin vaikea ymmärtää miksi tapausta on yritetty viedä oikeusteitse näinkin pitkälle. Se ei menestynyt kotimaisissa tuomioistuimissa, vaikka tapauksen yksityiskohtia tutkittiin laajalti uudelleen ja valittajan esityksiä ei tyrmätty ilman huolellista käsittelyä. Tapauksen huonosta menestyksestä kotimaisissa tuomioistuimissa ei ole nähtävissä tuomioistuimen puolueellista asennetta tapaukseen tai viranomaisten haluttomuutta selvittää tapauksen kulkua. Tapauksen huonoa menestystä selittää eniten se laadullinen ero, joka vastaajavaltiolla sekä valittajalla on argumentoinnissaan ollut. Valittajan argumentointi perustuu tapauksen osalta vahvasti arvolataukseen, oletuksiin ja yksilön oikeuksien etusijaan, siinä missä vastaajavaltion argumentoinnissa korostuu yleinen turvallisuus, tallennetut tosiasiat ja harkinta.

Viranomaisen toiminnasta on nostettavissa muutamia asioita, joiden vuoksi EIT erityisesti puoltaa vastaajavaltion puolustavaa argumentointia. Operaatio on ollut jatkuvasti poliisin johtovastuulla ja eri viranomaisten antama virka-apu on toteutettu poliisin välittömässä ohjauksessa. Toimintaa on johtanut kokenut poliisimies ja toiminta on pysynyt hänen johdettavissaan kaiken aikaa, osin siitä syystä, että poliisin kommunikaatiovälineet ja toimintaohjeet ovat olleet hyvät, osin siitä syystä, että piiritykseen osallistuneet poliisit ovat olleet hyvin koulutettuja ja kokeneita. Poliisi on pitänyt kirjaa kaikista annetuista käskyistä ja havainnoista jo hyvin aikaisesta operaation vaiheesta alkaen, äänittänyt radioliikennettä mahdollisuuksien mukaan sekä video- ja valokuvannut toimintaa esimerkiksi kyynelkaasun käytön osalta. Poliisi on myös luotettavasti pystynyt osoittamaan tappamisen olleen viimeinen vaihtoehto päättää piiritystilanne, sillä J:lle on annettu useita mahdollisuuksia antautua ja neuvotella ja ampumiselle rinnakkaisia vaihtoehtoja on todistettavasti harkittu poliisin toimesta.

Tilanne on esimerkiksi Finogenov -tapaukseen verrattuna yksinkertainen, sillä piiritettyä on ollut vain yksi henkilö eikä tilanteessa ole ollut panttivankeja. Tilanne eskaloitui nopeasti taksikuskien soittaman hätäpuhelun jälkeen, eikä ennakkotietoja tekijästä juuri ollut käytettävissä, mikä osiltaan rajasi poliisin toimintavaihtoehtoja. Tilanne laajeni mittavaksi

piiritykseksi kehittyvän riskiarvion mukaan. Kuolemaan johtaneessa piirityksessä poliisin tarkoituksena ei kuitenkaan oikeustapauksen valossa ollut tappaa J:tä, vaan ainoastaan pysäyttää hänet hänen pyrkiessään läpi saartorenkasta. Kohdehenkilön kuolema oli ikävä sattuma, mutta kuoleman riski oltiin hyväksytty annettaessa poliisille lupa käyttää ampumaa J:n taltuttamiseksi. J piti pysäyttää paikalla olleiden poliisimiesten suojelemiseksi laittomalta väkivallalta ja poliisimiehet olivat saartamassa taloa suojatakseen ympäröivää yhteiskuntaa laittomalta väkivallalta J:n taholta.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Ihmisoikeuksien ja voimakeinojen konflikti

Tutkielman ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: ”Mitkä ihmisoikeussopimukset kohdat ovat viranomaisten voimankäyttötilanteissa useimmiten uhattuna?” löytyy vastaus suhteellisen yksinkertaisella päättelyllä. Tässä tutkielmassa tuo tekemäni päätelmä toimi samalla myös tutkielman rajauksena. Päätelmän pohja lähti tarpeesta erottaa voimakeinot ja pakkokeinot toisistaan. Voimakeinot fyysisinä toimenpiteinä vaikuttavat niiden kohteisiin materiaalisella tasolla, eikä yksittäinen voimakeino siten kykene loukkaamaan esimerkiksi ihmisen yksityiselämän suojaa, oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, saati hänen uskonnonvapauttaan. Voimakeinojen luonne on pakkokeinoja yksinkertaisempi, sillä voimakeinojen käyttö on hyvin tilannesidonnaista ja sen aiheuttama loukkaus on kuolemaa lukuun ottamatta vaikutuksiltaan väliaikainen.

Erityinen yhteinen tekijä voimakeinojen ja pakkokeinojen käytön osalta on kuitenkin ihmisoikeussopimuksen kannalta oleellinen ja se on edellä mainittujen keinojen käytön motiivi, joka itsessään voi olla ihmisoikeussopimuksen vastainen. Artiklan 9 mukainen ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus tai 14 artiklan mukainen syrjinnän kieltä saattaa tulla kyseeseen tapauksissa, joissa voimakeinojen käytön motiivina on rasismi tai syrjintä. Edellä mainitut artikkelit saattavat tulla kyseeseen myös tilanteissa, joissa sopimusvaltion alueella voimakeinoja hyödynnetään eri tavoin eri uskontoryhmiä tai etnisiä ryhmiä kohtaan kuin kantaväestöä kohtaan. Tämän tyyppinen järjestelmällinen toimintatapamallien muutos kuitenkin vaikuttaa kaukaa haetulta mahdollisuudelta. Mahdollisuuden olemassaolo luo kuitenkin mahdollisuuden jatkotutkimukseen viranomaisten voimankäytön alueellisissa eroissa.

Viranomaisen näkökulmasta Euroopan ihmisoikeussopimuksen kolmannen artiklan tulkintaa helpottaa kuitenkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö, sillä EIT:n kanta epäinhimilliseen kohteluun on peräisin YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen ensimmäisen artiklan viimeisestä virkkeestä: ”Kidutusta ei ole sellainen kipu tai kärsimys, joka saa alkunsa pelkästään laillisista seuraamuksista, joko niihin kuuluvana tai niihin liittyvänä.” Niin kauan kuin viranomainen toimii laillisin perustein, eli kansallisen lainsäädännön mukaisesti, oman toimivaltansa rajoissa ja esimiestensä ohjauksessa - ei Euroopan ihmisoikeussopimuksen kolmannen artiklan vaatimuksia loukata.

6.2 Rajoittaa ei voi, mutta oikeuttaa saattaa

Tutkielman toinen tutkimuskysymys on: ”Mitkä ovat näiden (ihmis-)oikeuksien kannalta yleisesti hyväksyttyjä rajoitusperusteita Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan?” Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kanta toisen ja kolmannen artiklan rajoittamiseen on tuotu jokaisen esitellyn tapauksen yhteydessä esiin: kyseisiä oikeuksia ei voida millään perusteella rajoittaa. Ei edes 15 artiklan nojalla. Kolmannen artiklan mukaista epäinhimillistä kohtelua tai kidutusta ei voida missään oloissa edes oikeuttaa. Toisen artiklan takaamaan oikeuteen elää voidaan joissain tapauksissa joutua viranomaistoiminnassa puuttumaan, mutta hengen riistämisen oikeuttamisen tulee perustua ehdottomaan välttämättömyyteen muiden henkilöiden tai yhteiskunnan suojelemiseksi. Kyseisten oikeuksien osalta valtiolle ei kuulu omaa harkintamarginaalia, vaan jokainen viranomaisen vastuulla sattunut kuolemantapaus on tutkittava tarkasti ja arvioitava tiukoin kriteerein. Samoja periaatteita oletan tuomioistuimen soveltavan myös kolmannen artiklan soveltamiseen, vaikka tutkielmassa käsitellyt tapaukset keskittyvätkin oikeuskäytäntöön 2 artiklan osalta.

Kuolemaan johtaneissa viranomaisoperaatioissa hengen riistämiseen oikeuttaneita perusteita on ollut useita. 2 artiklan a) -kappaleen mukainen oikeutusperuste on ihmisten suojeleminen laittomalta väkivallalta. Kyseistä perustetta käytettiin menestyksekkäästi Finogenov- ja Huohvanainen tapauksissa konkreettisen suojelemistarpeen vuoksi, sekä Jaloud- ja McCann -tapauksissa putatiivihätävarjelun osalta. Jaloud- ja McCann -tapauksissa on huomioitava EIT:n ratkaisukäytännön erityispiirre, jonka mukaan vallitsevaan tietoon perustuva vilpittömä toiminta voi olla hyväksyttävää, vaikka kyseinen tieto myöhemmin osoittautuisi vääräksi. b) -kappaleen mukaista oikeutusperustetta kiinnioton toteuttamiseksi tai kiinniotetun henkilön pysäyttämiseksi hyödynnettiin Finogenov-, McCann- ja Huohvanainen -tapauksissa, missä kohdehenkilöiden kiinniottoon oli laillinen peruste. Kolmas oikeutusperuste on huomattavasti aikaisempia harvinaisempi ja viranomaistoiminnan perustelu kansannousun tai mellakan perusteella on tuomioistuimen oikeuskäytännössä vähäisempää²¹⁴. Artiklan c) -kappaleen mukainen mellakan tai kansannousun tukahduttaminen oli viranomaisia vastassa Finogenov -tapauksessa, missä tuomioistuin otti separatistien masinoiman panttivankitilanteen huomioon kansannousun kaltaisena tapahtumana.

²¹⁴ Toinen 2 artiklan c) -kappaleen suomaan oikeutusperusteen käyttöön liittyvä tapaus on Giuliani & Gaggio v. Italia vuodelta 2011. Mielenosoittajan kuolemaan johtanut tilanne tapahtui vuoden 2001 G8 -kokouksessa Genevessä. Poliisin tukena virka-avussa ollut sotilasosasto joutui mellakoitsijoiden piirittämäksi ja mielenosoittajien väkivallan kohteeksi, minkä johdosta henkensä puolesta pelännyt haavoittunut sotilas ampui erästä mielenosoittajaa päähän. Kyseisessä tapauksessa kuolemaan johtanut ampuminen tulkittiin hätävarjelukseksi, eikä 2 artiklan loukkausta osoitettu ampumisen perusteella.

6.3 Ekstraterritoriaalinen soveltaminen

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään tehnyt selväksi, että sopimusvaltion vastuu voi ulottua myös valtion rajojen ulkopuolelle. Tässä tutkielmassa käsitellyn Jaloud -tapauksen sekä sen yhteydessä mainitun Al-Skeini -tapauksen sisältämistä tuomioistuimen perusteluista voi tulkita EIT:n ratkaisukäytäntöä. Kriittinen vaatimus velvoitteiden noudattamisesta syntyy ajallisesta ja paikallisesta hallinnasta: mikäli sopimusvaltion valta ja kontrolli tiettyyn alueeseen tai tiettyihin henkilöihin on tuomioistuimen termin ”tehokasta”, eli absoluuttista ja kiistatonta, on sopimusvaltiolla myös vastuu noudattaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaisia sopimusvelvoitteitaan. Saman johtopäätöksen ekstraterritoriaalisesta soveltamisesta ja tehokkaan kontrollin vaatimuksesta on tehnyt myös Rowe²¹⁵. Vastuu sopimusvelvoitteiden noudattamisesta on sidottu valtion lainkäyttövaltaan, mikä voi realisoitua viranomaistoiminnan osalta esimerkiksi kriisinhallinta- ja rauhanturvaoperaatioissa, vankien luovutuksessa ja vastaanottamisessa kahden valtion välillä, tai valtion ulkopuolisen alueen valtaamisessa tai aluevastuussa valtion ulkopuolisella alueella. On mielestäni perusteltua olettaa, että sopimusvelvoitteet seuraavat valtiota myös kansainvälisen avun antamisessa toiselle valtiolle. Viranomaisten voimankäytön kannalta ekstraterritoriaalisen soveltamisen mahdollisuus tulee ottaa siinä mielessä huomioon, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaiset sopimusvelvoitteet on huomioitava viranomaistoiminnassa myös kotivaltion rajojen ulkopuolella.

Sopimusvaltion tehokkaan kontrollin määrittely ei perustu Jaloud -tapauksen osoittamalla tavalla valtion kansainvälisesti tunnustettuun miehittäjävaltiostatukseen, eikä miehittäjävaltion toiselle määrittämään aluevastuuseen. Tehokas kontrolli saattaa syntyä erittäin tiukan rajauksen myötä ajallisesti ja paikallisesti, kuten Jaloud -tapauksessa todettiin: Alankomaiden tehokas kontrolli syntyi ajoneuvojen tarkastuspisteelle sillä perusteella, että koalition joukoista vain Alankomaisia joukkoja oli paikalla ja ne olivat tehtävänsä mukaisesti neuvonantotehtävässä tukemassa kohdevaltion turvallisuusviranomaisia, joita tapahtumapaikalla myös oli. Tehokas kontrolli oli kyseessä, vaikka Alankomaat ei ollut toimialueella miehittäjävaltio eikä se toteuttanut tehtäviä, jotka yleensä kuuluvat suvereenille valtiolle. Alankomaat ei käyttänyt alueella julkista valtaa. Ekstraterritoriaalisen soveltamisen tapauksissa Euroopan ihmisoikeussopimuksen sovellettavuus tutkitaan aina tapauskohtaisesti erikseen.

²¹⁵ Rowe, P., 2006, s. 122-124.

6.4 Voimakeinojen käytön suunnittelu

EIT on korostanut ratkaisukäytännössään voimakeinojen käytön suunnittelun merkitystä. Suunnittelun merkitys erityisesti 2 artiklan osalta on kriittinen siinä mielessä, että operaation suunnittelun riittävyttä on tuomioistuin arvioinut kaikkiaan kolmessa neljästä tutkielmassa arvioidussa tapauksessa. Suunnittelu on laaja kokonaisuus, joka käsittää voimankäyttötilanteen alusta loppuun. Voimankäyttö sisältää muutakin kuin päätöksen käyttää voimaa. Suunnitteluun tulee sisällyttää voimankäyttöön varautuminen, voimakeinojen käytön toteuttaminen sekä jälkitoimet. Seuraavat huomiot perustuvat edellä esiteltyihin neljään tapaukseen.

Tuomioistuin vetoaa erityisesti ampuma-aseiden osalta usein YK:n viranomaisten voimankäytön ja ampuma-aseiden käytön peruseriaatteisiin, joiden mukaisesti tuomioistuin odottaa sopimusvaltioiden toimivan. Edellä mainituilla peruseriaatteilla on liittymäpinta kaikkiin operaation vaiheisiin - suunnitteluun, toteutukseen ja jälkitoimiin. Tuomioistuin suosii päätöstä omien tulkintojensa tukena, vaikka kyseinen päätös ei olekaan - pehmeään lakiin kuuluvana - oikeudellisesti valtioita velvoittava. Kyseinen päätös on kuitenkin hyvä ohje voimakeinojen käytön suunnitteluun, sillä se sisältää varsin yksityiskohtaisia periaatteita voimankäytön suunnittelusta, toteutuksesta ja jälkitoimista. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin peilaa viranomaistoimintaa usein kyseisen YK:n päätöksen peräänkuuluttamiin toimenpiteisiin.

Voimankäyttöön varautumiseen liittyy ensisijaisen tärkeänä viranomaisille muodostettavat tilanne- tai operaatiokohtaiset voimankäytön säännöt. Voimankäytön sääntöjen osalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuin korostaa ratkaisukäytännössään niitä 2 artiklan perusteita, joiden nojalla tappavan voiman käyttö voidaan hyväksyä: henkilöiden suojaamista laittomalta väkivallalta, laillisen kiinnioton toteuttamista tai laillisesti kiinniotetun henkilön pakenemista tai viimeisenä mellakan tai kansannousun kukistamista. Tuomioistuin pitää 2 artiklaa sivistyneen yhteiskunnan peruspilarina ja edellyttää siksi muita sopimuskohdita ahtaampaa ja perusteellisempaa tulkintaa voimankäytön tarpeellisuudesta. Kaikkien käytettyjen voimakeinojen tulee olla myös kansallisen lainsäädännön mukaisesti toteutettuja täyttääkseen tuomioistuimen edellyttämän laillisuusvaatimuksen. Voimankäyttöön varautumisessa on otettava huomioon myös itsepuolustukseen varautuminen ja itsepuolustukseen oikeuttavien kriteerien määrittely. Itsepuolustukseen varautuminen on tärkeää erityisesti tilanteissa, missä kohdealueella tiedetään olevan vihamielisiä tahoja tai kohdehenkilöiden tiedetään suhtautuvan viranomaisiin vihamielisesti.

Suunnittelun lähtökohtana viranomaisilla on se tilannekuva, mikä vallitsevien tietojen valossa pystytään muodostamaan. Vaikka tilannekuva on harvoin täydellinen, pyrkii EIT yleensä minimoimaan jälkiviisastelun arvioidessaan tapauksia. Tilannekuvan luontainen vajavaisuus huomioiden, on viranomaisten valmistauduttava useisiin mahdollisiin tilannekehityksiin ja niiden perusteella useisiin vaihtoehtoihin toimintamalleihin. Toimintamallien suunnittelussa on otettava huomioon tilanteessa toimivien viranomaisten johtosuhteet, koulutustaso ja viranomaisen käytössä olevat välineet ja resurssit. Viranomaisten käytössä olevat välineet sekä viranomaisten koulutustaso vaikuttavat ratkaisevasti lopputulokseen, sillä mikäli viranomaisen ainoa voimankäyttöväline on ampuma-ase, niin kynnys sen käyttöön on matala²¹⁶. Sama koskee joukon koulutustasoa²¹⁷. Lähtökohtaisesti viranomaisen tulee suosia sitä toimintamallia, missä käytettyjen voimakeinojen aste sekä lopputuloksena syntyvä vahinko on mahdollisimman pieni. Myös Rowe huomauttaa, että tuomioistuimien antaa vaihtoehtosuunnitelmien laadinnalle paljon huomiota arvioinnissaan. Vaihtoehtosuunnitelmien merkitys selviää McCann -tapauksen perusteella, joissa tuomioistuimen mielestä vaihtoehtoisia toimintasuunnitelmia ei otettu riittävän vakavasti²¹⁸. Tätä vahvistaa Huohvanainen -tapauksen tuomioistuimen perustelut, missä tuomioistuin arvioi piirityksen ja ampuma-aseen käytön olleen perusteltu ratkaisu siitä syystä, että muiden vaihtoehtojen hylkäämiselle oli vankat perustelut. Tärkeää oli, että vaihtoehdot oltiin otettu huomioon ja niiden hylkääminen perusteltu. Operaation jälkeistä mahdollista tutkintaa varten on suotavaa tallentaa kaikki suunnittelun aikana tehdyt toimenpiteet ja päätökset perusteluineen.

6.5 Toteutus

Voimakeinojen käytössä varsinaisen toteutuksen osalta tuomioistuimen arvioinnin painopiste on useimmiten vallitsevissa olosuhteissa. Kuten Finogenov -tapaus osoittaa, myös eksoottiset keinot ja välineet voivat olla perusteltuja ratkaisun saavuttamiseksi. Tuomioistuin pyrkii

²¹⁶ Giuliani & Gaggio v. Italia, 2011, kohta 216; Väkilvaltaiseksi yltyneessä mielenosoituksessa sotilaan ampuma-aseesta päähänsä kuolettavan haavan saaneen uhrin lähiomaiset väittivät vastaajavaltion epäonnistuneen voimankäytön suunnittelussa, sillä sotilailla oli ollut käytössään vain ampuma-aseet voimankäyttövälineinä. Tuomioistuin perustelussaan toteaa, että valtio ei ollut tehnyt virhettä jättämällä sotilaille heille normaalisti kuuluvan aseistuksen ja huomauttaa, että käytössä on ollut myös mm. kyynelkaasua ei tappavana välineenä. Tuomioistuin ymmärtää väitteen ja debatin ei-tappavien välineiden osalta, mutta koska se väite ei varsinaisesti ollut tuomioistuimen mielestä relevantti, niin tuomioistuin jätti linjaamatta näkemystään väitteen suhteen. Tuomioistuin jätti tapauksessa itselleen tulevaisuuden liikkumavaraa ja on mielestäni erittäin todennäköistä, että kyseistä väitettä voidaan käyttää perusteena tuomioistuimessa myöhemmissä tapauksissa.

²¹⁷ Giuliano & Gaggio v. Italia, 2011, kohdat 225-227, 255; Samassa tapauksessa mielenosoittajien hallintaan osallistuneiden sotilaiden koulutustaso oli valittajan mielestä liian alhainen kyseiseen operaatioon.

Tuomioistuimen mielestä tapahtuman laajuus ja käytettävissä olevat resurssit huomioiden vain erityisesti mellakan hallintaan käytettävien turvallisuusviranomaisten käyttäminen asettaisi sopimusvaltiolle mahdottoman tiukan velvoitteen toimintansa suorittamiseen. Tuomioistuin kuitenkin korostaa sitä, että osallistuneet olivat saaneet lyhyestä aikajänteestä huolimatta peruskoulutusta tapahtumaan.

²¹⁸ Rowe, P., 2006, s. 184.

yleensä selvittämään komentoketjun voimankäyttöpäätöksen taustalla, tai mikäli päätös voimankäytöstä on yksittäisen viranomaisen edustajan omatoiminen päätös - ne perustelut joilla päätös on tehty. Voimankäyttötilanne itsessään on yleensä kestoaltaan lyhyt, eikä se sisällä kovinkaan paljoa arvioitavia muuttujia. Voimankäyttötilanne syntyy joko suunnitelman mukaan tai yllättäen, kulminoituu päätökseen voiman käytöstä ja päättyy kiinniottoon sekä vaikutusten lieventämiseen. Voimankäytössä tuomioistuin pyrkii arvioimaan sitä, että onko käytetyn voiman aste ollut perustellussa suhteessa tavoiteltavaan lopputulokseen ja onko voimankäyttö todella ollut tarpeellista tuon lopputuloksen saavuttamiseksi.

Vilpittömässä mielessä olemassa olevaan tietoon perustuen tehty päätös voi olla hyväksyttävä, vaikka tuo tieto myöhemmin osoittautuisi vääräksi. McCann -tapauksessa alkujaan linjattu ja sittemmin usein viitattu toteamus on noussut suureen rooliin oikeuskäytännössä. Esitellyistä tapauksista kaikissa pohditaan tuon argumentin soveltuvuutta tapaukseen joko vastaajavaltion tai tuomioistuimen toimesta. Linjaus osaltaan edustaa tuomioistuimen irtisanoutumista jälkiviisastelusta tapauksia arvioidessaan, sillä tuomioistuimessa ollaan tietoisia siitä, että on mahdotonta asettaa voimankäyttötilanteessa olevan henkilön asemaan ja tehdä oletuksia niistä tiedoista, ärsykkeistä ja tosiseikoista, jotka stressitilanteessa ihmisen toimintaan vaikuttavat. Kokonaisuutena yhtälö on niin haastava, ettei sen arvioiminen jälkikäteen voi antaa realistista kuvaa tapahtuneesta ja siten harvoin johtaa perusteltuun ratkaisuun. Tästä syystä tuomioistuin painottaa ensisijaisesti voimankäytön suunnittelua ja voimankäytön jälkitoimien toteuttamista, sillä edellä mainittuja on kohtuullisempaa arvioida.

Jaloud-, Finogenov- ja McCann -tapauksissa vastaajavaltio tuomittiin 2 artiklan loukkauksesta, kun taas Huohvanainen -tapauksessa vastaajavaltion ei todettu loukanneen 2 artiklaa. Kaikissa tapauksissa viranomaisten voimankäyttö johti kohdehenkilön tai kohdehenkilöiden kuolemaan. Yhdessäkään mainituista tapauksista itse voimankäyttö ei kyseisessä tilanteessa ollut tuomioistuimen perusteluiden mukaan tuomittavaa. Sopimusvelvoitteita katsottiin loukatun joko suunnittelun, jälkitoimien tai tapausta seuranneen tutkinnan osalta. Jaloud -tapauksessa hätävarjelu oli sotilaan aseiden käytölle hyväksyttävä peruste. Finogenov -tapauksessa kaasun käyttö terroristien tainnuttamiseen oli hyväksyttävä keino suojella panttivankeja terroristien aikomukselta räjäyttää pommeja teatterissa. McCann -tapauksessa kahdessa eri sijainnissa lähes yhtä aikaa tapahtunut kohdehenkilön ampuminen, huolimatta massiivisesta laukausten määrästä, oli vallitsevaan tietoon ja rikeihin nähden ihmishenkien suojelemisen perusteella hyväksyttävää. Huohvanainen -tapauksessa pysäyttäväksi tarkoitettu, kohdehenkilön hartiaan tähdätty laukaus epäonnisesti osui kohdehenkilöä päähän. Laukaus arvioitiin kohtuulliseksi kohdehenkilön pysäytyskeinoksi muiden tilanteissa olleiden suojelemiseksi, vaikka sen

seuraus olikin kohtalokas. Kuten suunnittelunkin osalta, myös voimankäyttötoimenpiteiden tallentaminen kirjalliseen tai sähköiseen muotoon on suotavaa tutkinnallisista syistä.

6.6 Jälkitoimet

Tuomioistuim pitää voimankäytön vaikutusten hoitamista ja lieventämistä ensisijaisen tärkeänä 2 artiklan tulkinnan kannalta. Sopimusvaltio on voimaa käyttäessään velvollinen suunnittelemaan ensihoito- ja evakuointitoimenpiteet siten, ettei yhtään vältettävissä olevaa kuolemantapausta tai vammautumista pääse tapahtumaan. Finogenov -tapauksen osalta tuomioistuin totesi evakuoinnin ja ensihoidon puutteiden olleen siinä määrin merkittäviä, että viranomaisten toiminta ei täyttänyt 2 artiklan vaatimuksia. Tuomioistuin painotti sitä, että viranomaisilla oli yli kaksi vuorokautta aikaa suunnitella ja valmistella ensihoito- ja evakuointiketju toimivaksi, mutta tässä viranomaiset jostain syystä epäonnistuivat. Oma arvioni on, että viranomaiset eivät tienneet turvallisuusjoukkojen aikeista käyttää kaasua, eikä sen käytöstä tiedotettu etukäteen. Jälkitoimien osalta on syytä suunnitella, että kuka ensihoidosta ja evakuoinnista vastaa, minkä kaltaisiin vammoihin ensihoidon tulee varautua sekä millä välineillä, mistä paikasta ja mihin paikkaan evakuointi toteutetaan. Pelastus- ja ensihoitotoiminta tulee sopeuttaa suunnitellun operaation riskiarvioon ja erityisesti sen kaikista vaarallisimpaan tilannekehitykseen. Ensihoidon ja evakuoinnin osalta tulee ennakoida mahdolliset vammatyypit sekä lääkintämateriaalia -ja henkilöstöä on mahdollisuuksien mukaan ennakoiden kohdennettava käyttöön.

Viranomaisten voimankäytöstä syntyneet kuolemantapaukset tutkitaan 2 artiklan proseduraalisen velvoitteen nojalla aina. Lisäkehoitus tutkintaan tulee myös YK:n ampumaseiden ja viranomaisten voimankäytön peruseriaatteista, joiden mukaan viranomaisten voimankäytön seurauksena syntyneet kuolemantapaukset on tutkittava. Voimaa käyttävä viranomainen itse ei puolueettomuuden vuoksi toteuta tutkintaa, vaan sen toteuttaa riippumaton toimija. Operaation toteuttaneen viranomaisen on kuitenkin mahdollista edistää tutkinnan toteutumista, sillä pätevän ja kattavan tutkinnan toimittaminen on aina sopimusvaltion etu. Operaation toteuttaneen viranomaisen on mahdollista koota tutkintaa varten kaikki voimankäyttöön hyödynnetyt välineet, kaikki operaation osalta tehdyt suunnitelmat ja tallenteet ja operaatioon osallisten henkilöiden tiedot.

Jaloud -tapaus paljasti sellaisen seikan voimankäytön jälkitoimien toteuttamisessa, joka vaatisi johtopäätöksen tekemiseksi tuekseen laajempaa oikeuskäytäntöä. Kyseinen seikka liittyy tutkinnan toteuttamiseen tilanteessa, missä tutkinnan alaiset joukot vastaavat turvallisuudesta

kyseisellä alueella. Jaloud -tapauksessa tuomioistuin totesi joukkojen erottelun olleen riittämätöntä, sillä luutnantti A:lla oli mahdollisuus vaikuttaa mahdollisiin todistajiin tutkinnan aikana. Tuomioistuin antoi myönnytyksen, että erottelu ei ollut tarpeen ennen kuin tutkintaviranomainen saapui paikalle, sillä luutnantti A vanhimpana sotilaana vastasi alueen turvallisuusjärjestelyistä. Tutkintaviranomaisen saapuminen paikalle ei kuitenkaan poistanut A:n vastuuta ajoneuvojen tarkastuspisteen toiminnasta. Moni tuomari oli tuomioistuimen kannan vastaisesti sitä mieltä, että kyseisessä tilanteessa sopimusvaltion tutkinnan osalta kohtaama taakka oli vihamieliseen ympäristöön ja sen vaatimiin turvallisuusjärjestelyihin nähden kohtuuton. Tuomioistuimen kantaa on vaikea arvioida esimerkiksi sen suhteen, että edellyttääkö artiklan velvoitteiden toteuttaminen sopimusvaltiolta sellaisen reservin sijoittamista operaatioon, että turvallisuudesta ja tutkinnasta voidaan kaikkina aikoina vastata yhtä aikaa. Erityisesti kriisinhallintaoperaatioissa toimitaan pienissä organisaatioissa ilman mittavaa varamiehitystä, jolloin joukkojen erottelu voi turvallisuuden näkökulmasta olla mahdotonta.

Jaloud- tapaukseen liittyvä toinen huomio liittyy kansainvälisten operaatioiden alkuvaiheen suunnitteluun. Sopimusvaltion lähettäessä joukkoja kriisinhallinta- tai rauhanturvaoperaatioon tai kansainväliseen avunantotehtävään - on sopimusvaltion syytä ennakoivasti selvittää kohdealueen yleisjärjestelyt tutkinnan kannalta. Alankomaiden Jaloud -tapauksessa saama langettava tuomio olisi mahdollisesti ollut vältettävissä, mikäli kuolemantapausten tutkintaan olisi ollut valmiina soveltuvat tilat ja henkilöstö koalition toimesta. Kyseiset resurssit olisi kenties ollut mahdollista järjestää myös tutkintaa toteuttavan viranomaisen toimesta tutkinnan aikana, mutta jostain syystä Jaloud -tapauksessa päädyttiin luovuttamaan tapauksen todistusaineisto ja vainaja irakilaisten viranomaisten tutkittavaksi. Tuomioistuin huomauttikin, että koalitiolla olisi varmasti ollut toimialueella mahdollisuus toteuttaa tutkinta sopimusvelvoitteiden edellyttämällä tarkkuudella ja ammattitaidolla. Kyseisten resurssien käytettävyys olisikin ollut varmasti sovittavissa etukäteen.

6.7 Tutkimuksen kritiikki

Tutkimuksen tekijän ymmärrys kehittyi laajasti tutkimustyön edetessä. Tutkimuskysymysten heikko asettelu tutkimussuunnitelmaa laadittaessa osoittautui tutkijan ymmärryksen puutteeksi aihealueen ilmiöiden määrittelyssä. Tutkielma rajautui varsin tiukasti käsittelemään lähes yksinomaan 2 artiklan soveltamista. Tutkielmaan esivalituista kahdeksasta tapauksesta puolet rajautui pois siksi, että ne olivat tosiseikastoiltaan ja perusteluiltaan huomattavan yhteneväisiä jonkin toisen tapauksen kanssa tai siksi, että ne niiden liittymäpinta aihealueeseen oli heikompi

kuin valituilla tapauksilla. On mahdollista, että tapauksia rajatessani olen sivuuttanut tärkeitä tapauksia tai yksityiskohtia niistä. Olen tapausten käsittelyssä tehnyt tietoisin ratkaisun käsitellä erityisesti tuomioistuimen perusteluita Euroopan ihmisoikeussopimuksen osalta muiden tuomioistuimen hyödyntämien kansallisen- ja kansainvälisen oikeuden lähteiden kustannuksella. Olen pyrkinyt huomioimaan tutkielmassa kansainvälisen oikeuden vaatimukset myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen ulkopuolella, mutta en välttämättä ole osannut antaa niille niiden ansaitsemaa painoarvoa.

Tutkimusmenetelmien kannalta alun pitkä haparointi kotimaisen oikeustieteen metodologiassa synnytti kuvan, että tutkimusmenetelmällisesti kansainvälinen eurooppalainen oikeuspositivismi oli ohut ja pirstaleinen kokonaisuus, mistä ei menetelmällistä ohjausta ollut kirjallisuuden muodossa tarjolla. Eurooppalainen oikeuspositivismi selkiytyi erityisesti lähestymistapana, mutta siihen liittyvä metodologia vaatii itseltäni edelleen ymmärryksen syventämistä. Prosessina metodin hyödyntäminen eteni seuraavalla tavalla: Ensin toteutin laajan tutustumisen lainopin metodiin, minkä jälkeen sovelsin kyseistä metodologia kansainvälisen oikeuden tutkimukseen eurooppalaisen oikeuspositivismin lähestymistavalla ja kansainvälisen oikeuden oikeuslähdeopilla ja tulkintasäännöillä.

3 artiklan soveltaminen tuomioistuimessa on viranomaisten voimankäytön kannalta siinä määrin harvinaista, että perusteltujen johtopäätösten tekeminen yhden tapauksen perusteella oli omasta mielestäni tarpeetonta. Kyseinen päätös saattoi olla tutkielman kokonaisuuden kannalta virhe. Sivuutin tutkielmassa myös omaisuuden suojaan liittyvät oikeudelliset kysymykset, sillä viranomaisten voimankäytön kannalta kyseinen ihmisoikeus on toissijainen ja ratkaisun avaimet omaisuuden korvaamiseksi ovat vahvasti valtioilla itsellään. Omaisuuden suoja on toissijainen oikeus verrattuna oikeuteen elää sekä väistytävä arvo turvallisuuden ja järjestyksen rinnalla.

6.8 Jatkotutkimustarve

Tässä tutkielmassa pyrin tutkimuskysymysteni kautta selvittämään Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisulinjaa viranomaisten voimankäyttöön. Kahden ensimmäisen kysymyksen suhteen tutkijan ongelmana oli tutkielman tekoa edeltävä puutteellinen ymmärrys tutkielman aihepiiristä, mikä lopulta paljastui ongelmaksi ensisijaisesti käsitteiden määrittelyssä. Kolmas tutkimuskysymys pyrki ensisijaisesti hahmottamaan niitä voimankäyttöön liittyviä piirteitä, joita Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ratkaisutoiminnassaan arvioi. Kartoituksen perusteella tutkielman tarkoituksena oli osoittaa

viranomaiselle ne voimankäytön suunnitteluun ja toteutukseen liittyvät tuomioistuimen perustelut, joihin viranomaisen tulee kiinnittää huomiota. Tutkielman perusteella muodostui jatkotutkimustarpeita pääsääntöisesti kahdesta syystä: joko tutkittavien tapausten otos ei ollut riittävän laaja perustellun johtopäätöksen tekemiseksi tai asiaa ei käsitelty rajauksen vuoksi riittävän syventävästi. Jatkotutkimustarve ensimmäiseksi mainitusta syystä voidaan hahmottaa Jaloud -tapauksen yhteydessä esille ottamani Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artiklan proseduraalisen ulottuvuuden tulkinnassa kriisinhallinta- tai rauhanturvaoperaatioissa. Ratkaisukäytäntöä ei välttämättä ole vielä olemassa, tai sitä ei tässä tutkielmassa käsitelty riittävällä tarkkuudella johtopäätöksen muodostamiseksi.

Jatkotutkimuksen osalta olisi mielenkiintoista verrata tuloksia viranomaisten voimassa oleviin ohjeisiin ja selvittää miltä osin ohjeissa otetaan huomioon niitä asioita, joita EIT ratkaisuissaan painottaa. Tutkimuksen tulokset jäivät tutkimusongelman laajuuden vuoksi tuomioistuimen ratkaisujen ominaisuuksien hahmottamiseen. Tutkimustulosten jalostaminen vertailtavaan muotoon joko kansallisen lainsäädännön tai voimassa olevien viranomaisohjeiden kanssa vaatisi toisen - laajuudeltaan tämän kaltaisen tutkimuksen. Neljä tutkielmaan valittua tapausta sijoittuivat keskenään samaan asiayhteyteen, mutta niistä jokaisessa oli omat erityispiirteensä. Rajauksen vuoksi ekstraterritoriaalista soveltamista käsiteltiin varsin yleisellä tasolla, eikä sen määrittelyyn, laajuuteen ja soveltamisperusteisiin syvennynyt enempää kuin tapauksen esittelyn vuoksi oli tarpeen. Ekstraterritoriaalisesta soveltamisesta on kuitenkin mittava määrä EIT:n ratkaisukäytäntöä ja sitä olisi mahdollisuus tutkia syvemmin olemassa olevan ratkaisukäytännön valossa kriisinhallinnan tai kansainvälisen avun viitekehyksessä. 15 artiklan mukainen ihmisoikeuksien rajoittaminen ei sinänsä ole relevantti ilmiö viranomaisten voimanäytön kannalta, kuten tutkielmani tuo ilmi. Se on kuitenkin merkityksellinen tarkasteltaessa Euroopan ihmisoikeussopimusta kokonaisuutena ja tutkiessa sopimuksen muita ulottuvuuksia. Myös 15 artiklan mukaista sopimusvelvoitteiden rajoittamista on mahdollista tutkia kriisinhallinnan tai kansainvälisen avun viitekehyksessä.

LÄHTEET

Kansainväliset sopimukset ja päätökset:

A/CONF.144/28/Rev.1 - Eighth United Nations Congress on The Prevention of Crime and the Treatment of Offenders. Havana, 27.8. - 7.9.1990. Chapter 1 - Decisions of the Congress, section B: Other Instruments adopted by the congress, item 2: Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials.

Council of Europe, European Convention on Human Rights, English transcript, European Court of Human Rights, Strasbourg, 2013.

Euroopan Neuvosto, Euroopan ihmisoikeussopimus, suomenkielinen käännös, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, Strasbourg, 2013.

S/RES/1483 - United Nations Security Council Resolution 1483, 2003.

Statute of the International Court of Justice. International Court of Justice. Saatavilla: <https://www.icj-cij.org/en/statute>. Haettu 04.04.2020.

United Nations, Vienna Convention on the law of treaties (with annex). Concluded at Vienna on 23 May 1969. United Nations - Treaty Series, Multilateral No. 18232.

Ajantasainen lainsäädäntö:

63/1999 - Ulkoasiainministeriön ilmoitus Euroopan ihmisoikeussopimuksesta (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla.

245/2015 - Sisäministeriön asetus poliisin voimakeinoista sekä kulkuneuvon pysäyttämisestä.

551/2007 - Laki Puolustusvoimista

872/2011 - Poliisilaki

SopS 60/1989 - Asetus kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta. Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus.

SopS85-86/1998 - Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksen suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeustapaukset:

2 Artikla - Oikeus elämään:

Al-Skeini and Others. v. The United Kingdom, 55721/07, 7.7.2011.

Finogenov and Others v. Russia, 18299/03 and 27311/03, 20.12.2011.

Giuliani and Gaggio v. Italy, 23458/02, 24.3.2011.

Huohvanainen v. Finland, 57389/00, 13.3.2007.

Jaloud v. The Netherlands, 47708/08, 20.11.2014.

Makaratzis v. Greece, 50385/99, 20.12.2004.

McCann and Others v. The United Kingdom, 18984/91, 27.9.1995.

Saoud v. France, 9375/02, 9.10.2007. (Legal Summary)

3 Artikla - Kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kieltö:

Aksoy v. Turkey, 21987/93, 18.12.1996.

Ilhan v. Turkey, 22277/93, 27.6.2000.

Ireland v. The United Kingdom, 5310/71, 18.1.1978 (Initial judgement) /
20.3.2018 (Editorial revision)

Selmouni v. France, 25803/94, 28.7.1999.

Muut tapaukset:

Cyprus v. Turkey, 25781/94, 10.5.2001. (Article 6.)

Engel and Others v. The Netherlands, 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5370/72,
8.6.1976

Wemhoff v. Germany, 2122/64, 27.6.1968.

Kirjallisuus:

Arold, N-L. *The Legal Culture of the European Court of Human Rights*. The Raoul Wallenberg Institute Human Rights Library, Volume 29. Martinus Nijhoff Publishers, Boston. Koninklijke Brill NV, The Netherlands. 2007.

Conforti, B. & Labella, A. *An Introduction to International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, Boston. Koninklijke Brill NV, The Netherlands. 2012.

European Court of Human Rights, Council of Europe, *Annual Report 2014*, Registry of the European Court of Human Rights, Strasbourg, 2015.

European Court of Human Rights, Council of Europe, *Annual Report 2015*, Registry of the European Court of Human Rights, Strasbourg, 2016.

European Court of Human Rights, Council of Europe, *Annual Report 2016*, Registry of the European Court of Human Rights, Strasbourg, 2017.

European Court of Human Rights, Council of Europe, *Annual Report 2017*, Registry of the European Court of Human Rights, Strasbourg, 2018.

Fernández-Sánchez, P., Martinez, F., Osuna, A. *Europe of Rights: A Compendium on the European Convention of Human Rights*. Toim: García Roca, J. & Santolaya, P. Martinus Nijhoff Publishers, Boston. Koninklijke Brill NV, The Netherlands. 2012.

Hall, S. *Researching International Law*. Teoksessa: *Research Methods for Law*. Toim: McConville, M. & Chui, W. Edinburgh University Press, Edinburgh. Antony Rowe Ltd, Chippenham. 2007.

Hirvonen, A. *Mitkä menetit? Opas oikeustieteen metodologiaan*, Yleisen oikeustieteen julkaisu 17, Helsinki, 2011.

Hoffman, M., Rumsey, M. *International and Foreign Legal Research*. 2. painos. Martinus Nijhoff Publishers. Boston. Koninklijke Brill NV, The Netherlands. 2012.

Laakso, S., *Lainopin teoreettiset lähtökohdat*, Tampereen Yliopisto, Oikeustieteet, Tampere, 2012.

Minkkinen, P., *Järjen Lait - Kant ja oikeuden filosofia*. Tutkijaliitto. Helsinki. 2002.

Myjer, E., *Human Rights and the Fight Against Terrorism: Some Comments on the Case Law of the European Court of Human Rights*. Teoksessa: *Counter-Terrorism - International Law and Practice*. Toim: Salinas De Frías, A., Samuel, K., White, N. Oxford University Press. CPI Group (UK) Ltd, Croydon. 2012.

Pellonpää, M., Gullans, M., Pölönen, P., Tapanila, A., *Euroopan ihmisoikeussopimus*, 5. uudistettu painos, Talentum Media Oy, Helsinki, 2012.

Pellonpää, M., Gullans, M., Pölönen, P., Tapanila, A., *Euroopan ihmisoikeussopimus*, 6. uudistettu painos, Talentum Media Oy, Helsinki, 2016.

Rowe, P., *The Impact of Human Rights Law on Armed Forces*. Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

Salinas de Frías, A., *Counter-Terrorism and Human Rights in the Case Law of the European Court of Human Rights*. Council of Europe Publishing. Council of Europe, Strasbourg. 2012.

Siltala, R., *Johdatus oikeusteoriaan*. Helsingin Yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki, 2001.

Siltala, R., *Oikeustieteen tieteenteoria*, Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 234, Helsinki, 2003.

Sirén, T., Pekkarinen, O. *Tieteenfilosofis-metodologisia perusteita pro gradu -tutkielman laadintaan*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Julkaisusarja 3, Työpapereita nro 3. Helsinki, 2017.

Smith, R., *Textbook on International Human Rights*. 6. painos. Oxford University Press, Oxford, 2014.

Tolonen, H., *Oikeuslähdeoppi*, WSOY Lakitieto, Helsinki, 2003.

Artikkelit:

Honko, K. Kansallinen turvallisuus, ihmisoikeusvelvoitteista poikkeaminen sekä velvoitteiden rajoittaminen Euroopan muuttuvassa turvallisuusympäristössä. Teoksessa: Oikeustiede - Jurisprudentia. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja, Julkaisusarja L. Toim: Antti Kolehmainen. Suomalainen lakimiesyhdistys, Helsinki, 2017.

Simma, B., Paulus, A., The Responsibility of Individuals for Human Rights Abuses in Internal Conflicts: A Positivist View. Symposium on Method in International Law. The American Journal of International Law. Vol. 93. 1999.

Internet -lähteet:

Kielitoimiston sanakirja, sanan ”voimakeino” määritelmä. URL: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/voimakeino>. Luettu 14.02.2020.

Kielitoimiston sanakirja, sanan ”pakkokeino” määritelmä. URL: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/pakkokeino>. Luettu 14.02.2020.

Tilastokeskus, käsitteet: ”pakkokeino”. Määritelmä 1. URL: <https://www.stat.fi/meta/kas/pakkokeino.html>. Luettu 14.02.2020.

YLE Uutiset, 20.10.2019, Poliisi vastaa kritiikkiin toiminnastaan lauantain mielenosoituksessa - Sisäministeri Maria Ohisalo pyytää poliisilta selvitystä viime päivien mielenosoituksista. URL: <https://yle.fi/uutiset/3-11028612>, luettu 19.02.2020.